

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

MEVLÂNA'NIN MESNEVÎ'SİNDE KADINLA İLGİLİ TASVİRLERİN
EĞİTİM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU

HAZIRLAYAN

Ömer Faruk BELVİRANLI

Konya - 2017

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ömer Faruk BELVİRANLI
	Numarası	148102011051
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Eğitimi
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU
	Tezin Adı	Mevlâna'nın Mesnevî'sinde Kadınla İlgili Tasvirlerin Eğitim Açısından Değerlendirilmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Mevlâna'nın Mesnevî'sinde Kadınla İlgili Tasvirlerin Eğitim Açısından Değerlendirilmesi başlıklı bu çalışma 4/6/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Mustafa Tavukçuoğlu	
2	Prof. Dr.	Muhittin Okumuşlar	
3	Doc. Dr.	Ali Temizel	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ömer Faruk BELVİRANLI		
	Numarası	148102011051		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Mevlâna'nın Mesnevî'sinde Kadımla İlgili Tasvirlerin Eğitim Açısından Değerlendirilmesi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ömer Faruk BELVİRANLI

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	2
ÖN SÖZ.....	3
KISALTMALAR.....	4
GİRİŞ	5
ÇALIŞMANIN KONUSU VE AMACI.....	5
ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ.....	7
ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM	8
İSLAM'DA KADIN.....	8
1. KUR'AN-I KERİM VE SÜNNETE GÖRE KADIN VE KADININ EĞİTİMİ.....	8
2. TASAVVUF VE İRFAN GELENEĞİNDE KADIN.....	16
İKİNCİ BÖLÜM	24
MESNEVÎ'DE KADIN VE TASVİRİ ANLATIMLAR.....	24
1. MEVLANA'NIN HAYATINDA VE ESERLERİNDE KADIN.....	24
2. MESNEVÎ'DE KADIN TASVİRLERİ.....	35
2.1. Kadının Yapısı ve Kadının Erkeğin Tamamlayıcısı Olması:.....	35
2.2. Kadının Zayıflıkları ve Kadın Tehlikesi.....	40
2.3 Mesnevide Örnek Şahsiyet Gösterilen Kadınlar.....	42
2.3.1. Hz. Asiye.....	42
2.3.2. Hz. Belkıs.....	43
2.3.3 Hz. Meryem.....	43
2.3.4 İsimsiz Örnek Şahsiyetler.....	45
3. MESNEVÎ'DE KADINLARLA İLGİLİ TASVİRİ ANLATIMLARA YÖNELİK GENEL BİR DEĞERLENDİRME.....	46
4. MESNEVÎ'DE Kİ KADIN TASVİRLERİNİN EĞİTİM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	49
SONUÇ.....	66
KAYNAKÇA.....	69

ÖN SÖZ

İslam kültüründe yetişmiş önemli kişilerin kadınlarla ilgili görüşleri ve eğitsel niteliklerini tespit edip din eğitiminin faydasına sunulması gerektiği görüşünden hareketle Mevlâna'nın Mesnevîsindeki kadın tasvirlerini inceledik. Araştırmamız sonucunda Mevlâna'nın kadınlarla ve kadın eğitim ile ilgili önemli görüşlerinin ve tespitlerinin olduğuna ulaştık.

Mevlâna'nın görüşlerini daha iyi kavrayabilmek için çalışmamızın birinci bölümünde İslam düşüncesinin ana kaynakları olan Kur'an ve Hadiste nasıl bir kadın portresi çizildiğine kısaca değindik. Daha sonra İslam düşüncesini oluşturan sacayaklarından biri olan tasavvufun kadın hakkındaki görüşlerini kısaca inceledik. İkinci bölümde ise Mevlâna'nın hayatında ve diğer eserlerinde kadınlarla ilgili düşüncelerini tespit etmeye çalıştık. Daha sonra Mesnevî eserinin tamamında Mevlâna'nın kadınlarla ve kadınların eğitimi ile ilgili olan görüşlerini inceleyip eğitim açısından değerlendirdik.

Mesnevî çevirileri arasında Milli Eğitim Bakanlığı'nın Veled İZBUDAK çevirisini temel alarak yürüttüğümüz bu çalışmayı hem İslam-tasavvuf düşüncesini yansıtması bakımından hem de İslam kültüründeki tasviri anlatımlarda kadın motiflerinin İslam'ın gerçek kadın anlayışını hangi ölçüde karşılayabileceğini açıklaması açısından önemli gördük. Böylece din eğitiminin kadın eğitimi ile ilgili olan yaygın eğitim literatürüne küçük bir katkı yapmış olmayı umuyoruz

Tezin hazırlanmasında her türlü yardım ve desteklerini cömertçe sunan Muhterem Hocam ve Danışmanım Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU'na, çok değerli Hocam Prof. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR'a şükranlarımı sunarım.

Ömer Faruk BELVİRANLI

Konya 2017

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı : Ömer Faruk BELVİRANLI
	Numarası : 148102011051
	Anabilim / Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı
	Programı : Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU

Tezin Adı: Mevlana'nın Mesnevi'sinde Kadınla İlgili Tasvirlerin Eğitim Açısından Değerlendirilmesi

ÖZET

Bu çalışmada, “kadının toplumdaki ve dindeki yeri, kadın hakları ve kadınlara verilen değer gibi konuların toplumun diğer kesimlerinde olduğu gibi ilahiyat çevrelerinin de akademik gündemini meşgul ettiği” tespit ve sorunsalından hareketle, İslam kültürünün öne çıkan figürlerinden Mevlana Celâleddin Rûmî'nin Mesnevî adlı eseri özelinde “kadın”la ilgili tasvirlerin eğitim açısından bir değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir.

İki ana bölümden oluşan tez çalışmasının Birinci Bölümü'nde; İslam'da Kadın olgusu incelenmiştir. Bu ekseninde, İslam'ın ana kaynakları olarak kabul edilen Kur'ân ve Sünnet yanında, mistik yorumlar olarak asırlar boyunca şekillenen tasavvuf ve irfan geleneği belirleyici olmuştur.

Çalışmanın İkinci Bölümü'nde ise, “Mesnevî'de Kadın Kavramı” ele alınmıştır. Bu başlık altında inceleme ve değerlendirme yapılırken öncelikle Mevlânâ'nın hayatında ve eserlerinde “kadın” kavramına değinilmiş, daha sonra Mesnevî'deki kadın tasvirlerinin görünümü, derinlemesine araştırma ve inceleme konusu edilmiştir. Ayrıca örnek kadın şahsiyetlerin hayatları ve hususiyetlerine de kaynaklar elverdiği ölçüde yer verilmiştir. Bölüm sonunda, iki ayrı başlık altında Mesnevî üzerinden bir genel değerlendirme yapılarak, ele alınan kavramların eğitim açısından incelenmesi gerçekleştirilmiş ve sonuç bölümü ile çalışma boyunca edinilen tespit ve bulgular, muhtasar olarak ifade edilmiştir.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı : Ömer Faruk BELVİRANLI

Numarası : 148102011051

Anabilim / Bilim Dalı; Felsefe ve Din Bilimleri/Din Eğitimi

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa TAVUKCUOĞLU

Tezin İngilizce Adı: An Evaluation Upon Descriptions About Women In
Masnawi of Mawlana Within The Field of Education

SUMMARY

In this study, by determining the fact that “place of woman both in society and in religion, women’s rights, value of woman” have always been available in agenda of people of academy and theology, an attempt to analyze the descriptions about women in Masnawi of Mawlana Jalaluddin Rumi, eminent figure of Islamic cultural heritage, has been implemented.

Consisting of two main chapters, in the first part of survey, “the concept of woman in Islam” has been examined. Therefore, in addition to Quran and Sunnah, being considered as the main sources of Islam, Sufism and tradition of wisdom and moral-scholarship formed in many centuries, performed as the enlightening actors of the processes of examination in the survey.

In the second chapter of the thesis, “the fact of woman in Masnawi” has been examined. Firstly, the fact of woman both in the lifeline and literary works of Mawlana, in addition to this, the descriptions about women in Masnawi have been detected and evaluated thoroughly. According to the interference and knowledge provided by the academically-adopted written sources, eminent female figures, including the inspiring details of their lives have been noted. At the end of the chapter, under two individual titles, a general comprehensive evaluation has been put forward with the aid of Masnawi and the assessment of the facts and values derived from the researches have been displayed, connected to the field of education. At the section of conclusion, all the facts and determinations acquired from the study have been put forward briefly.

KISALTMALAR

age	: adı geçen eser
agm	: adı geçen makale
Akt.	: aktaran
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b, bs.	: baskı, basım
bkz., bk.	: bakınız
C.	: cilt
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
çev.	: çeviren
derg.	: dergi
Hz.	: Hazreti
S.A.V.	: Sallallahü Aleyhi Vesellem
haz.	: hazırlayan
MEGSB	: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı
Nr:	:Numara
S.	: sayı
s.	: sayfa
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Yay.	: yayınevi, yayımları

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN KONUSU VE AMACI

Yeryüzünün en eski sosyal kurumu olan aile, içtimaî hayatın âdeta bir minyatürüdür. Nesli devam ettirme, aile bireylerine psikolojik ve sosyal güven sağlama işlevinin yanında, kültürel değerleri gelecek nesillere aktarma işini de önemli ölçüde aile üstlenir. Ailenin sosyal yapının oluşumundaki inkâr olunamaz fonksiyonları, sonuç olarak toplumun ve her kademedede devletin şekillenmesinde de hissedilir. Bu yüzden İslâm hukukunda kadın ile erkeğin birlikte yaşamasının sosyal ve hukukî çerçevesini belirleyen evlilik sözleşmesi, yazılı olarak kayıt altına alınır, tescillenir. Bu konuda birçok emredici ve düzenleyici yazılı kurallar konulur. İslâm hukukunda evlilik sözleşmesi, bir yönüyle hukukî bir işlem ve akit; bir yönüyle de ibadet olarak değerlendirilir¹. Dolayısıyla toplumun çekirdeğini dini ve hukuki olarak aile müessesesi oluşturmaktadır.

Bu anlayışın tabii bir yansıması olarak evlilik ve boşanma konusu, bazı fıkıh kitaplarının ve bazı hadis mecmualarının tertibinde ibadet bölümünün akabinde yer alır. Ayrıca evlilik ve boşanmanın “hukukullah” arasında sayılması da, evlilik müessesesinin dinî ve sosyal boyutunu gösterir. Bu özgün durum, sosyal kontrol açısından büyük önem arz eder. İslâm hukukunda evlilik akdi diğer akit çeşitlerinden farklı değerlendirilir.² İbnü'l-Arabî'nin diğer akitleri “ ukûdü'l-embvâl” (ticarî akitler) ; evlilik akdini ise, “ ukûdü'l-ebdân” şeklinde isimlendirilmesi, bu farklılıktan kaynaklanır.³ Çünkü evlilik, iki farklı kültürün birleşimidir. Taraflar ayrı ayrı yaşantıdan gelmişlerdir. Dolayısıyla yer yer eşler arasında ufak tefek tartışmaların olması bir derece kaçınılmazdır. Bunların evliliğin ilk yıllarında daha çok görülmesi de tesadüfî değildir. Çünkü bireylerin çevre, yetişme tarzı, eğitim durumları; kısacası, sosyokültürel yönleri farklılık gösterir. “ Dumansız baca, çekişmedik karı-koca olmaz” diyen atalarımız, olmazsa olmaz denilen bir gerçeği ifade ederler.

¹ İbn Âbidîn, Muhammed Emîn, Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, İstanbul 1984, III, 3.

² Cassâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, Ahkâmü'l-Kur'an, Beyrut 1985, II, 137.

³ İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh, Ahkâmü'l-Kur'an, Beyrut 1985, I, 425.

Öte yandan fikrî anlaşmazlıklar, fizikî kusurlar, iktisadî alandaki aksamalar, kusursuz eşi gerçek hayatta bulamayarak bireylerin sukut-i hayale uğraması, evlilik öncesi maharetle saklanan kusurların evlilik sonrası ortaya çıkması veya gereksiz zıtlaşmalar gibi hususlar, aile krizine sebep olabilmektedir. Tarihi süreç içerisinde bunları önceden tam olarak tespit etmeye ve birer birer saymaya da imkân yoktur.⁴ Türkiye'deki boşanmaların en önemli nedeninin eşler arası geçimsizlik olduğu istatistik verilerinden öğrenilmektedir. Yıldan yıla bu nedenin giderek arttığını gözlemlemek ise, gerçekten üzücüdür.⁵

Bu verilere göre, özellikle evliliklerin ilk yıllarında boşanma oranının fazlalığı dikkat çekici boyuttadır. Böyle olmasının nedeni, büyük bir ihtimalle, yeni evli çiftlerin henüz birbirlerinin kişiliklerini daha tam olarak tanıma imkânı bulamadan ayrılmaya yeltenmeleridir. Bu yüzden, eşler tarafından başlangıçta kolay gibi görünen bu yol hemen tercih edilmektedir. Bu aşamada, muhtemelen gelecekteki hayatlarının iyilik ve güzelliklere dönüşebileceği hiç düşünülmemektedir. Çoğu zaman, basit bahanelerle bir kaşık suda fırtınalar koparıldığı da ender karşılaşılan bir durum değildir. Bütün bunlara, karı-kocanın birbirlerinin kişiliklerine saygı göstermemeleri, başlıca neden olarak gösterilebilir. Sonuçta çiftler, tecrübesizlik ve rehbersizliklerin kurbanı olabilmektedir. Eşlerden erkek bireyin unutmaması gereken en önemli düstur Hanımın kendisine Allah'ın emaneti olduğu gerçeğidir.

Boşanma, amacına ulaşamayan evlilik birliğinin sona ermesidir. Yalnız boşanma çoğu zaman karı-kocanın birbirlerinden ayrılmalarıyla noktalanmaz. Boşanma, geride onulmaz yaralar açan sonuçlarıyla, öncelikle karı-kocayı ve daha çok da boşanma yetimleri durumuna düşen çocukları ilgilendiren bir olaydır. Boşanma, taraf durumunda olan aileleri ve toplumu etkileyen istenmedik bir olaydır. Boşanma, nadiren kurtuluş ve huzuru sağlasa bile, çoğu zaman psikolojik ve sosyolojik problemleri de beraberinde getirmektedir. Sosyal bilimler yönünden ailenin gücünü ölçebilmek için başvurulan araçlardan birisi hiç şüphesiz boşanma oranlarıdır. Bir toplumda meydana gelen evlilikler geniş oranda, kısa zaman süreleri içinde boşanma ya da ayrılıkla sonuçlanıyorsa o toplumun güçsüz, fonksiyonunu yerine getiremeyen sakat ve hasta bir aile kurumuna sahip olduğu söylenebilir. Bir bakıma

---

⁴ Bkz. Hıfzı Veldet, İmtizacsızlık Sebebiyle Boşanmada Kusur Mefhumu, İstanbul 1943, s. 10, 13; Belgesay, Mustafa Reşit, Türk Kanunu Medenisi Şerhi, II. Aile Hukuku, İstanbul 1948, s. 72.

⁵ Türkiye'de son 10 yılda (2006-2015) 6 milyon 90 bin çift evlendi bir milyon 152 bin çift boşandı. Sadece 2015 te 131 bin çift boşandı. :Boşanmaların % 96,7 geçimsizliktir, terk, zina, v.b diğer nedenler % 3.3 tür. Evliliklerin ilk beş yılda boşanma oranı diğer yıllardan daha fazladır. Boşanma nedeni olarak sorumsuz ve ilgisiz davranışlar. %50.9, ekonomik nedenler %30,2 dir. Bk. Türkiye İstatistik Kurumu , (TUİK) 2016 www.tuik.gov.tr (erişim tarihi :12.02.2017)

sürdürülemez bir ailenin devamında gerek eşler, gerekse de toplum yönünden yarar yoktur; ama boşanmaların büyük oranda olduğu bir toplumun yapısında sakatlık bulunduğunu söylemekte de hata olmaz.⁶

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Ailenin toplumla yakın ilgisinden dolayı tarihte evlenme kurumunu düzenlememiş bir devlet yoktur. Günümüz dünyasında ise, sosyal devlet ilkesini benimseyen pek çok ülkede, aile birliğinin korunmasına yönelik tedbirler, anayasal güvenceler altında pozitif hukuk kurallarıyla belirlenmiştir. Hatta aile konusunda giderek güçlenen devlet himayesi, iç hukukun yanı sıra artık uluslararası bir nitelik arz etmektedir. Yalnız aile problemlerinin salt pozitif hukuk kurallarıyla çözülemeyeceği açıktır. Çünkü önemli olan aile mutluluğudur. Aile mutluluğu da kelimenin tam anlamıyla bir sanattır. Çünkü aile mutluluğunun kuralı da kitabı da yoktur. Çünkü mutluluk daha ziyade kişilerin ruh dünyasıyla ilgilidir. Yine de insanlar arası bütün ilişkilerin elbette bir etiği vardır. Bu etik insanlara belirli sorumluluklar yükler. Sorumluluk da tek yanlı değil, karşılıklıdır. Elbette herkes kendinden ve ilişkilerinden sorumludur. Toplumsal yaşamın üzerine kurulduğu düzenin temelinde de bu anlayış yatar. İşte aile kurumunun Mevlâna'nın düşüncesindeki yerini belirleyebilmek için Mesnevî isimli eseri ve bu eserle ilgili yapılan değerlendirmeleri literatür çalışması yaparak gerçekleştirmeye çalıştık.

ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi ferdin ve toplumun mutluluğu tek bir şarta bağlanmış gibi gözükmektedir. O şart da; sağlıklı bir aile yapısına sahip olmaktır. Güçlü aile yapısını oluşturmada hem erkeğe hem de kadına ayrı ayrı sorumluluklar ve görevler düşmektedir. Bu yüzden çiftler güçlü aileler kurma ve kurdukları aileyi ayakta tutabilme konularında çok iyi eğitilmelidirler. Ancak bu konuda kadının rolü erkekten birazcık daha önemlidir. Çünkü İslam toplumlarında kadının eğitimi maalesef ihmal edilmiştir. Üstelik bu üzücü ihmal, dini referanslar bulma gayretleriyle beraber olmuştur. İşte bu noktada kadınların eğitimi hususunda gerçek İslam anlayışını benimseyen kültürümüzdeki örnekleri iyi irdelememiz gerektiğine inandığımız için tezimizde, İslam'ın değerler sisteminde özel bir konuma sahip olan aile müessesesinin ana taşıyıcısı olan kadınlar ve onların eğitimi ile

---

⁶ Dönmezer, Sulhi, Toplumbilim, İstanbul 1994, s. 205-206. Mumcu, Ahmet, İnsan Hakları Kamu Özgürlükleri, Ankara 1992, s. 5. 8. ; Çeçen, Anıl, İnsan Hakları, Ankara 1995, s. 31. 154

ilgili tasviri anlatımlarla sınırlandırarak Mevlana'nın Mesnevi'sindeki anlatımlardan eğitsel ve pedagojik ilkeleri incelemeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM'DA KADIN

1. KUR'AN-I KERİM VE SÜNNET VERİLERİNE GÖRE KADIN VE KADIN EĞİTİMİ

İslam'da kadın konusu denilince hem İslam'ın temel kaynaklarındaki kadın yaklaşımı hem de İslam ülkelerindeki kadınları ilgilendiren uygulamalar anlaşılır⁷. Ancak biz bu bölümde, İslam ülkelerindeki uygulamalardan bahsetmek yerine Kur'an ve Sünnetteki kadın anlayışını ortaya koymaya çalışacağız. Çünkü İslam ülkelerindeki kadınlar ile ilgili anlayış ve uygulamalar dinin özünden uzak gözükmektedir.

Kur'an-ı Kerim ayetlerinde ve Hadislerde kadın konusu incelendiğinde, ilk dikkat çeken hususlar şunlardır: İslam kadına çok değer vermiş, onu erkek varlığının olmazsa olmaz tamamlayıcısı olarak görmüştür. Erkeğin kadına kadının erkeğe muhtaç olduğunu, iki cins arasında üstünlük mukayesesinin mümkün olamayacağını belirtmiştir. Erkeğe ve kadına ayrı sorumluluklar verildiğini hatırlatarak onların hayat enerjilerini üstünlük yarışına değil, muavenete yönlendirmiştir.⁸

Kur'an'da kadının erkeğin varlığının tamamlayıcısı ve ilk insan Hz. Âdem' e eş olarak Hz. Havva' nın yaratılışı anlatılırken bahsedilir:

---

⁷ Bilgin, Beyza, İslam'da ve Türkiye'de Kadınlar, (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/781/10018.pdf>)

⁸ Nisa Suresi,4/1,128; A'raf Suresi, 7/128,189; Bakara Suresi, 2/187,227,228.; Nahı Suresi, 16/59

“(Allah buyurdu ki) Ey Adem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz yerden yiyeceksiniz. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz.”⁹

Hz. Âdem’in cennette hiç bir şeye ihtiyaç duymadan yaşayabilmesi için adeta tamamlayıcısı olarak ona bir eş yaratılmış ve ancak o zaman cennet Hz. Âdem için yaşanabilecek bir yer olmuştur. Kadının erkeğin tamamlayıcısı olduğunu bildiren diğer ayetler ise şunlardır: “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve ikisinden pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde görüp gözeticidir.”¹⁰, “Her şeyden de çift çift yarattık ki, düşünüp öğüt alalım.”¹¹

Cahiliye toplumunun kadınları aşağılayan menfi algısı da Kuran’ın eleştirdiği bir konudur. Birçok ayette kadınların suçsuz yere katledilmesine varan bu ayrımcılık eleştirilmiştir. Müşrik Arapların kadın cinsiyetinden dolayı değersiz görmesini uygun görmeyen ayetlerden biri şudur:

“Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!”¹²

Kur’an cahiliye toplumunun cinsiyet ayrımcılığını sadece eleştirmekle kalmaz. Kadınlara cinsinden dolayı yapılan bu ayrımcılığın cezasız kalmayacağını, bunu yapanların ahirette karşılığını bulacakları Kur’an da şöyle ifade edilmiştir:

“Güneş katlanıp dürüldüğünde, yıldızlar (kararıp) döküldüğünde, dağlar (sallanıp) yürütüldüğünde, Gebe develer salıverildiğinde, vahşi hayvanlar toplanıp bir araya getirildiğinde, denizler kaynatıldığında, ruhlar (bedenlerle) birleştirildiğinde, diri diri toprağa gömülen kıza, sorulduğunda, Hangi günah sebebiyle öldürüldü?” diye.”¹³

Kur’anın kadınlara yaklaşımını tespit ederken en çok tartışılan husus kadınlarla erkekler arasında bir hiyerarşiden söz eden ayet – erkeklerin kadınlara bir derece üstün

---

⁹ A’raf Suresi, 7/19

¹⁰ Nisa Suresi, 4/1

¹¹ Zariyat Suresi, 51/49

¹² Nahl Suresi, 16/58-59

¹³ Tekvir Suresi, 81/1-9

olduğunu belirten (*gavvamun*)-¹⁴ ve kadınların itaatsizliklerinde ısrarlı olmaları halinde son çare olarak darp edilebilecekleri ayetidir.¹⁵ Bu iki ayetin etrafında süregelen “*İslam’da kadının yeri*” tartışmaları maalesef uygulamaları incelemeyi gölgede bırakmıştır. Elbette bu konuda bu iki ayetin açıklanabilmesi önem arz eder, ancak meseleyi sadece bu iki ayetin tevili ile çözümlenmek kısır döngüler yaratmıştır. Bir taraftan savunmacı anlayışlar gelişirken diğer taraftan saldırgan karakterde anlayışlar oluşmuştur.¹⁶

Bu iki ayetin detaylı açıklamasına girmek çalışmamızı hedeften saptıracağı için burada şu kadarını söylemekle yetiniyoruz: Bu iki ayette Kur’an kadınların aşağı tabakadaki yerini belirtmemiş aksine erkelere kadınlar karşısında bir sınır çizmiştir. Erkeğin yaratılış özelliklerinden gelen ve sorumluluklarıyla örtüşen üstünlüğü ontolojik bir üstünlük değildir. Tıpkı bir amirin memura üstünlüğünün ontolojik olmaması gibi. Aynı şekilde kadının asiliğinin en üst cezası çizilmiştir; hafifçe dövmek. Bugün ülkemizdeki kadın cinayetleri bile Kuran’ın çizdiği üst sınırın ne kadar anlamlı olduğunu göstermektedir.

Kadınlara karşı son derece merhametli davranan Hz. Peygamber başta kendi hanımları olmak üzere bütün mümine kadınlara saygılı tutumunu ön plana çıkararak ümmetine örnek olmak istemiştir. O, devrinin insanlarından çok farklı olarak kadınlara değerli olduğunu bütün uygulamalarında gösterdiği gibi kadınlarla ilgili bir çok hikmetli sözüyle de ashabına bu konuda yol göstermiştir. Onun kadınlara değer verdiğini gösteren Hadis-i Şeriflerinden bazıları şunlardır:

*Ebu Hureyre (r.a) rivayet ettiğine göre: “Bir mümin, hanımına kızmaz! Ondan kötü bir huy görürse iyi bir huyunu da görür”*¹⁷

*“Sizin en hayırlınız, hanımına karşı en iyi olanınızdır. İçinizde, hanımına en hayırlı olanınız benim”*¹⁸

---

¹⁴ Bakara Suresi, 2/228

¹⁵ Nisa Suresi, 4/34

¹⁶ Bkz: Geniş bilgi :Ali , Kecia , Sexual Ethics And Islam , Oxford, 2006, s.110-130

¹⁷ Müslim, Rada, 1469

¹⁸ Tirmizi, 3895; İbn Mace, 1977

““Bir kimse karısına kin beslemesin. Onun bir huyunu beğenmezse, bir başka huyunu beğenir.”¹⁹

“Hâkim İbn Muaviye babası Muaviye ‘den naklediyor: "Ey Allah'ın Resulü! dedim, bizden her biri üzerinde, zevcesinin hakkı nedir?" "Kendin yiyince ona da yedirmen, giydiğin zaman ona da giydirmen, yüzüne vurmaman, takbih etmemen, evin içi hariç onu terk etmemen" buyurdu"²⁰

“Üç kız veya kız kardeşinin geçim veya başka sıkıntılarına katlanana, Allahü teâlâ Cennete koyar Ashab-ı kiramdan biri, (İki tane olursa da aynı mıdır?) diye sual edince, Peygamber efendimiz : Evet, iki tane olursa da aynıdır buyurdu Başka birisi, ya bir tane olursa? diye sual etti. Cevabında buyurdu ki: Bir tane de olsa gene aynıdır. ”²¹

Hadis literatüründe kadınlarla ilgili en meşhur hadislerden biri de Hz. Peygamber'in veda haccı konuşmasındaki sözleridir. Kadın haklarına özen gösterilmesinin altını çizen Hz. Muhammed (S.A.V.) şöyle demiştir: “Kadınlarınıza özen gösterin, onlara karşı hayırhah olun. Onlar sizler için birer yardımcıdırlar. Bundan başka onlar üzerinde bir hakkınız yoktur. Ancak açık bir hayasızlık yaparlarsa, o zaman onları yataklardan ayırın, incitmeden vurun. Eğer size itaat ederlerse, bir yolunu bulup onlara haksızlık etmeyin, üzmeyin. Hanımlarınız üzerinde hakkınız vardır, hanımlarınızın da sizin üzerinizde hakkı vardır. Sizin hanımlarınız üzerindeki hakkınız, hoşlanmadığınız kimselere yatağınızı çiğnetmemeleri, hoşlanmadığınız insanları evinize almamalarıdır. Onların sizin üzerinizdeki hakları, giyimlerini ve yemelerini sağlamada onlara karşı en güzel şekilde davranmanızdır. ”²²

İslam'ı iyi tanımayan bir kimsenin İslamiyet'in kadına verdiği değerden bahsetmesi, eğer Mevlâna'nın tasvirlerinden birini kullanacak olursak; körlerin fili tarif etmesine benzer. Kör olan kişi fili dokunduğu organından ibaret sayacak ve eksik tanımlayacaktır. İslam'ın ana kaynaklarını iyi bilmeyen kişiler ya İslam ülkelerindeki yalan yanlış uygulamalardan ya da kaynakların üstünkörü yanlış yorumlarından hareketle İslam'ın kadına yeterince değer vermediğini iddia etmiştir. Bu konuda sayısız tartışmalar örnek verilebilir. Ancak burada iki tanesini zikretmekle yetineceğiz. Bunlardan birincisi

¹⁹ Müslim, Rada, 61

²⁰ Ebu Davud, Nikah 42, (2142, 2143, 2144)

²¹ Hakim, Müstedrek, Thk: Mustafa Abdülkadir Atâ, Beyrut 1411/1990, IV, 195, H:7346

²² İbn Mace, Nikah, 1851

Necla Arat'tır. Arat "*Kadın Sorunu*" adlı kitabında Türk kadının hâlâ özgürlüğüne kavuşmamış ve sürekli olarak arka planda tutulmuş olmasını gelenek ve göreneklere, tutucu dinsel etkilere bağlamaktadır. Zira O İslâm dininin, kadının özgürlüğüne katkıda bulunmak şöyle dursun, bilakis her bakımdan kadının sömürülmesine neden olduğu inancındadır.²³

İkinci örneğimiz ise bu konudaki sığ ve saldırgan tutumunda aşırıya giden İlhan Arsel'dir. Onun "*Şeriat ve Kadın*" adlı kitabında çoğu zaman bilimsellikten uzaklaşan basit bir üslupla, Kur'ânın ve Hz. Peygamber (S.A.V)'in kadın konusundaki ifadeleri alayla karışık kötülenmektedir. Arsel'e göre; İslâm dünyasında kadının zavallı hale sokulmasının, özgürlükten yoksun kalmasının ve erkeğin kölesi durumunda bırakılmasının gerçek nedeni ne İslâm dininin yanlış uygulanması ne de Türklerin kabahatidir; bu durumda olunmasının asıl sebebi, bu dinin kurucusundadır.²⁴ Nihayet Arsel, bu görüşünü kanıtlamak için, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınladığı Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi adlı eserdeki kadınla ilgili hadisleri ustalıkla gözler önüne serer. Bunlar: "Kadınlar aklen ve dinen dûn yaratıklardır.", "Uğursuzluk üç şeyde vardır: Kan'da, ev'de ve at'da", "Namazı kat'eden şeyler köpek, eşek, domuz ve kadındır...", "Kadınlar arasında salih kadın, yüz tane karga arasında alaca bir karga gibidir.", "Benden sonra erkekler için kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım.", "Bana cehennem halkı gösterildi; çoğunluğu kadınlardı..."

Arat ve Arsel gibi görüş bildiren yazarların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Tamda bu noktada İslam'ın kadına gerçek bakışını tespit edebilmek için lafızların İslam düşüncesinin bütünü göze alınarak yorumlanması gerekir. Uygulama açısından ise bizzat Hz. Peygamberin uygulamaları esas alınmalıdır. O zaman en küçük işinde hanımlarıyla istişare eden Peygamberin kadınlara ilgili en küçük bir olumsuz fikir beyan etmeyeceği daha iyi anlaşılabilir.

İslam'da kadınların yapısal yaratılış özelliklerinden dolayı erkeklerin himayesine verilmesi; İslam'ın kadına bakışını olumsuz olarak yorumlayanların hataya düştükleri bir noktadır. Kadının zayıf yaratıldığı için erkeklere emanet edildiği, erkeğin evde aile reisi olması gerektiği, erkeklerin kadından mesul olduğu düşüncesi Kur'an-ı Kerim'de de şu ayetlerde ifade edilmiştir:

²³.Arat, Necla,,Kadın Sorunu, 2.b. İstanbul, 1986, s.151-153,

²⁴ Arsel, İlhan, Şeriat ve Kadın, İstanbul-1987. s.3

‘‘Ey iman edenler, kendinizi ve çoluk çocuğunuzu öyle bir ateşten koruyun ki, onun tutuşturucusu insanlarla taşlardır ’’²⁵

‘‘Erkeklerin kadınlar üzerinde, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptir’’²⁶

‘‘Erkekler, kadınlar üzerine hâkimdir. Çünkü Allahü teâlâ, bazı kullarını bazısından üstün yaratmıştır.’’²⁷

Kadınların erkeklere göre zayıf yaratıldığını ve erkeklerin bu konuya dikkat etmesi gerektiğini destekleyen Hadis-i Şeriflerde vardır:

‘‘Kadınları, Allahü teâlânın emaneti olarak aldınız ve onlara yaklaşmanız Allah’ın emri ile helal kılındı. Sizin onların üzerinde hakkınız olduğu gibi, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Yatağınızı kimseye iğnetmemeleri ve maruf olan hususlarda size baş kaldırmamaları, onlar üzerindeki haklarınızındadır. Onlar, bu haklarınıza riayet ederlerse, maruf üzere rızıklandırılıp giydirilmeleri onların hakkıdır.’’²⁸

Ebu Hureyre’den (r.a) rivayetle: Rasulüallah (s.a.s) buyurdu ki: ‘‘Muhakkak ki kadın eğe kemiğinden yaratılmıştır. O, senin memnun olacağın tarzda düzelmez. Eğer ondan faydalanmak istiyorsan, bu eğri haliyle faydalanırsın. Eğer onu düzeltmeye kalkarsan, kırarsın. Onun kırılması, boşanmasıdır.’’²⁹

Görüldüğü gibi İslam’ın kadın ve erkekteki yaratılıştan gelen yapısal farklılıkları kabul etmesi; Kadın mı üstün yoksa erkek mi? sorusuna bir cevap olamaz. Bu mühendis mi üstün, avukat mı demek gibi bir şeydir. Avukattan üstün mühendis, mühendisten üstün avukat olur. Erkekten üstün kadın çoktur. Cinsleri, vasıfları farklı olanlar arasında mukayese olmaz. Allah, kadını ve erkeği ayrı işler için yaratmıştır. Fiziki yapısı birbirine benzemez. Birbirine benzemeyen iki şey, birbiri ile kıyaslanamaz. Birçok bakımdan kadınla erkek, mukayese edilemez, ikisi de her yönden eşit olmalı denemez. İki erkek de her yönden eşit değildir. İki kadın da böyledir. Üstünlük, Allah indindeki kıymete göredir. Müslüman fakir bir zenci, gayrimüslim kraldan mukayese edilemeyecek kadar üstündür.

---

²⁵ Tahrim Suresi, 66/6

²⁶ Bakara Suresi, 2/228

²⁷ Nisa Suresi, 4/34

²⁸ Müslim, 1218

²⁹ Müslim, 1468

Arsel gibi yazarların eleştirdiği, zenginlerin ve kadınların çoğunun Cehenneme gideceğini bildirmesi, zengine ve kadına hakaret değildir. Zenginlerin ekserisi, parasını faydalı işlerde kullanmadığı, zararlı işlerde kullandığı, israf ettiği için onları ikaz etmek maksadı ile (şunları yapmazsanız, Cehenneme gidirsiniz) buyrulmuştur. Aynı şekilde kadınlar da, erkeklere nispetle daha fazla tesir altında kalarak daha fazla günah işlediği için, (günah işlemeyin, Cehenneme gidirsiniz) diye ikâz ediliyor. İyi kadınları ve servetini iyi yolda harcayanları da Cenab-ı Hak övüyor. Malı hayırlı şey olarak bildiriyor, sâliha kadınları da övüyor. Kâfir erkeklerin Cehenneme gideceğini bildirirken, Müslüman kadınların Cennete gideceğini haber veriyor. Şu halde, İslamiyet kadına fazla değer vermiyor demek, ya bilgisizce yapılmış bir yorum ya da İslam düşmanlığının bu konuya yansımadır.

Kur'an âyetlerinde erkeğe hitaplarda öne çıkan, kadınlarla ilgili ona verilen sorumlulukların ve görevlerin hatırlatılmasıdır. *“Erkekler, kadınlar üzerine idareci ve hâkimdir (evin reisidir) Ey iman edenler, hicret ederek gelen mümin kadınları imtihan edin. Eğer imanlı iseler, kâfirlere geri göndermeyin. Çünkü mümin kadının kâfirle evlenmesi helâl değildir.”*³⁰

İslamiyette kadının yeri ve konumu ile ilgili yorumlar görmek isteyenler için oldukça net iken bazı Müslüman yazarların İslamda kadının yerini tespit ederken zorlandıklarını ve zorlama yorumlara başvurduklarını görmekteyiz. Kadın ve erkek arasındaki sorumluluk ilişkisinden kaynaklanan hiyerarşiyi ontolojik üstünlüğe dayalı bir hiyerarşi olarak görme eğiliminde olan bu yazarlardan Hidayet Şefkatli Tuksal feminist-tarihselci karışımı olan yorumu ile ayetlere yaklaşıma çalışmıştır. Kadınlarla ilgili ayetleri Kur'an'ın indiği dönemin kültürel kodları ile açıklamayı tavsiye ederken, kadın konusundaki hadisleri reddetme eğilimi göstermiştir.³¹ Kadınlarla ilgili olumsuz yargı içerdiği düşünülen hadislerin aslında böyle bir yargı içermediğini söyleyen Okumuşlar, bu konudaki hadislerin Kur'an'la birlikte değerlendirilmesinin problemleri çözeceğini söyler. Hz. Peygamberin Kur'an'ın prensiplerine aykırı bir söz söyleyemeyeceğini belirten Okumuşlar, kadınlar konusundaki hadisleri reddeden ya da görmezden gelen anlayışa bir cevap vermiştir: *“...kadınlarla ilgili hadislerde anlatılan hususları doğru anlayabilmek, Kur'ân'ın kadına nasıl baktığını doğru bir şekilde tespite bağlıdır. Ana hatları ile Kur'ân, kadının insan bile sayılmadığı bir ortamda gelmiş ve onun bir insan olarak Allah'ın emir*

³⁰ Mümtehine Suresi, 60/10

³¹Bk. Şefkatli Tuksal, Hidayet, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İz Düşümleri

ve yasakları karşısında erkekten farklı olmadığını ortaya koymuştur. Bunun yanında yaratılıştan kaynaklanan farklılıklarına has değişik görev ve sorumluluklarını da bu insanî yöne bağlı kalarak ortaya koymuştur. Aynı konu ile ilgili hadislere gelince, Hz. Peygamber'in Kur'an'ın esaslarına aykırı bir şey söylemesi düşünülemeyeceği için, eğer rivâyetler sahîhse, hadisler Kur'an'daki ilkeler ve amaçlara göre anlaşılıp yorumlanmalı ve eğitsel yön ortaya çıkarılmalıdır.”³²

İslam'ın kadına verdiği önemi erkelere sürekli hatırlatan şu Hadis-i Şerif bile tek başına İslam'ın kadını ihmal ettiği iddiasını çürütmeye yeterlidir: “*Ebu Hureyre (r.a) rivayet eder: En kâmil mümin, hanımına, en iyi, en lütufkâr davranan güzel ahlaklı kimsedir.*”³³ Eşyle iyi geçinme ve eşine iyilikle muamele etmeyi bir erkeğin dini olarak ulaşabileceği en üst seviyenin ön şartı olarak belirleyen bir peygamberin kadınlarla ilgili olumsuz kanaatler taşıması mümkün gözükmemektedir.

İslam'ın kadına verdiği önemi açıklarken değineceğimiz diğer bir hususta kadınların eğitimi konusudur. Kur'an, hedeflediği muhataplarını iki dünya saadetine ulaştırma hedefini eğitim ile gerçekleştirir. İnananlarına rehberlik görevini; onların ruhlarını kötülüklerden arındırmayı ve adalet üzerine sosyal nizamlar kurmayı öğreterek yapar. Kur'an ın eğitici nitelikteki hitabı hem erkekler hem de kadınlar içindir. Bu konuda erkeklere herhangi bir ayrıcalık söz konusu değildir.

Peygamberimiz her şartta ve mekânda kadın-erkek ayrımı yapmadan ashabını eğitmiştir. Evler, mescitler, sokaklar, pazarlar ,yolculuklar, törenler, v.b her yer eğitim faaliyetine mekan olmuştur. İnen her ayet mümin ve müminelerin eğitim materyali kabul edilmiştir. Kadınların eğitimi konusunda Peygamberimizin uygulamaları şu başlıklar altında toplanabilir:

1-Kadınların ve kız çocuklarının insan onur ve haysiyetine uygun bir statüye kavuşturulması.

2-Mescitte ve diğer mekânlarda Peygamberimiz tarafından eğitilmeleri.

3-Peygamberimizin eşlerinin ve eğittiği kadınların diğer kadınları eğitmesi.

---

³² Okumuşlar, Muhiddin, Hadislerin Anlaşılmasında Eğitsel Yorumun Önemi, Hadis Tetkikleri Dergisi, C.V. S.2, 2007, s. 126-127.

³³Ebu Davud, 4682; Müstedrek, 1/3; İbn Hibban,1311; Darimi, 2/323; Tirmizi, 1/217-218; Müsned-i Ahmed İbn Hanbel, II/250, 472

4-Kız çocuklarının okutulması ve yetiştirilmesi.

5- Kadınların her türlü faaliyette yer alması ve meslek sahibi olmalarının teşviki.

6- Bu eğitim sayesinde kadınların güven duygusu edinmeleri ve dini-kültürel konularda belirleyici olmaları.

7- Erkeklerin bütün öğrendiklerini hanımlara da öğretmekle görevlendirilmeleri.³⁴

Mekke döneminde ilk vahiyle birlikte, kadınların eğitildiğini ve onların da diğer kadınlara tebliğ görevini yaptıklarını biliyoruz. Hz. Hatice, Guzeyye ve Hz. Ömer'in kız kardeşi Fatıma bint el-Hattab bu kadınlardan sadece bir kaçıdır.³⁵

Her zaman mescitte bulunamayan kadınların İslam'ı öğrenmek için haftada bir günü kadınların eğitimine ayırmasını peygamberimizden talep ettiğini ve bu talebin kabul edildiği kaynaklarda geçmektedir.³⁶ Peygamberimizin özel tedrisinden geçmiş Hz. Aişe'nin daha sonra dini ilimlerde otorite sayılacak bir konuma geldiği de malum bir gerçektir.

Peygamber efendimiz (S.A.S) kız çocuklarının eğitimi ve güzel terbiye edilmesine de önem vermiştir. Bu konuya özen göstermelerini müminlerden istemiştir. Onun :*“Her kim bülüş çağına ulaşmalarına kadar iki kız çocuğunun bakımını, nafakasını, terbiye ve yetiştirilmesini üzerine alır yerine getirirse, o kimse kıyamet gününde benimle beraber şöyle olacaktır”* buyurdu ve iki parmağını birbirine yanaştırdı.³⁷ *“Bir erkek, cariyesini güzelce terbiye eder, güzelce öğretimden geçirir, sonra azad edip onunla evlenirse ahirette iki ecre nail olur.”*³⁸ sözü bu konuya verdiği önemi göstermeye yeterlidir.

2. TASAVVUF VE İRFAN GELENEĞİNDE KADIN

Tasavvuf'un konusu insandır, insan eğitimidir. Yani tasavvufun konusu nefstir; insan ve insan ruhudur. Bu bakımdan mü'min in kendini bilmesi ve tanınması en önemli

³⁴ Önder, Mustafa, İslam'ın İlk Yıllarında Kadın Eğitimi, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Bahar 2013, Cilt:13, Yıl:13, Sayı:1, s. 13: 143.

³⁵ Önder, M, agm, s.144.

³⁶ Buhari, İlim/32

³⁷ Müslim, Sahih, Birr/149.

³⁸ Buhari, Sahih, ilim/31

ilkedir. Marifetullah'ın yolu marifet-i nefis'tir. Tasavvufta ilim "İlim kendini bilmektir." cümlesiyle tarif edilir ve Ruh denilen ilahi cevher bütün insanlarda eşit olarak bulunduğu için bu ilmi elde etmede kadın erkek ayrımı söz konusu değildir.³⁹

Sufilere göre kadınla erkek arasında ortak nokta insaniyet ve ilahi cevhere ulaşma hedefidir. Bu hedefe ulaşan kişilerde bedensel istekler ve nefsanî arzular etkisini kaybetmiştir. Fazilet sahibi kamil insanlar ve onlara gönülden bağlı olan çevrelerindeki samimi müminler ibadet, zikir, vaaz ve nasihat meclislerinde gönül aleminde süfli arzulara yer vermezler. Ancak sufilerin bu görüşü fakihlerce eleştirilmiştir.⁴⁰ İlk zahid ve sufilerden çok azı, kadınlar hakkında olumsuz hükümler içeren hadislerin de etkisinde kalarak kadından uzak kalmayı ve bekar yaşamayı tercih etmişlerdi. Abdu Kays kabilesinden Basralı Zahid Amr b. Abdullah, Bişr b. el-Hans el-Haf bu azınlık gruptakilere birer örnektir. Ancak zühd ve sufiliğin bekar yaşamayı gerektirmediği ve evli olmanın dindar olmaya engel olmadığı kanaati ilk zahid ve sufilerin büyük kısmına hakimdi.⁴¹

Kadınlar hakkında, hatta evlilik hakkında olumsuz kanaat belirten zahid ve sufilerin sayılarının azlığına karşın tasavvuf tarihi içinde konuya bütüncül yaklaşıldığında kadına büyük bir değer atfedilmiştir. Tasavvufun ilk dönemi diye adlandırılan Zühd döneminde, Rabiatü'l-Adeviyye, Rabia eş-Şamiye (ö.752), Cafer-i Sadık'ın kızı Aişe (ö.838), Nişaburlu Fatıma toplumda oldukça popüler bir konuma sahiptirler.⁴² Bu konuda ülkemizde tasavvuf alanındaki çalışmaları ile bilinen Annamarie Schimmel "Bilhassa bir sahada kadın tam bir eşitliğe haizdir. Bu saha, kemale ermiş bir kadın, her ne kadar 'Allah Eri' olarak vasıflandırılrsa dahi, mistik sahadır."⁴³ demiştir.

Görüldüğü üzere tasavvufta kadın konusunda tam bir berraklık yoktur. Farklı farklı görüşlere yer verilmiştir. Aynı tasavvuf düşüncesinde bile değişik zamanlarda ayrı yorumlar yapıldığı görülmektedir. Bu yorumlamalar zaman içerisinde değişikliğe uğrayabilmektedir. Bu da algılar ile ihtiyaçların değişkenliğini göz önüne sermektedir. Aşağıdaki örnekte yazarın görüşleri bize önemli bir bilgi sunmaktadır.

---

³⁹ Uludağ, Süleyman, Tasavvufta Kadın, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet, Üsküdar Belediyesi yay.; İstanbul 2012, s. 290.

⁴⁰ Uludağ, S., age ,s.291.

⁴¹ Uludağ, S., age ,s.292

⁴² Yılmaz, Ömer, Hıristiyan Mistik ve İslam Tasavvuf Geleneğinde Kadın İmgesi ve Evlilik Konusuna Kısa Bir Bakış, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2012, 13(2), s.52.

⁴³ Bkz. Akt., Yılmaz Ö., age, s.293

Bir taraftan klasik Sufizmde kadın, genel olarak ‘nefis’ ve ‘dünya’ ile özdeşleştirilip kendisinden ‘kaçılması gereken’ bir ‘dünya süsü’ görüşü hakimdir⁴⁴. Diğer taraftan ise Arabi ‘de görüldüğü gibi : ‘‘ Allah, Âdem’i (yani erkeği) kendi sûreti üzerine yaratmış, Âdem’den yarattığı Havva’yı (yani, kadını) da Âdem’in (erkeğin) sûreti üzerine yaratmıştır. Bu demektir ki, Allah erkeğin, erkek de kadının ‘vatanı’dır. Aralarındaki sevgi de bundan kaynaklanmaktadır. Allah’ın sıfatlarının bir kısmı kadında, bir kısmı erkekte tecelli etmiştir ve ancak bu ikilinin birlikteliği anında Allah’ın sıfatlarının hepsini bir arada müşâhede etmek mümkündür’’⁴⁵ görüşü ön plana çıkmaktadır.

Tasavvuf tarihinde kadınlarla ilgili görüşler arasındaki bu belirsiz durum çoğu zaman kabul görmüş, *menakıb* ve *tezkire* türü eserlerdeki menkıbelerde de yer almıştır. Örnekleme yapması açısından bu eserlerde ve diğer kaynaklarda çokça geçtiğinden anonimleşen birkaç menkıbeyi aşağıda aktarıyoruz:

1. *İbni Ebil Hamayil-i Sevri hazretlerinin hanımı huysuzdu. Kocasına ağzına geleni söyler, onu rahat bırakmazdı. O mübarek zat da hep sabrederdi. Yine bir gün hanımının yaptığı huzursuzluktan kurtulmak için uçarak kaçmıştı. Hanımı arkasından bakıp, (Hele şuna bak, uçup kaçmakla elimden kurtulacağını sanıyor) diye söylenmişti.’’⁴⁶*

2. *Aliyyül - Havas hazretlerine hanımı küsmüştü. Hanımı, kocasına muhalefet etmek için ayrı testi, ayrı bardak kullanıyordu. Aliyyül Havas hazretleri, bir gün yanlışlıkla hanımının testisinden su içince, hanımı hemen testiye kırmıştı. Hazret, "Testiyi niçin kırdın?" bile dememiş, hiçbir şey olmamış gibi davranmıştı.⁴⁷*

3. *Osman el-Hattab hazretlerinin komşusu, Nureddin Şuni efendi anlatır: Bir gece dışarı çıktım eski bir hasıra sarılı birinin dışarıda yattığını görüp (Sen kimsin, burada niçin yatıyorsun?) dedim. (Komşu ben Osman el-Hattabım. Oğlumun annesi, beni evden*

⁴⁴ Bkz. Küçük, Hülya Muhyiddîn İbn Arabî'nin Çevresindeki Hanımlar, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2), yıl: 10 [2009], sayı: 23, s.193-194 Bu durumla ilgili Hülya Küçük şu açıklamalarda bulunur: 'Ancak, burada unutulmamalıdır ki nefsin sadece, emmâre' hali kötüdür ve mücâhede ve riyâzet yoluyla levvâme, mülhime gibi mertebeleri katetme imkânı her zaman mümkün olduğundan, mutlaka kötü olması gerekmez. Bu durumda, nefsin kadın suretinde görülmesinde, kadının mutlak zemmi' olabilecek bir malzeme yoktur. Aslında, tasavvufta kadının diğer İslamî ilim dallarındakinden daha liberal bir statüde karşımıza çıktığını söyleyebiliriz',

⁴⁵ Küçük, H, age, s. 193-194

⁴⁶ Dinimiz İslam 10.04.2014

⁴⁷ Sarı, İbrahim, Mutlu bir yuva için, Nokta kitap, Net medya yayıncılık, 2016

kovduğu için sokağa çıktım, onun kızgınlığı gidinceye kadar burada yatmaya karar verdim) dedi⁴⁸.

4. Hasan Basri anlatıyor: Bir gün bir gece Rabia ile birlikte olduk, tarikat-hakikat meselelerini konuştuk. Öyle ki, ne benim hatırımdan erkek olduğum geçti, ne de onun aklına kadın olduğu geldi. Sohbet bittiğinde kendimi müflis, onu ihlaslı olarak gördüm.⁴⁹

Bazı sufilerin kadın erkek ilişkilerini düzenleyen konularda da fikir beyan ettikleri görülmektedir. Erzurumlu İbrahim Hakkı bunlardan biridir. O, kadının kocasıyla olan sohbet ve ülfetinin edeplerini şöyle bildirmektedir: Kocasını içeri girince, ayağa kalkmalı, kocasını güler yüzle karşılamalı, Kocasına hoş geldin demeli. Her emrinde ve işinde, kocasına itaat etmeli. Ondan izinsiz, evinden bir yere gitmemeli. Kocasının elbisesini temizlemeli, yemeğini pişirmeli. Kocasının izni olmadan nâfile oruç tutmamalı, kocasına övünmemeli, giyinme ve yeme işlerinde kocasını üzmemeli. Kocasına karşı sesi yüksek çıkmamalı, onu hayatından usandırmamalı. Kocasının yanında ve arkasında ona dua etmeli, onu övmeli. Kocasını için süslenmeli. Kocasının ırz ve malını korumalı. Namahreme görünmemeli, ondan izinsiz hiç kimseye bir şeyini vermemeli.⁵⁰

Tasavvufçuların kadınlar konusunda önemsedikleri bir diğer mevzuda kız çocuklarına eş seçimidir. Kız çocuklarına iffetli ve dindar bir eş seçimi babalar üzerindeki büyük bir sorumluluktur. Tasavvufi kabul de kız çocuklarına seçilen eşin sosyal mevkisi ve ekonomik durumu ikinci planda olmalı, takvası ve dindarlığı ön planda tutulmalıdır. Bu konuda birçok menkıbe vardır. Bu menkıbelerden en çok rastladıklarımızdan biri Abdullah bin Mübarek'in babasının ve Numan bin Sabit'in babasının hikayesidir.⁵¹

⁴⁸ Tülek, Vehbi, Türkiye Gazetesi, 06.12.2014

⁴⁹ Attar Feridüddin, Tezkiretü'l-Evliya, Tahran, 1967, s. 78. (akt. Uludağ, S.,age, s.291)

⁵⁰ İbrahim Hakkı, Erzurumi, Marifetname, Milli Gazete yay. İstanbul,1995

⁵¹ *Merv şehri kadısının bir kızı vardı. Ülkedeki, ileri gelen zengin, makam ve mevki sâhibi kimseler bu kızı isteyince hiç birine vermedi. Bu zâtın Mübârek adlı, bir kölesi vardı. Bir gün kadı kölesinden üzüm istedi. Getirdiği üzüm henüz olmamıştı, başka üzüm istedi. O da ekşi çıktı. Efendisi; "Bahçede o kadar üzüm var, niçin böyle üzüm getiriyorsun?" demekten kendini alamadı. Mübârek; "Efendim! Ekşisini tatlısını bilmiyorum!" diye cevap verdi. Bağ sâhibi; "Sübhânallah iki aydır bağdasın, nasıl hangisinin ekşi, hangisinin tatlı olduğunu bilmezsin hiç mi yemedin?" deyince; Mübârek : "Siz benden bağınızdaki meyvelerin muhafazasını istediniz. Yeyiniz demeyince alıp yemem uygun olmaz" cevabını verdi. Efendisi Mübârek'in bu hâline hayran kaldı. Güvenebileceği birini bulmuştu. Gerçekten onu ve hâlini çok sevmişti. Kölesine dönerek; "Sana bir şey soracağım." diye söze başladı. "Benim bir kızım var, malı makamı yüksek pek çok kimse onu ister. Hangisine vereceğimi ne yapacağımı bilemiyorum. Sen ne dersin?" diye sordu. Mübârek, bu söze karşı şöyle dedi:"Efendim! İnsanlar, dâmâd için; câhiliyye devrinde soya sopa; yahûdiler ve hıristiyanlar güzelliğe, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem zamanında dindarlığa, Allahü teâlâdan korkup, haramlardan sakınmaya bakarlardı. Zamanımızda ise, mala ve makama bakılıyor. Artık bunlardan dilediğini seç." Bunun üzerine efendisi: "Ben dindarlığı ve takvâyı seçiyorum ve kızımı seninle evlendirmek istiyorum. Çünkü sende*

Evliliklerde mutluluğun zahiri görüntünün ötesine geçilmesiyle mümkün olabileceğine inanan tasavvufçular, dünyevi zenginliğin, beden ve yüz güzelliğinin, makam ve mevkinin gerçek mutluluğu elde etmeye yetmeyeceğini tekrarlayıp dururlar. Bu görüşlerine delil olarak ise Hz. Peygamber döneminde gerçekleşen şu olayı sıkça kullanırlar: *Medine’de güzelliği dillere destan olan bir kadın vardı. Adı Hifa olan bu hatun, Resulullah’ tan cennete götürecek ibadetin ne olduğunu sordu. “Önce evlenmek gerekir. Evlenen dinin yarısını korur” cevabını alınca, Hifa Hatun, “Kendime denk olan hiç kimse göremedim. Ancak siz, kimi uygun görürseniz, ona razıyım” dedi. Resulullah , “Yarın mescide ilk önce gelen zat ile evlendireyim” buyurdu. Hifa hatun da razı oldu. Sabah oldu. Mescide gelen zat, hem fakirdi, hem de fiziki yönden de güzel değildi. Siyaha yakın, zayıf biri olan Süheyb idi. Hifa ise, güzel olduğu kadar da zengin ve her bakımdan mükemmel idi. Allah-u tealanın takdirine razı oldu. Nikahları kıyıldı. Hifan’ın düğün yemeği verecek parası olmadığı gibi, gelini götürecek bir yeri de yoktu. Hifa hatun, ona mal ve ev verdi. Hifa, Süheyb için bir nimet, Süheyb de Hifa için bir mihnet demektir. Gerdek gecesi, “Cennette öyle yüksek dereceler var ki buraya ancak sabreden ve şükredenler girer” hadis-i şerifindeki müjdeye kavuşmak için ikisi de, (Nimete şükür ve mihnete sabır için geceyi ibadetle geçirmeye) karar verdi. Cebrail aleyhisselam gelip durumu Resulullah efendimize bildirdi. Peygamber efendimiz, Cebrail aleyhisselamın bildirdiklerini anlatınca, Hz. Süheyb, sevincinden başını secdeye koyup, “Ya Rabbi eğer beni affetmişsen, yeni bir günaha girmeden, canımı al” diye dua etti. O anda vefat etti. Peygamber efendimiz, “Şu anda Hifa hatun da vefat etti” buyurdu. İkisinin kabrini yan yana kazdılar. Biri nimete şükretmişti, diğeri de mihnete sabretmişti.⁵²*

Tasavvufçuların kadın eğitimi konusunda önem verdikleri durumların başında, kız çocuklarının annesini örnek alması durumudur. Çocukların modelleme ile iyi eğitileceğine inanan sufiler için anne, her hâli ile kızına örnek olmalıdır. Bir anne kızına ilk başta; kanaati, edebi, sabrı, düzeni öğretmelidir. Bunun için de bazı önemli kadın şahsiyetlerin hayatlarını ve sözlerini bütün genç kızlara örnek göstermek isterler. Bunlardan biri asırlar önce yaşamış, hâli vakti yerinde, soylu bir aileye mensup Ümâme Hanım’ın gelinlik çağındaki kızına yazdığı örnek mektubudur. Ümâme hanıma göre mektuptaki nasihatler

---

haramlardan kaçma, dinine bağlılık, iyi hal, emânet ve güvenilirlik gördüm ve bunları sende buldum.” dedi. O ise kendisinin köle olduğunu, parayla satıldığını, böyle olunca evlenmelerinin garib karşılanacağını, hem kızın buna râzı olmayacağını bir bir anlattı. Akıl da öyle diyordu. Ancak kâdi kararlı idi. “Kalk eve gidelim.” dedi. Eve varınca hanımına; “Bu salih, dindar, takva sahibi bir köledir. Kızımızı onunla evlendirmek istiyorum, senin fikrin ne?” deyince, hanımı; “Sen bilirsin, fakat kıza da soralım dedi. Kız da olumlu cevap verince evlendirildiler. <http://biriz.biz/evliyalar/ea1100.htm> /erişim tarihi: 13.02.2017

⁵² Mehmet Oruç, Huzurun Kaynağı Aile, Arı Sanat Yay. , s. 284

her genç kızın ihtiyacı olan nasihatlerdir. Bu mektup kızların eğitiminde anne- kız ilişkisinde sufi yaklaşımın genel karakterini göstermesi bakımından önemli olduğu için bir kısmını burada aktarıyoruz :

“Sevgili Kızım! Şimdi sana kırk yıllık evliliğimin tecrübelerine dayanarak bazı nasihatlerde bulunacağım. Bu tavsiyelerimi iyice öğrenip gerektiği şekilde hareket edersen, hayatın boyunca rahat edersin. Kocanla aranız hiçbir zaman bozulmaz. Bu dünyada mutlu bir ömür geçirdiğin gibi ahrette de ebedî saadete ulaşırsın.

1- Kanaatkâr ol! Yani, kocan tarafından getirilen yiyecek ve giyecek herşeyi memnuniyetle kabûl et ve razı ol. Çünkü kanaat, kalbi huzura kavuşturur.

2- Söylenenleri dâima iyi dinle ve her zaman kocanın meşru emirlerine itâat üzere bulun. Kocana itiraz etme. Onunla kaynaşmaya gayret göster.

3- Kocanın görmesi muhtemel her yere, itina ve ihtimam göster. Gözüne çirkin bir şeyin ilişmesinden sakın. Dış görünüş içe, kalbe de tesir eder. Evin her zaman temiz ve güzel kokulu olsun.

4- Eşinin yemek saati ile uyku saatine dikkat etmelisin. Yemeğini âdeti nasılsa ona göre hazırlamalısın. Vaktinde uyuması için işlerini zamanında bitir. Çünkü açlık insanı huysuz eder. Uykusuzluk ise, öfkelenmeye sebep olur.

5- Evinin mallarını ve eşyasını iyi koru. Mal ve eşyayı koruman senin iyi iş bildiğini gösterir. Yaptığın işleri, iyilikleri başına kakma!

6- Eşinin yakınlarına güzel muamelede bulun. Güzel muamelede bulun ki, o da senin yakınlarına iyi davransın. Güülü seven dikenine de katlanmalıdır. Zaten dünyada nimetler ve mihnetler beraber bulunur. Kocanın evde, çocuklarına, yakınlarına karşı otoritesini sarsacak, onu küçük düşürecek söz ve hareketlerde sakın bulunma!

7- Kocanın sırlarını hiç kimseye söyleme. Eğer sırlarını etrafa yayacak olursan, sana darılır. Vefasızlık etmeyeceğinden bile emin olmaz. Sevgide azalma olur.

8- Eşine hürmette, emirlerini yerine getirmede kusur etmemelisin. Sözlerinin aksini söyleyerek, ona karşı gelmemelisin. Eğer karşı gelir, isyan edersen, kızıp öfkelenmesine,

hattâ düşmanca hareket etmesine sebep olursun. Eşinin, üzüntülü ve kederli zamanlarında sen de öyle görün! Onun üzüntüsünü onunla paylaş.

9- *Kocana ne kadar hürmet ve tazimde bulunursan, kendini ona o kadar çok sevdiresin. Rızasına ne derece uygun hareket edersen, o nispette sevgisini kazanırsın.*

10- *Kocandan, almakta zorlanacağı, gücünün yetmeyeceği şeyleri isteme! Bu hem senin, hem de onun helâkına sebep olur. Nitekim sevgili Peygamberimiz buyuruyor ki:*

“Bir zaman gelir ki, adamın helâki, hanımının, ana- babasının ve çocuğunun elinden olur. Onu fakirlikle ayıplarlar, gücünün yetmediği tekliflerde, isteklerde bulunurlar. Böylece o kimse, bu istekleri temin için dininin gideceği yollara sapar ve helâk olur.”⁵³

Tasavvufi anlayışta kadınların konumunu araştırırken dikkat çeken bir başka konu da; kadınların ilmi ve ruhi üstünlüklerinden faydalanmak için onları bir mürşit ve şeyh olarak görebilmektir. Gerçi tasavvuf kaynaklarında kadınlar için ‘şeyhe’ ifadesi pek geçmezse de bunun yerine , ‘üstâd’ veya ‘müeddibe’ kavramları kullanılır. Râbia Adeviyye (ö.185/801) için Süfyân Sevrî (ö.161/777) ,’ nin müeddibe’ unvanını kullanması bu duruma örnektir.⁵⁴ Bu seviyedeki mürşide hanımlara gösterilen hürmette dikkat çekicidir. Bu duruma çarpıcı bir örnek İbn Arabî⁵⁵ ve Fâtıma Bint İbn el-Müsennâ arasındaki münasebettir. İbn Arabî, bu hanım için kendi elleriyle kamıştan bir kulübe yapıp ona yıllarca hizmet etti. İbn Arabî, ona ana, o da İbn Arabî’ye evladım’ diye hitab etmektedir. O, kendisinin İbn Arabî’nin İlâhî annesi’ olduğunu söylemektedir. El-Fütûhat’ta bu durum şöyle ifâde edilir: "Ben İsbiliyye’li Allah âşığı ve ârifeye bir kadına hizmet ettim. Adı Fâtıma Bint İbn el-Müsennâ idi.⁵⁶

Kadınlara olumlu yaklaşan mistiklerin en önemlilerinden biri İbn Arabî’dir. İbn Arabî eşi Meryem’in bir ermiş olduğunu söyler. Ona göre, insanlık erkek ve dişiye müşterek kapsar. Nitekim Allah, “sizi tek bir nefisten yarattık”⁵⁷ buyurur. İbn Arabî bir sözünde, “Hz. Havva, Hz. Âdem’den yaratılmıştır. Bu nedenle Adem’in iki hükmü vardır, bu asıl itibariyle erkeklik, dolaylı olarak da dişiliktir.” der., başka bir sözünde, “Evren her ikisi yani kadın ve erkek üzerinde durmaktadır.” ifadesini kullanır. Ona göre erkeğin

⁵³ Mehmet Oruç, age, s.209.

⁵⁴ Küçük , H. , age, s.204.

⁵⁵ bkz. Yılmaz , Ö; age, s.55.

⁵⁶ El -Futuhat, akt. Küçük age, s. 205

⁵⁷ Nisa Suresi, 4/1

kadına üstünlüğü mutlak değil, sınırlı ve görecelidir. Hatta bazı bakımdan kadın erkekten de üstün, ama çoğu zaman ona eşittir” Bu sözlerin sahibi İbn Arabî daha da ileri giderek bundan yaklaşık sekiz asır önce, üstelik imamlık şartları arasında bulunan “erkeklik” niteliğini de görmezlikten gelerek, kadınların erkeklere imam olabileceğini iddia etmiştir. İbn Arabi bu iddiasına argüman olarak, Hz. Peygamber’in bayan Ummü Varaka b. Nevfel’e içlerinde erkeklerin de bulunduğu kendi hane halkına imam olup namaz kıldırabileceğini örnek göstermektedir.⁵⁸ İbn Arabî’nin tasavvuf kültüründe kadınlara verilen değer bağlamında pek çok eserde naklettiği şu söz dikkate değer bir sözdür: “Bizim Ricâlullah” diye zikrettiğimiz kişiler arasında kadınlar da vardır. Er sözü onları da kapsar. Hatta bir ermiş, Abdâl kaç tane diye sorulmuş, o da kırk can diye cevap vermiştir. Neden kırk er demedin? Denilince, aralarında ermiş hanımlar da var” şeklinde bir cevap vermiştir.

Yine kadınların tasavvuftaki yerini tespit ederken bazı tarikatlarda kadın şeyhlerin bile varlığına -çok az da olsa – rastlayabiliyoruz. . Mevlevilik, Cerrahilik, Bektaşilik bu tarikatlardandır. Şeyh unvanı almamakla birlikte kadınlar arasında tasavvufî törenleri yöneten kadınlardan da söz edilmektedir.⁵⁹ Böylece kadınların da tasavvufî literatürde geçen örneklerine bakılacak olursa bazı dönemlerde yöneticilik görevi yaptığı görülmektedir.

---

⁵⁸ Ebu Davud, Salat, 62

⁵⁹ Küçük, H, Mevlevi Hanım Halife ve Şeyhler, Tasavvuf, Ankara, 2007, C. 8, S.20, s. 69-78

İKİNCİ BÖLÜM

MESNEVİ'DE KADIN VE TASVİRİ ANLATIMLAR

1.MEVLÂNA' NIN HAYATINDA VE ESERLERİNDE KADIN

Kadın ile erkek insan olmak hususunda birbirine müsavidir. Fakat yaratılış bakımından birbirine eş değildir. Kadının fizyolojisi ve psikolojisi erkekten farklıdır. Ancak, bu demek değildir ki kadın, erkekten üstündür. Yahut erkek kadından değerlidir. Kadınla erkek havadaki azot ve oksijen gibidir. Hava ne azot, ne de oksijenden ibarettir. Bunların her ikisinin birleşmesi havayı teşkil etmektedir. Burada, oksijen mi kıymetlidir, yoksa azot mu kıymetlidir, diye düşünülemez. Yeryüzünde yaşayan her mahlûkun, nefes alması için oksijene de, azota da ihtiyacı vardır. Böylece “kadın-erkek” diye bir ayrılık olmadığı gibi, insan olarak birbirimize müsavi olduğumuz ve birbirimizi tamamladığımız meydana çıkmaktadır.⁶⁰

Türkler arasında her dönemde, diğer toplumlardan farklı olarak, kadına özel bir değer verilmiştir. Orta Asya'da başlayan ve – azalsa da - hala devam eden bu törenin etkisiyle, erkekle aynı haklara sahip olan kadın, iyi günde de, kötü günde de, evinin hanımı olarak erkeğinin yanında yer almada; onun sevincini hüznünü paylaşmakta, ona daima destek olmakta, yaratılışında mevcut şefkati göstermektedir. Bu bağlamda, Hz. Mevlâna'nın babası, Bahâeddin Veled'in devrinin en büyük âlîmi olmasında da yine bir kadın eli görmekteyiz, annesinin elini görmekteyiz. Mevlâna ailesinin ilim serüveninde önemli bir olaydan bahsedilir: Mevlâna'nın babası iki yaşında iken babası vefat edince, Horasan'ın padişahı Hârzemşâhlar'ın kızı olan annesi elinden tutarak, onu babası Hüseyin-i Hatîbî'nin kütüphanesine götürüp: *'Beni babana bu eserler yüzünden verdiler. O, bu eserleri okumakla dünya ve ma'na ilimlerini öğrenmiş, İslâm alemindeki müstesna yerini almıştır'*, diyerek oğlu Bahâeddîn Veled'in daha sonra 'Sultan-ül Ulemâ' diye anılmasına sebep olan kıvılcımı yakmıştır. Bu hâdise, Hz. Mevlâna ailesince bir an'ane olarak benimsenmiş,

⁶⁰ Şefik Can, Hz. Mevlânâ Hayatı Şahsiyeti Fikirleri, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1997, s. 188

asırlar boyunca kadına, özel bir değer verilmesine sebep olmuştur aynı şekilde Mevlâna'nın ilmi olarak yetişmesinde de, babasının ve çevresinin tesiri olduğu kadar, annesi Mü'mine Hatun'un da çok büyük katkısı olmuştur.⁶¹

Asırlardır erkekler ve kadınlar arasındaki farklar tartışılmalıdır. Kadının da erkeğin de insan olarak değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Cenâb-ı Allah Kur'an-ı Kerim'de Kadın ve erkeği en güzel yaratılış şekliyle yaratmış, onlara insanca yaşamının yollarını öğretmiş, birbirlerinin tamamlayıcısı, örtüsü, koruyucusu yapmıştır. "Allah'ın kendisiyle kiminizi kiminize göre üstün kıldığı şeyi (malı) temenni etmeyin. Erkeklerle kazandıklarından pay (olduğu gibi), kadınlara da kazandıklarından pay vardır. Allah'tan onun fazlını (ihsanını) isteyin. Gerçekten, Allah her şeyi bilendir."⁶² ayeti celîlesinde olduğu gibi buna benzer ayetlerle Kur'an'da kadın-erkek arasında fark olmadığı görülmektedir. Kadın öncelikle insandır. Allah onu insan olarak yaratmıştır. En güzel surette yaratılan varlık sadece erkek olmadığı gibi kadın da insan olduğundan o da en güzel surette yaratılmıştır.

Cenab-ı Allah'ın kadına verdiği değer, kadının kendi yaratıcı kudretinden vasıflarının olması, hayatın içinde büyük bir vazifesinin olması, ilahi mukadderatın temel direği olmasından gelmekte ve kadının erkekten farklı tecellilerde olması ona bu itibarı vermiştir.

Mevlâna Celâleddin-i Rûmi hazretleri kadınla ilgili önemli unsurları ön plana çıkarmaktadır. Mevlâna kadını toplumun temel unsurlarından görmüş ve onun tecrit edilmesini hoş karşılamamıştır. Kadını toplum yaşamından uzak tutmanın doğru olmayacağını pek çok yerde belirtmektedir.

"Bütün dünyanın heves ettiği, aşkına kapıldığı o güzel, balçıktan yaratılmıştır. Fakat o, gizli olarak Hakk'ın kudreti, yaratma gücü, sanatı ile süslenmiştir." gibi veciz sözleriyle Allah'ın Yaratma sıfatının kadınla tecelli ettiğini vurgulamaktadır.

Kadının gerçek değeri de buradan gelmektedir. O, Allah'ın yaratıcı kudretinden vasıflar taşımaktadır. Mevlâna kadını Allah'ın yaratıcı kudretiyle dünyadaki en mükemmel temsilcisi olarak tanımlamaktadır.

---

⁶¹ Çelebi, Celâleddin Bâkır, Hz.Mevlânâ'nın Eserlerinde Kadın, www.akademik semazen. net 23.02.2017

⁶² Nisa Suresi,32

Erkek maddi ve fiziksel olarak kadınlardan daha güçlü olabilir ancak kadın da ruh ve mâna olarak erkekten daha güçlüdür.

Akıllı ve ince ruhlu olan erkekler, kadınlara karşı daima anlayışlı ve şefkatli olur, onlara sertlik ve şiddetten imtina eder, onları kırmamak ve incitmemek için azami ölçüde gayret sarf ederler. İrfan sahibi kimselerin kadına gösterdiği sevgi, şefkat ve merhamet aslında Cenâb-ı Hakk'ın nuruna ve Cenâb-ı Hakk'ın güzelliğindedir.

Peygamber Efendimiz (SAV) bir hadislerinde buyuruyorlar ki; “Kadınlar, akıllı kişilere, gönül ehli olanlara fazlasıyla galip olurlar.” Fakat, cahiller, kaba kişiler, kadınlara galebe çalarlar. Çünkü onlar, kadınlara pek hoyrat, pek sert muâmelede bulunurlar. Böyle kişilerde acıma, lütfetme, sevme azdır. Çünkü yaradılışlarında, tabiatlarında hayvanlık üstündür. Sevgi ve acıma hissi, insanlık vasfıdır. Hiddet ve şehvet ise hayvanlık vasfıdır.⁶³

Bu düşünce ile hareket eden insanın sevdiği kadına karşı duyduğu aşk ve muhabbet boşuna değildir. Zira kadın, Cenâb-ı Hakk'ın güzelliğinin yeryüzüne vurmuş bir nurudur.

Erkeğin egemen olduğu ve kadından üstün görüldüğü bir toplum anlayışı, geçmişten günümüze kadar devam ediyor olsa da Mevlâna bu toplumsal kanaate katılmaz. Zira erkeğin bedenlenmiş güçlü olmasına ve doğuştan üstünlük kazanmasına rağmen, en güçlü olanı bile kadın karşısında gücünü, dolayısıyla üstünlüğünü kaybetmektedir. Bu da tabiidir çünkü iki eş arasında üstünlük savaşı değil; birlik, dayanışma ve birbirine ihtiyaç duyma ön plana çıkar:

‘Züyyine li'n-Nâs’⁶⁴ hükmünce Allah'ın insanlar için bezediği şeylerden halk, nasıl kurtulabilir?

Allah; kadını erkeklere munis olmak üzere yarattı. Adem nasıl olur da Havva'dan ayrılabilir?

Adem sözlerinden âlemin sarhoş olduğu Muhammed bile “Kellimîni ya Humeyrâ” (Benimle konuş ya Ayşe) derdi.⁶⁵

Mevlâna bu hususu şöyle izah eder:

---

⁶³ Hz. Mevlâna Şahsiyet ve Fikirleri - Şefik Can

⁶⁴ Âl-i İmrân Suresi, 3/14

⁶⁵ Mesnevi I/2425-2428

“Su, ateş üstüne dökülürse, onu söndürür. Su, görünüşü itibarıyla ateşten üstündür. Fakat su, bir kap içine konursa, ateş onu kaynatır. Bir tencere ikisi arasında engel olursa, ateş o suyu buhar haline getirip yok eder.

İşte erkekle kadın da böyle su ile ateşe benzerler. Görünüşte su gibi olan erkek, kadına hakim bir durumda ise de, işin iç yüzü böyle değildir. Ateşin harareti gibi kadının sevgisi ve cazibesi de erkeği coşturup kaynatıp tüketmeye kadirdir.

Mevlâna hazretleri Allah’a ulaşmanın en önemli hususlarından birinin Aşk olduğunu belirtmekte, bir kadına duyulan aşkı yüceltmektedir. Çünkü bir başkasını seven insan kendisini, tüm insanlığı, Cenâb-ı Allah’ı ve O’nun yarattığı her şeyi sevebilir. Aşkların en güzeli bu bilinçle hareket eden aşkın “Hakikat”e ulaştırıcı aşkıdır. Mecnun’un Leyla’ya olan aşkı sonucunun Allah aşkına dönüşmesi bize bir kadının Aşık bir erkeği Allah’a kavuşturması hususunu bize hatırlatmaktadır.

Maddî bir beden ile manevî bir ruhtan oluşan insanın hem akla, hem de nefse ihtiyacı vardır. Çünkü nefis insanın bedenine hizmet eder, hayati ihtiyaçların teminini öngörür, dolayısıyla hayatın devamı için gereklidir. Akıl ise insanın ruhuna hizmet eder, olgunlaşmasına yardım eder. İşte bu iki güçten hangisi galip olursa; onun efendisi, beden veya ruh ön plana çıkar. Nefsin hakimiyeti, maddî lezzetlere sürüklediği insanı dünyaya bağlar; aklın hakimiyeti ise beden zevklerinden kurtardığı insanı göklerin ötesine taşır.

Bu beyitlerde önce kadın-nefis, erkek-akıl benzetmesi yapılmış, daha sonra da her insanın hem nefse hem de akla muhtaç olduğu belirtilmiştir. Toprak yurda benzetilen bedende, nefis ve akıl gece gündüz savaşmakta, üstünlüğü elde etmek için mücadele etmektedir. Kadın-nefis benzetmesinin ise; kadının evini çekip çevirmesi, , eksiklerini gidermeyi istemesi gibi, nefsin de beden evinin hayatiyetini koruma amacına bağlandığı açıktır. Erkek-akıl benzetmesinde de; ataerkil bir aile düzeninin hakim olduğu toplumda; erkeğin evin reisi olması gibi akıl da beden evinin efendisi olmaya layıktır görüşüyle paralellik vardır. Ayrıca evin sorumluluğunu erkeğin taşıması ve ailenin korunmasındaki rolü dolayısıyla işin sonunu görme özelliğine sahip olan akıl arasında benzerlik kurulmaktadır.

Mesnevîde kadın-yeryüzü ve erkek gökyüzü benzetmelerinin; kadının annelik, erkeğin babalık görevlerine dayandığı belirtilmektedir.

Ancak üzerinde durulan diğer hususlar da kadın ve erkeğin ailedeki sorumluluğu ortaklaşa paylaştıkları, birbirlerine ihtiyaç duydukları ve sevgi yoluyla birliği sağladıkları zaman elde edecekleri kazançtır.⁶⁶

Kadın-nefis ve erkek-akıl benzetmelerinin; kadınların nefse ait kötü sıfatları taşıması veya erkeklerin akla ilişkin üstünlüklere sahip olmasıyla ilgisi yoktur. Bu benzetmelerde iki cinsten birini alçaltma, diğerini yüceltme amacı da güdülmemiştir. Ayrıca Mevlâna'nın, Mesnevî'de birkaç kez; “Kadınlarla istişarede bulunun, ama ne derlerse aksini yapın” şeklinde bir hadise yer verirken de; hadiste belirtilen kadın ile nefsi anlamamız konusunda ikazı bu mahiyettedir. (Buna benzer örnekleri Mesnevî I/2956-2958, II/2270-2275, IV/2210 beyitlerinde de bulunabilir.) Nitekim Mesnevî'nin dördüncü cildinde yer alan bir hikaye bu görüşü teyit eder mahiyettedir.

Bu hikayede Hz. Musa, Firavun'a; “Benden bir öğüt kabul et, karşılık olarak dört fazilet kazan” diyerek iman teklifinde bulunur. Firavun, Hz. Musa'ya inanma konusunda eşi Asiye'ye danışır. Asiye; “Bu sözlerde ne büyük inayetler var. Ey iyi huylu padişah durma, hemen bunları elde et! Ne mutlu sana! O kerem sahibi, seni böyle bir lütfâ, böyle bir ihsana çağırdı da nasıl tahammül ettin? Şaşılacak şey! Kim böyle bir alış-verişi elde edebilir? Bir gülle gül bahçesini satın alıyorsun! Bir taneye karşılık yüzlerce ağaçlık, bir habbeye karşılık yüzlerce maden!” sözleriyle Firavun'u iman etmesi için teşvik eder. Ancak Firavun, bir de veziri Hâmân'a danışmak ister. Asiye; “Bu sırrı Hâmân'a söyleme. Kör kocakarı, doğanın kıymetini ne bilir?” derse de, Firavun'nu dinlemez ve Hâmân'a danışır. Hâmân, bu teklifi duyar duymaz naralar atar, ağlar. “Bir efendinin kula tapmasındansa binlerce defa ateşe atılması daha hoş! Buna imkan yok! Ey Çin ülkesini bile hükmü altında alan padişahım, önce beni öldür de seni bu halde görmeyeyim!” tarzındaki sözleriyle Firavun'u Hz. Musa'ya inanmaktan alıkoyar.⁶⁷

Zulüm ve adalet dünyasında ilk kan, Kâbil elinden döküldü; döküldü ama kadın yüzünden döküldü.

Nuh, tavada kebab kızartmak istedikçe Vâhile, tavaya taş atardı.

Kadının düzeni, onun işini şaşırtır, arı-duru öğüt suyunu bulandırır-giderdi.

Topluma gizlice haber yollar, bu yol yitirmişlerden dininizi sakının derdi.

⁶⁶ Yeniterzi, Emine, Mevlana'nın Kadın-Erkek değerlendirmesi ve İnsana Bakışı, İstem Y.,5,2007

⁶⁷ Mesnevî (IV/2509-2778)

“Kadınların düzenine son yoktur...”⁶⁸

Mevlâna'nın bu ifadelerinden özellikle kadının düzeni, hilesi konusunda söylediği sözlerin, Kur'anî ifadelerle uygunluğunu görmekteyiz. Nitekim Kur'an birçok hileden bahsederken özellikle iki hileye dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan birisi şeytanın, diğeri de kadının hilesi. Kur'an bize her iki hileyi tanımlamakta, şiddet ve etkisini söylemektedir. Şeytanın hilesi için: “Şeytanın hilesi elbette zayıftır”⁶⁹ derken kadının hilesi için: “Sizin hileniz çok büyüktür.”⁷⁰ demektedir.

Mevlâna zaafın girdabında olan kadının erkek için çok riskler taşıdığı kanaatindedir. Hatta bu konuda Hz. Peygamber'e izâfe ettiği birkaç hadisi de zikreder. Ona göre Hz. Peygamber: “Dünyadan sakının, kadınlardan sakının; çünkü İblis, insanları avlamak için pusudadır. Temiz ve sakınan kişileri avlamak için kadınlardan daha fazla güvendiği yoktur.”⁷¹

Kadınlara danışın, sonra ne dilerlerse aksini yapın." Gerçekten de onlara âsi olmayanlar helâk oldu. Nefsin isteğiyle az dostluk et; çünkü Allah yolundan seni azdıran odur. Dünyada yoldaşların gölgesinden başka hiçbir şey, bu dileği, bu isteği kırıp geçirmez.”⁷²

Mevlâna kadınların zaafı ve o zaafı düşükleri halleri belirtmek için Mesnevî'nin V. cildinde, şehvet ve hırs fazlalığından dolayı bir hizmetçi kadının(halayıkın) yaptığı çirkin işi anlatır. Bundan da toplumda bu gibi işlerle meşgul olan kesimi eğitmeyi hedeflemiştir.

Mevlâna'yı, buradan hareketle müstehcenlikle itham edenler ondaki bu inceliği kavrayamamışlardır. Kaldı ki, dünya çapında pek çok ünlü yazar benzer hikayelerle çeşitli mesajlar vermişlerdir.

Meselâ Lâtin yazar Apuleius (M.S. 125-180)'un “Altın Eşek” hikayesi; Hintli yazar Beydebâ'nın “Kelile ve Dinme”si; İtalyan yazar Boccaccio (1313-1375)'un “Decameron” adlı eseri; İngiliz yazar Shakespeare (1564-1616)'in “Hamlet”i; Alman

---

⁶⁸ Mesnevî, VI, 4481-4486, A.Gölpınarlı

⁶⁹ Nisa Suresi, IV, 76

⁷⁰ Yusuf Suresi, XII, 28

⁷¹ Camî, I, 7

⁷² Mesnevî, I, 2967-2970

edebiyatının ünlü ismi Goethe (1749-1832)'nin "Faust"u, kadını küçük düşürecek derecede işlenmiş müstehcen hikayeler içermektedir.

Mevlâna Batılı bu yazarlar gibi, kadını aşağılayıp küçültmüyor, şehvete tapan kadının nasıl küçüldüğünü, şehvetin, insanı nasıl küçülttüğünü gösteriyor.

Hazreti Mevlâna'ya göre kadın eğitimi, insandaki iyi huyların ve istidatların ortaya çıkarılmasına, kötü huyların ve istidatların düzeltilmesi ve iyilerle değiştirilmesine yarar.⁷³ Bu bir anlamda meyvesini sevdiğimiz bir ağaca bakmamız, meyvesini istemediğimiz bir ağaca da aşı yapmamız gibidir. Şu halde insan eğitimle iyi ve güzel alışkanlıklar ve davranışlar kazanabilir. Bunu yaparken Mevlâna'nın "maya" tabir ettiği mizaç oldukça önemlidir. Eğitimde zorlamanın aksi neticeler vereceğini ifade eden Mevlâna'ya göre zoraki eğitim insan tabiatına aykırıdır. Hele kadın kuvvetli bir içgüdüye sahip olduğundan davranışlarını ayarlayabilir. Ona göre aklın kılavuz olması gerekir. Nefis de akılla kontrol edilmelidir.

Mevlâna, Fihî Mâfih, adlı eserinin 20. Bölümünde kadının zorla örtülmeye çalışılması hususunda görüşlerini beyan ederken, zorlamanın hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini, kadının mayasında kötülük yoksa, yapma desen de, demesen de iyi huyuna göre hareket edeceğini anlatır. Kadının iffetini yalnız örtünmekle muhafaza etmeyeceği görüşündedir.

"... "İnsan men edildiği şeye düşer." Kadına "gizlen" diye emrettikçe onda, kendini gösterme isteği çoğalır durur, halk da o kadın ne kadar gizlenirse, onu görmek isteği o kadar artar. Şu halde sen oturmuşsun, iki tarafında isteğini kızıştırıyorsun. Sonra da bunu doğru düzen bir şey sanıyorsun; oysaki bu iş bozgunculuğun ta kendisidir.

Kadının mayasında kötü bir işte bulunmamak varsa, yapma desen de, demesen de, iyi huyuna temiz yaratılışına uyacak, ona göre hareket edecektir o. Yok tersine, mayası pisse, gene kendi yolunu tutacaktır o. Gerçekten de yapma etme, görünme demek, isteği artırır ancak, başka şeye yaramaz."

Mevlâna, eğitimde zorlamanın hiçbir faydası olmadığı kanaatinindedir. Eğer kötü bir iş yapmamak cevheri kadının içinde varsa, sen ona mani olsan da olmasan da o güzel yaratılışının eseri olan temiz ve iyi huyuna uyacaktır. Ona engel olmak onun rağbetini

---

⁷³ Bkz. İsmail Yakıt, Batı Düş. ve Mevl. s. 130 vd.

artırmaktan başka bir işe yaramaz kanaatindedir. Böylece insan ruhunu derinliklerini iyi tanıdığını gördüğümüz Mevlâna'nın baskıyla kadını düzeltmeyeceğimizi, ona baskıcı bir eğitim uygulanamayacağını, bilakis ona tahammül edilmesi gerektiğini, kadının huyunu güzelleştirmek ve düzeltmek istiyorsan onun pisliğini kendinle temizleyemezsin. Ancak kendini onunla temizleyebilirsin. Sen onun vasıtasıyla iyileş, güzelleş. Onlara tahammül et, davranışlarını iyi ve yumuşak kıl.⁷⁴

Sonuç olarak bütün insanlarla müşterek olan yönümüz, her birimizin bir ana'nın evladı olmamızdır. Bu ezeli ve ebedi kanuna müdrük olan milletimiz, şehit ve gazi analarının çokluğu dolayısıyla, bu güzel vatanımıza "Ana-dolu" adını vermiştir. Vatanını ana adıyla anan, böylece ana gibi sevildiğini ilân eden, dünyada tek milletiz. "Ana-dolu" adı, vatanımızın ana gibi ulviyetinin, bölünmezliğinin, bütünlüğünün, vazgeçilmez bir ilke olduğunun simgesidir.

Peygamberimiz (SAV.), "Cennet anaların ayakları altındadır", buyuruyor... Bu eşsiz vatani bir ana, bir sevgili gibi sevmekle, korumakla, milletimiz bu dünyada cennet'e sahip olduğu gibi, öbür dünyada da cennet'e sahip olacaktır. Bizlere göre vâir olmamızın kaynağı olan kadın, bir cömertlik, şefkat ve sevgi abidesidir.

Bu çalışmamızın sonucunda, Mevlana'nın genelde insan, özelde kadın merkezli eğitim anlayışının temel özelliklerini şöyle belirtebiliriz;

Duygusal bir varlık olan insanı, her yönüyle tanımak, tanıtmak ve olgunlaştırmak, Allah'ın varlığını birliğini bilmeye çalışmak, O'nun yüce kudretinin farkında olmak, fitrata uygunluğa dikkat etmek, akıl ve irade eğitimi yapmak, sorumlu insanı yetiştirmek, bireysel farklılıklara riayet etmek, taklitten uzaklaştırmak, yaparak-yaşayarak öğrenmek, tedrici yöntem kullanmak, amaca uygun davranışlar oluşturmak, duygu ve sanat eğitimine önem vermek.. gibi eğitsel ve pedagojik ilkeler ve değerler ışığında evrensel yönlendirmeler yaparak eğitmek gerekir.

Görüldüğü gibi Mevlana'nın düşünceleri, yaşadığı dönem bunalımlı bir çağ olmasına rağmen, her seviyedeki insanla fikri ve fiili olarak diyalog ve ilişki kurabilmiştir. Bu sayede hem örgün hem de yaygın eğitimde, rehberlik-eğitimcilik görevlerini yerine getirdiği, teorik ve pratik yaklaşımlarının halkı aydınlatmada önemli hizmetler gördüğü ifade edilebilir.

---

⁷⁴ Bkz. İsmail Yakıt, Batı Düş. ve Mevl. s. 131 vd.

Mevlânanın eserlerinde kadına yaklaşımla ilgili çeşitli paradokslar vardır. Bir taraftan şeytanın en büyük silahı olan kadın motifini görürken diğer taraftan erkeklerin varlığının diğer yarısı olan, erkek ruhunun sığınması gereken bir liman olan kadın motif⁷⁵ görülmektedir. Bu paradoksları yeri geldikçe açıklayarak ilerleyeceğiz.

Mevlâna'nın hayatında ve eserlerinde genel olarak kadına olumlu yaklaşımla ilgili şunları kolaylıkla tespit edebiliriz: O, kadına, önce eşit bir insanîyet zemininde değer vermiştir. O'na göre *'kadın-erkek farkı bu dünyada vardır. Ruhlar âleminde şekil olmadığından aralarında bir ayırım yoktur.'*⁷⁶

Ayrıca: 'Her insanın bedeninde, bir hürriyet dünyası gizlidir' buyurarak kadın ve erkek arasındaki özsel birliğe dikkat çekmiştir.⁷⁷ Hz. Mevlâna aynı zamanda iki kadınla birlikte evli olmamış, ilk eşi Gevher Hatun'un vefatından sonra, Kerra Hatunla evlenmiştir. Mevlâna hayatı boyunca kadınlara da ders vermiş, onlarla sohbet etmiş, onların davetlerine, toplantılara katılmış, kadınların kendi aralarında Semâ törenleri tertip etmelerine izin vermiştir. Cemiyetin *kötü kadın* diye tabir ettiği kadınlara dahi sohbetler etmiştir, onlara ayrımcılık yapmamıştır.⁷⁸ O, “ *Gönül sahibi kimselerin, kadına karşı koyamayacağını ve ona mağlup olacağını*” ,⁷⁹ “*Kadın dedin mi ona bir erkek gerektiğini, Hâkim dedin mi, çaresiz ona bir mahkûm gerektiğini söyleyerek*”⁸⁰ görünüşte erkeklerin kadınlara üstünlüğü ön plana çıksa da erkeklerin kadınlara ihtiyaç duymasını kadınların gizli bir üstünlüğü olduğunu ima eder.

Mevlâna' da zaman zaman rastladığımız kadının şeytanın tuzağı olmasından dolayı kaçınılması, kaçınılması gereken bir varlık⁸¹ olduğu fikrinin tam tersi fikirlere de rastlıyoruz. Kadınlara ilgi duymanın son derece insani ve olması gereken bir durum olduğunu söylemesi de onun kadının sakınılacak bir varlık olmadığı görüşünde olduğuna kanıttır. Bu durumu Fihî Mafih'te şöyle dile getirir: *'Mecnun Leylâ' yı seviyorsa buna şaşmamalı, her ikisi de çocuk ve bir mektepte okuyorlardı' dediler. Mecnun: 'Bu adamlar aptal! Hangi güzel sevilmez' dedi. Güzel bir kadına meyiletmeyen bir erkek var mıdır?*

⁷⁵ Mesnevî, Mevlana, çev. Veled İzbudak, MEBGSB Yay., İstanbul, 1988, C. I, 2425- 2435 , Fihî-mâ-fih, 37. bölüm

⁷⁶ Dîvan-ı Kebir, çev. Gölpınarlı, C.4, G. 142

⁷⁷ Fihî-mâ-fih, 23. bölüm

⁷⁸ Çelebi , Celâleddin Bâkır , agm, www.akademik semazen. net. (erişim tarihi: 23.02.2017)

⁷⁹ Mesnevî C. I, 2433

⁸⁰ Fihî-mâ-fih, 37. bölüm

⁸¹ Mesnevî. C. V, 950- 956

*Ve kadın da bunun gibi. Aşk odur ki âşık gıdasını ve tadını, anne, baba ve kardeş sevgisini, evlat muhabbetini, şehvet zevkini ve her türlü lezzetini ondan alır.*⁸²

Peygambere bağlılığını her fırsatta dile getiren Mevlâna; kadınlarla ilgili olumlu ifadeler ihtiva eden Peygamber sözlerine de eserlerinde yer verir. Bunlardan bir de mesnevi deki şu ifadedir. *“Peygamberimiz buyurdu ki: Kadın, akıllı kişilere ve gönül ehline fazlasıyla galip olur. Cahil kişiler de kadına galip gelirler. Çünkü onlar, pek sert pek kaba kişilerdir. Cahil ve kaba erkeklerde, incelik, lütuf ve sevgi azdır. Çünkü onların yaratılışlarında hayvanlık vasfı üstündür. Sevgi, incelik, acımak insanlık huyudur, insanlık vasfıdır. Öfke ve şehvet ise hayvanlık huyu, hayvanlık vasfıdır. Kadın sadece bir sevgili değildir. Kadın Hakk’ın ışığıdır nurudur. Sanki O mahluk değil de hâlıktır.”*⁸³

Mevlâna’nın kadına değer verdiğinin göstergelerinden biri de onun sık sık toplantılarda kadınlarla bir araya gelmesidir. Eflaki’ nin Menakıbı’nda bildirdiğine göre her Cuma akşamı Konya’nın hanımları bir araya gelir ve Mevlâna’nın teşrifini beklerlerdi. Akşam namazından sonra kadınların meclisine katılan Mevlâna sabah namazına kadar o mecliste kalırdı. Mevlâna onlara sabaha kadar nasihat eder, onlarla sema ederdi.⁸⁴

Mevlâna’nın toplumda kötü kadın diye bilinen kadınlarla ilgilendiği, onlarla sohbet ettiği aktarılır. Sahip Isfahanı hanındaki bir genelevdeki kadınların onun nasihatleri sayesinde tövbe ettiği, kendisine mürit olduğu anlatılır. Ayrıca onu genelev kadınları ile ilgilendiği için eleştiren devrin ileri gelenlerinden birine : *“ bu kadın olduğu gibi hareket ediyor ve olduğu gibi riyasız görünüyor. Eğer sen de erkeksen onun gibi ol, için ve dışının bir olması için ikiyüzlülüğü ve iki renkliliği bırak, eğer için dışın bir olmazsa işin batıldır ve boştur ”*⁸⁵ dediği nakledilmiştir.

Mevlâna kötü kadın olarak görülen kadınlardan başka, kadınların hakir görülen bir diğer toplumsal sınıfı olan cariyeler ile alakalı da müspet tutum göstermiştir. Cariyelere, hizmetçilere kötü muamele edilmesine şiddetle karşı koymuştur. Bu konuyla ilgili şu hikaye anlatılır: Mevlâna kızı Melike Hatun’ un cariyesini azarladığı görünce: *“ .. onu niçin*

---

⁸² Fihi Mafih, sf: 283.

⁸³ Mesnevî, C. I., 2433- 2438.

⁸⁴ Eflaki, Menakıb-ı Arifin;akt. Sergen, Semih, İslam’da ve Hz. Mevlana’da Kadına Saygı, I. Milli Mevlana Kongresi, Konya, 1985, s.361.

⁸⁵ Sergen, Semih, İslam’da ve Hz. Mevlana’ da Kadına Saygı, I. Milli Mevlana Kongresi, Konya, 1985, s.361- 363.

*dövüyor, incitiyorsun? Acaba o hanım, sen cariye olsan ne yapardın? İster misin Allah'tan başka hiç kimsenin kölesi ve cariyesi yoktur diye bir fetva vereyim?"*⁸⁶ diye kızını azarlamıştır.

Mevlâna'nın kadın konusundaki görüşleri birbirine zıt iki uç noktada toplanmaktadır. Bir taraftan kadının ulvî yönlerini düşünmüş ve kadınlığı yüceltmış, diğer taraftan da beşerî zaafını, ihtiraslarını, temayüllerini çok realist bir ifade ile tasvir etmiştir. Böylelikle ortaya kadın konusunda ne dediğini net olarak göremediğimiz bir Mevlâna çıkmaktadır. İşte Mevlâna'nın kadınlarla ilgili olumsuz görüşlere sahip olduğunun söylenmesi tam da bu bulanıklıktan kaynaklanmaktadır.

Mevlâna'nın kadına karşı olumlu tutumundan kaynaklı bir durum olarak bazı yazarlar, Mevleviliğin ilk zamanlarında kadının erkekten hiçbir farkı olmadığını hatta kadınlara halifelik⁸⁷ verildiğini ve bu durumun XVII. yüzyıla kadar sürdüğünü iddia ederler.⁸⁸ Mevlâna'nın kadınlarla ilgili olumsuz kanaatlere sahip olduğunu düşünenler ise öncelikle mesnevi de geçen bazı hikâyeleri delil gösterirler. Bu hikâyelerden biri İblis'in Allah'tan insanları saptırmak için kendisine bir yardımcı istediğini ve kendisine insanlara karşı kullanmak üzere en etkili silah olan kadının yardımcı olarak verildiğini anlatan hikayedir.⁸⁹ Yine mesnevi de geçen başka bir hikâyede kadının sadece zahirden etkilendiğini, maddi görüntünün pek ilerisine geçemediğini, şehvete ve cismani zevklere düşkün olduğunu anlatır⁹⁰. Ayrıca Şeyh Harakani hikayesinde de Mevlâna kadını, kendisine sabredildikçe, katlandıkça manevi dereceler edinilecek bir varlık olarak tasvir etmesi de bahsi geçen olumsuz yaklaşımı destekliyor gözükmektedir.⁹¹

Mevlâna'nın eserlerinde naklettiği hadislerin bazılarının da kadınlarla ilgili olumsuz ifadeler içerdiği görülmektedir. Bunlara Fihi Mafih'te geçen; kadınların yaratılıştan gelen eğriliğinin, kusurlarının düzeltilemeyeceği ile ve kadınların kocalarına sadık olmaması ile ilgili olan hadisler örnek verilebilir.⁹² Ayrıca yine Fihi Mafih'te; özünde kötülük bulunan kadının bu kötülüğü mutlaka tatbik edeceği, bunun kadının içinde bulunduğu şartlarla ilgili olmadığı fikrini savunan Mevlâna bu duruma şöyle bir örnek verir: bütün şehrin sokakları

⁸⁶ Sergen, Semih, age. ,s.363

⁸⁷ Bkz. Buradaki halifelik ;Tasavvufta şeyhin temsilcisi olabilecek üst bir makam anlamındadır

⁸⁸ Sefine-i Mevleviyye I. s.252-255; Gölpınarlı, A., Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik s. 279-280; Sezai Küçük Mevleviliğin Son Yüz Yılı, s. 177-179; Top, Hüseyin, Mevlevi Adap ve Erkanı s. 162

⁸⁹ Mesnevî. C. V, 945- 960

⁹⁰ Mesnevî, C. V, 3881

⁹¹ Mesnevî, C. VI, 2044-2145.

⁹² Fihi Mafih, s.124-125

ekmekle dolup taşsa bir örtüye sarılı ekmek ilgi çekecek ve onu elde etmeye hiçbir şey engel olmayacaktır⁹³.

Bazı yazarlara göre Mevlâna'nın kadınları erkekten aşağı gören ortodoks düşünceye teması, ancak bir gelenekten, herkesin söylediği sözü icap ettiği için tekrarlamaktan başka bir şey değildir.⁹⁴ Bu yaklaşım Mevlâna' yı sevenlerin çokça kullandığı bir savunmadır. Hatta Goethe, Nietzsche ve Tolstoy gibi yazarların bile kadınlar hakkında olumsuz görüşlere sahip olduğunu ileri sürerek kadınlar hakkında olumsuz yaklaşımları dönemin ya da toplumun bir gerçeği olarak kabul etme arayışlarını da görmekteyiz.

Mevlâna'nın kadınlarla ilgili yaklaşımını derinlemesine incelediğimizde böyle tür zorlama açıklamalara hiç gerek olmadığını görüyoruz. Zira onun olumsuz ifadelerinde geçen kadın "*kadınlık*" kavramı değildir, insanı kötülüğe götüren, nefsi arzularının hükümranlığındaki kadınlardır.

2. MESNEVİ'DE KADIN TASVİRLERİ

2.1. Kadının Yapısı ve Kadının Erkeğin Tamamlayıcısı Olması:

Mevlâna, insanın cinsiyetinden ziyade külli bir ruh olarak insan varlığı ile ilgilenir. O, kadın ve erkeği bir bütünün iki ayrı parçası olarak görür. Erkek ve kadına, önce insan olarak değer veren Mevlâna, Allah'ın kâinatta her şeyi çift yarattığına dikkat çeker. Kâinattaki çiftlerin birbirine eşit olduğunu iddia etmez, ancak her şeyin çift ve her çiftin birbirine muhtaç olduğunu dile getirir⁹⁵. Gece gündüze, yaz kışa, yeryüzü gökyüzüne, erkek kadına, kadın erkeğe muhtaç olması gerçeğini şu şekilde dile getirmektedir: "*Önüne ön olmayan buyruğun hükmünce dünyanın bütün parça buçukları, çift çifttir; her biri de kendi çiftine âşıktır. Âlemde her zerre, kendi çiftini diler; tıpkı kehribarla saman çöpü gibiyiz. Gökyüzü yere merhaba der, demirle mıknaş nasılsa ben de seninle öyleyim. Akıl bakımından gökyüzü erkektir, yeryüzü kadın... O, buna ne attı, ne verdiyse bu, onu besler, yetiştirir. Gökyüzü, kadını beslemek için kazanç peşine düşen erkekler gibi yeryüzünün çevresinde döner durur. Bu yeryüzü de ev hanımlığı yapar, ondan çocuklar doğurmaya,*

⁹³ Fihî Mafih, 20. Bölüm; Çelebi, Celalettin B., Hz. Mevlana'nın Eserlerinde Kadın Konusuna Kısa Bir Bakış, II. Milletlerarası Mevlana Kongresi, Konya, 1990, s.106

⁹⁴ Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlâna Celâleddin*, , İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1959, s. 213

⁹⁵ Özköse, Kadir, *Mevlana Celâleddin Rumi'nin Düşüncesinde Kadın*, Cumhuriyet Ün. İlahiyat Fak. Derg, XI/1, 2007, s. 53

onları emzirmeye girişir. Yeryüzü olmasaydı nerden gül biterdi, erguvan boy atardı? Göğün de suyu, harareti olmasaydı yeryüzü ne doğururdu?’⁹⁶

Hiçbir zaman erkeğin kadından uzaklaşamayacağını, kadından uzak yaşamaya çalışmanın Sünnetullah’ a aykırı olacağını şu beyitlerle açıklar:

Zira Allah kadını erkeğin sükûn ve teselli bulması için yarattı. Bunun için Adem Havva'dan nasıl ayrılabilir?

Bir kimse yiğitlikte Zaloğlu Rüstem bile olsa, ya da Hamza'dan bile ileri geçse, ferman dinlemek hususunda yine de karısının esiridir.

Sözlerine cümle alemin mest olduğu Hz. Muhammed bile: “Kellimîni yâ Hümeyrâ” derdi (Bana bir şeyler söyle)⁹⁷

Mevlâna kadını üzerinde varlığın vücut bulduğu toprak olarak tasvir ederken erkek ile kadın arasındaki uyumu ve birbirlerine ihtiyacı öne çıkarmıştır. Fakat aynı zamanda Mevlâna’ nın kadın ile erkek arasındaki farklılıklardan ve zıtlıklardan da bir uyum ve birbirine muhtaç olma durumunu, erkeğin kadına mutlak galip olmadığı durumunu ortaya çıkardığını görmekteyiz. Kadını ateş, erkeği su olarak tasvir ettiği beyitleri buna örnektir:

“Her ne kadar su ateşe galip ve baskın ise de, bir kabın içindeyken ateş o suyu kaynatır.

Ne vakit bir kap ikisinin arasına girse (ateş) o suyu havaya çevirip yok eder.

Zâhiren su ateşe galip olduğu gibi, sen de kadına hâkim isen de bâtinen kadına hem mağlûp hem de tâlipsin!

Böyle bir hususiyet ancak insanda vardır. Hayvandaki muhabbet duygusu eksiktir. Bu da hayvanın insandan aşağı olmasından ileri gelir.⁹⁸

Mevlâna, Mesnevî'nin ilk beyitlerinden itibaren; halk veya cümle halk anlamında “merd ü zen”; yani erkek ve kadın ibaresini kullanır. Örnek olarak aşağıda bir kaç tanesi aktardığımız beyitlerden yüzlercesini bulabiliriz.

*“ Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları nasıl anlatıyor: Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan **erkek, kadın**; herkes ağlayıp inledi.⁹⁹*

---

⁹⁶ Mesnevî, C. III, 4401- 4413

⁹⁷ Mesnevî, C. I, 2426-2428

⁹⁸ Mesnevî, C. I, 2429- 2432

⁹⁹ Mesnevî, I, 1-2;

*Bunun üzerine **kadın, erkek** kendilerini, ihtiyarsız, ateşe atmağa başladılar.*¹⁰⁰

*Kadın, erkek nice yüz binlerce kişi, neden oldu da zamane menfaatlerinden mahrum kaldılar?*¹⁰¹

*Padişahın kulağı, gözü pencerededir; erkeğin canı olsun, kadının canı olsun... Bir can neye çalışırsa, onu duyar, görür!*¹⁰²

*Âlemde bulunan **kadın, erkek**... Herkes her an can vermede, ölmededir.*¹⁰³

Mesnevi' çizilen kadın portesinde kadını canlılığa kaynak olarak toprak olarak tasvir eden, kadının mutlak bir erkek üstünlüğü ile ezilmediğini bildiren ifadeler şöyle devam eder: *Resûlullah Efendimiz: "Kadınlar, âkîller ve gönül sâhipleri üzerine galiptir" dedi. Diğer taraftan câhiller kadına galiptir, çünkü onlar sert ve kaba muâmeleli olurlar. Câhillerde rikkat, lutuf, muhabbet azdır. Çünkü tabiatlarında hayvanlık galiptir. Muhabbet ve rikkat insanî sıfatlardır. Gazap ve şehvet ise hayvanî sıfatlardır.* "Kadın Hakk'ın nûrudur, sâdece sevgili değil, sanki hâliktir, mahlûk değil" ¹⁰⁴

Mevlâna kadından bahsederken, öncelikle kadının ruhi yapısıyla ilgilenmektedir. Kadın ruhunun inceliğini dile getirerek o ruhun derinliklerine inmeyi tavsiye eder. Kadın ve erkeğin birbirini tamamlayıcılığını sadece ontolojik bir tamamlama olmadığını aynı zamanda ahlaki bir tamamlama olduğunu söyler. Mevlâna kadına baskıyla, zorbalık ve tehditle değil, iyilik ve ikna yöntemi ile yaklaşarak ancak müspet sonuç alınacağına inanır. Mevlâna'nın bu görüşlerini Fihi mafih adlı eserinde de bulabiliriz. Karakterinde kötülük duygusu olmayan kadının zaten kötülükten kaçınacağını, kadınların iyi ve kötüyü ayırt etmede herhangi bir eksikliğe sahip olmadığını şöyle dile getirir:

"Gece ve gündüz kavga edip bir kadının huyunu güzelleştirmek ve düzeltmek istiyorsun. Onun pisliğini kendinle temizliyorsun. Kendini onunla temizlemen, onu kendinle temizlemenden daha iyidir. Sen onun vasıtasıyla iyileş, güzelleş, ona doğru git. İmkânsız olsa bile onun dediği şeyi kabul et. ...Kadının mayasında kötülük yoksa yapma desen de, demesen de iyi huyunu, temiz yaratılışına uyacak ona göre hareket edecektir. Sen,

---

¹⁰⁰ Mesnevi, I, 804

¹⁰¹ Mesnevi, I, 949

¹⁰² Mesnevi, I, 1824

¹⁰³ Mesnevi, VI, 761

¹⁰⁴ Mesnevi, I, 2420-2437;

işkillenme, bırak. Yapma, etme, görünme demek, isteği arttırmaktan başka bir şeye yaramaz.”¹⁰⁵

Yaratılış bakımından erkeklerden bazı farklılıklara sahip olan kadını tamamen erkelere has meziyetlerden yoksun saymayan Mevlâna; kadınların iman ve takvada üstün bir kişiliğe sahip olabileceklerini söylemiştir. Mevlâna, iman ve insanlık değerleri açısından kadın ve erkeğin arasında herhangi bir kıyas kabul etmeden eşit seviyede olduklarını, hatta imanda kemâle erme noktasında kadının erkeği geçebilme potansiyeli olduğunu söyler. Mesnevisinde; *“Kadınlara savaş farz değildir; artık bu savaşa nasıl girebilirler ki bu, en büyük savaştır. Ama pek az olmakla beraber kimi kadının yüreğinde bir Rüstem vardır hani... Meryem gibi gizlenmiştir o. Nitekim yüreksizlik yüzünden kimi erkeklerin bedeninde de kadınlar, kadınlık gizlidir. Kim erliğe hazır değilse o dişilik, o dünyada şekle bürünür. O gün adalet günüdür; adalet, her şeyi yerine koymaktır; ayakkabı ayağıdır, külah başın.*”¹⁰⁶ buyurarak kadınların açığa çıkmamış potansiyel kabiliyetlerini takdir eder.

Belkıs hikâyesini anlatırken, şu sözleri ile kadının, kemale erme sürecine katılmasını istemektedir.¹⁰⁷ *“Ey Belkıs! Kalk. Gel ve saltanat gör. Hakk’ın denizinin kıyısında inci toplu. Kız kardeşlerin senden önce dünya varlığını ayakaltına almış, Hak aşığı kadınlar yüce göklerde oturmakta, sen ise bu fani dünyanın tacını tahtını seviyor, padişahlık sevdasında bulunuyorsun. Aslında sen, pis bir leşe gönül vermişsin. O sultanın kız kardeşlerine cömert bağıştan ne verdiğini hiç biliyor musun?”*¹⁰⁸

Mevlâna evliliği; hem kadınla erkeğin ontolojik olarak birbirlerinin tamamlayıcısı olmasıyla hem de dini- ahlaki olarak birbirinin tamamlayıcısı olmaları ile açıklar. Ona göre evlilik, kadın ve erkekler için nefsin boynuna bir bağ vurma ve günahattan sakınmanın temel yollarından biridir. Evliliği hoş görmeyen tasavvufçuların aksine, evliliğin geciktirilmesini bile kabul etmez. Bununla ilgili Mesnevîsinde:

“Şu hâlde nikâh Lâhavle okumaya benzer. Oku, yani bir kadın nikâhla da şehvet, seni belâyâ düşürmesin. Mademki yemeye içmeye hırsın var, çabucak evlen; yoksa bil ki, kedi gelir, yağlı kuyruğu kapar gider (şehvete kul olur gidersin). Sıçrayan eşeğin (nefsin, şehvetin) sırtına taş yükünü vur, o kaçmadan, sıçramadan önce sırtına yükü yükle. Ateşin

---

¹⁰⁵ Fihi Mafih, s. 81-85

¹⁰⁶ Mesnevî, C.VI, 1883-1887

¹⁰⁷ Özköse, Kadir, agm, s.57

¹⁰⁸ Mesnevî, C.IV, 1041-1044

*ne yaptığını bilmezsin, savul oradan. Bu çeşit bilginle ateşin çevresinde dönüp dolaşma. Ateşe çömleği koyup pişirmeyi bilmiyorsan bil ki ne çömlek kalır, ne çorba.”*¹⁰⁹

Çok gecikmeden evlenmenin önemine vurgu yapan Mevlâna eş seçimine de dikkat çeker. Acele ile iyice araştırmadan yapılan evliliklerin sonuçlarını da görmezden gelmez. Vaktinde ve denk evliliklerin altını çizen birçok hikâyeler anlatır. Bunlardan ikisini nakletmekle yetiniyoruz:

*“Zengin bir adam vardı. Bu adamın da Zühre yanaklı, ay yüzlü, gümüş bedenli bir kızı vardı. Kız, kendini bildi, babası onu kocaya verdi. Fakat kocası onun dengi değildi. Kavun, karpuz olgunlaşıp sulandı mı yarmazsan telef olur gider. Babası da kızın baştan çıkmasından korktu da onun için onu, dengi olmayan birine verdi.”*¹¹⁰

“Süfî dedi: “Biz fakir, zavallı ve düşküniüz; hatunun ailesi mal sahibi ve haşmetli. Evlenmelerinde bu denklik nasıl olur? Bir kapı kanadı tahtadan, bir kapı kanadı fildişinden. Nikâhta her iki çiftin denk olması gerekir. Yoksa darlık olur, rahatlık kalmaz.”
*“Eş olan kişinin, eşinin huyu ile huylanması gerekir ki işler, yolunda gitsin. Eşlerin birbirine benzemesi gerek, ayakkabı ve mest gibi çift olan şeylere bak da bunu anla! Ayakkabının teki ayağa biraz dar gelse ikisi de işe yaramaz. Kapı kanadının biri küçük, diğeri büyük olur mu? Ormandaki aslana kurdun eş olduğunu hiç gördün mü? Deve üzerinde biri boş, diğeri malla dolu çift çuval dengeli olmaz. Nikahta iki kişinin birbirine denk olması lazım. Yoksa iş bozulur, geçim kalmaz.”*¹¹¹

Kadının kadınlığının tam olarak zuhur etmesi için anne olması, yavrusunu bağrına basması gerekmektedir. Ancak bu sayede toplumsal ve duygusal varlığının varoluş sebebi tamamlanmış olacaktır. Kadının annelik vasfını, çocuklarının mürebbisi olması, ailenin huzur kaynağı olması ve kocaların sükûna erdiği mahal olması olarak açıklayan Mevlâna kadının annelik boyutuna sık sık vurgu yapar.¹¹² Kadının kıymet ve yüceliğine de sık sık vurgu yapan Mevlâna, *“Kadın, Hak nurudur, sevgili değil... Sanki yaratıcıdır, yaratılmış değil!”* sözü ile kadını, yaratılmış mahlûk değil yaratıcı olarak görmektedir. Bu tanımlama ile kadın, erkeğe oranla daha hassas, daha duygulu, daha merhametli, daha sabırlı ve daha şefkatlidir.¹¹³ Hatta erkeğe oranla daha farklı tecellilere mazhar olmaktadır. Kadının yaratılışındaki ilâhî tecelliler, erkeğe oranla daha fazla olduğu için, kadın, hafife alınacak

¹⁰⁹ Mesnevî, C. V, 1375-1379

¹¹⁰ Mesnevî, C. V, 3716-3719

¹¹¹ Mesnevî, C. I, 2308- 2313

¹¹² Mesnevî, C. VI, 4838; C. II, 3255; C. IV, 1634

¹¹³ Özköse, Kadir, *agm*, s.59

bir varlık değildir. Ruh ve mânâ yönünden erkekten daha güçlüdür. Çünkü kadın, hayatın devamlılığını sağlamada vazifeli, Allah'ın güzelliğinin ilâhî bir tecellisi, yaratıcı kudretinin bir yansıması ve ilâhî mukadderatın temel direğidir. Her mahlûk gibi kadın da fânîdir. Ölmeye ve çürümeye mahkûmdur. Kadının kendisi, maddî varlığı ile mahlûktur. Fakat ona belirli bir zaman için verilen Hakk'ın güzelliği ve manevî gücü ile o, yaratıcı sayılmaktadır.¹¹⁴

2.2. Kadının Zayıflıkları ve Kadın Tehlikesi

Kadınlarla ilgili övücü ifadelerinin yanında Mevlâna'nın kadınları kötüleyici gibi görünen bazı değerlendirmeleri de bulunmaktadır. Ancak meselenin başında belirtmek gerekir ki kadınlara olumsuz bir bakışmış gibi görünen bu durum açıklanmaya muhtaçtır. Çünkü çalışmamızda gördüğümüz şudur ki; Mevlâna potansiyel olarak kötülük içeren ve kötülüğe davet eden kadınları kötüler. Bütün kadınlara yönelttiği bir eleştirisi gözükmemektedir. Örneğin "kadınların potansiyel fitne unsuru olduğu kabul edilir ve kadınlar fitneye sebep verebilir. İşte *“kadınlar fitne sebebidir”* ya da *“kadınlar fitneye düşürür”* gibi ifadeler bu potansiyellikle ilgilidir. Kadınların şehveti, güzelliği, hırsı, kıskançlığı gibi kavramlarda bu bağlamda düşünülebilir.

Ona göre; kadın fitraten çekici olduğu, estetik olarak erkekten daha güzel ve cazip yaratıldığı için şeytan erkeğin kadına karşı zaafını bilip bunu kullanmaktadır. Bu gerçeği Mevlâna şu şekilde ifade etmektedir:

“Şehvet, soy üretmek için olmasaydı, Âdem, utancından kendini hadım ederdi. Lanetlenmiş İblis, ey herkesin rızkını veren, dedi, şu avı avlayabilmem için bir büyük tuzak gerek, bunu isterim senden. Allah ona, altını, gümüşü ve at sürüsünü gösterdi; bunlarla yaratılmışları kapabilirsin, dedi. İblis çok güzel, dedi; dedi ama suratını da ekşitti, sıkılmış turunç gibi dudaklarını sarkıttı. Bunun üzerine Allah, altını, inciye, güzel madenleri, o arda kalastıya, o geberesiye armağan sundu. A lanetlenmiş dedi şu tuzağı da al. İblis, a güzel yardımcı, dedi, bundan daha fazlasını ver. Yağlı ballı şeyler, değerli şaraplar verdi ona, ipek kumaşlar sundu. İblis, Yarabbi, dedi, imdat et, bundan fazla istiyorum; onları hurma lifinden örülmüş bağla bağlamak için bundan da fazlasını istiyorum. Böylece de senin er olan, yürekli olan sarhoşların, ercesine koparsınlar o ipi. Bu tuzakla, bu heves ipleriyle de senin erlerin, adam olmayanlardan ayrılınsın... Şarabı, çengi getirdi, önüne koydu; İblis,

¹¹⁴ Özköse, Kadir, *agm*, s.60

yarı gülümsedi, yarı sevindi buna. Derken Allah, erkeklerin akıllarını, sabırlarını alan kadın güzelliğini İblis'e gösterince, İblis, parmaklarını şıkırdatarak oynamaya başladı; onu ver, onu, dedi. Onun yüzünden tezce muradıma kavuştum gitti. O akli, fikri alan, kararsız bir hale getiren mahmur gözleri görünce gönül alan güzellerin o tertemiz yanaklarını, gönlü çörekotu gibi yakıp kavuran yüzlerini, yüzlerindeki benleri, kaşlarını, akik taşına benzeyen dudaklarını seyredince... O nazı, o edayı, o kıvrak kırtışı görünce İblis, sıçradı da hemencecik oynamaya koyuldu.”¹¹⁵

Yukarıdaki hikâyede kadını, “şeytanın en güçlü silahı ve şeytanın yardımcısı” olarak tasvir etmesi Mevlâna'nın kadınlarla ilgili olumsuz kanaatlere sahip olduğunu iddia edenlerin en fazla kullandığı delillerden biridir. Mevlâna'nın; kadını şeytandan bile kudretli saptırıcı olduğunu düşündüğünü iddia edenlere cevabımızı tekrarlayacak olursak Mevlâna için kadınların veya erkelerin iyi – kötü toplu bir değerlendirmesi yoktur; iyi veya kötü olan erkek veya kadın vardır. “Nice kişi kadınlarla evlenmekle Karun olmuştur, nice kişi de kadınlarından dolayı borçlu olmuştur”¹¹⁶ beyti, onun kadınları topyekün olarak değerlendirmedeğini göstermektedir.

Mevlâna'nın peygamber eşlerinden bile olumsuz bir dille bahsediyormuş gibi görünen beyitleri vardır. “İblis, kaç kere masallar söyler Âdem'e; ama sonunda Havva, ye deyince Adem o meyveyi yedi. Zulüm ve adalet dünyasında ilk kan, Kabil elinden döküldü; döküldü ama kadın yüzünden döküldü. Nuh, tavada kebab kızartmak istedikçe Vahile, tavaya taş atardı. Kadının düzeni, onun işini şaşırtır, en duru öğüt suyunu bulandırır giderdi. Topluma gizlice haber yollar, bu yol yitirmişlerden dininizi sakının, derdi ... Kadın hilesinin sonu yoktur.”¹¹⁷

Birçok kişinin kadınların süsü, güzelliği yüzünden helak olduğunu ; “Süslü güzellere âşık olanlar, birbirlerinin kanına ve canına kastetmiştir. Vis ile Ramin ve Hüsrev ile Şirin; o aptallar kıskançlıkla neler yaptılar, oku. Âşık yok oldu, sevgili de; kendileri de, hevesleri de hiçtir.”¹¹⁸ beyitleriyle dile getiren Mevlâna kadının aldatıcı olabilecek görüntüsü ile ilgili erkekleri uyarır.

Mesnevi'deki başka bir hikâyesinde de yoksulluktan yakınan bir kadının dırdırını tasvir eder. Hikâyenin sonunda iyi bir şekilde nihayete erse de hikâye eşlerin kavgası ile geçer. Kocasını karısına: “Ey kadın, kavgadan çekişmeden vazgeç, vazgeçmeyeceksen

¹¹⁵ Mesnevi, C. V, 941-955

¹¹⁶ Mesnevi, C. VI, 3689

¹¹⁷ Mesnevi, C. VI, 4470-4474

¹¹⁸ Mesnevi, C. V, 1203-1204

benden vazgeç!” der. “Susarsan ne âlâ! Yoksa şu dakikada evi barkı terk ederim”¹¹⁹ hikâyenin sonunda kadın pişman olmuştur ancak bu durumda da bir ikaz da bulunur. “Göz yaşı kadının tuzağıdır. Ağlamadan bile gönül çekici olan kadının, göz yaşı ve âh ü vâhı hadden aşınca; gözyaşı yağmurundan bir şimşek çakıp o merd-i vâhidin kalbine bir kıvılcım sıçradı. Güzel yüzüyle erkeği esir eden kadın, kendine bendelik süsü verince hal ne olur? Azametinden yüreğini oynatan, kibrinden seni tir tir titreten o, gözünün önünde ağlamaya başlarsa ne hâle gelirsin? İstiğnâsı ile gönülleri kanatan o güzel, işi yalvarmaya dökerse ne hâle girersin? Cevr ü cefâsının tuzağına düşürmüş o dilber özür dilemeye kalkışırsa ya bizim özrümüz ne olabilir?”¹²⁰

2.3 Mesnevîde Örnek Şahsiyet Gösterilen Kadınlar

2.3.1. Hz. Asiye

Mesnevî'nin dördüncü cildinde yer alan bir hikâyede Mevlâna ilim ve irfan sahibi kadınların sözlerine kulak verilmesi gerektiğini Hz. Asiye ile anlatır. Hz. Musa, Firavun'a; “Benden bir öğüt kabul et, karşılık olarak dört fazilet kazan” diyerek ona tevhidî teklif edince Firavun, bu konuyu eşi Asiye'ye danışır. Asiye; “*Bu sözlerde ne büyük inayetler var. Ey iyi huylu padişah durma, hemen bunları elde et! Ne mutlu sana! O kerem sahibi, seni böyle bir lütfâ, böyle bir ihsana çağırıyor da nasıl tahammül ettin? Şaşılacak şey! Kim böyle bir alışverişi elde edebilir? Bir gülle gül bahçesini satın alıyorsun! Bir taneye karşılık yüzlerce ağaçlık, bir habbeye karşılık yüzlerce maden!*” sözleriyle Firavun'u iman etmesi için teşvik eder. Firavun, tereddüde düşerek bu konuyu bir de veziri Hâmân'a danışmak ister. Asiye; “*Bu sırrı Hâmân'a söyleme. Kör kocakarı, doğanın kıymetini ne bilir?*” der, Firavun onu dinlemez ve Hâmân'a danışır. Hâmân, bu teklifi duyunca naralar atar, ağlar. “*Bir efendinin kula tapmasındansa binlerce defa ateşe atılması daha hoş! Buna imkân yok! Ey Çin ülkesini bile hükmü altına alan padişahım, önce beni öldür de seni bu halde görmeyeyim!*”¹²¹ şeklindeki sözleriyle Firavun'un Hz. Musa'ya iman etmesine engel olur.

¹¹⁹ Mesnevî, C. I, 2430.

¹²⁰ Mesnevî, C. I, 2432-2436.

¹²¹ Mesnevî, C.IV, 2509-2778

2.3.2. Hz. Belkıs

Hakikatin çağrısına kulak verirken makam, şöhret gibi dünyevi engellere takılmayan örnek bir şahsiyet olarak Hz. Süleyman'a iman ederek saltanatını terk eden Saba Melikesi Belkıs' ı görmekteyiz. “*Belkıs'a yüzlerce rahmet olsun. Allah, ona yüzlerce erkeğin aklını vermişti*” sözleriyle onun bu tavrını övmüştür. Belkıs bu tavrıyla tam bir erlik yapmıştır. Firavun'un, Nemrut'un gözlerini kör eden, hakikati görmesini engelleyen dünyevi menfaat Belkıs'ın gözünü kör edememiştir. Gerçek erlik; nefsin, şeytanın elinden kurtulmak, aklı kullanmak, kötü ahlâktan arınmak, varlık nedenini gerçekleştirmektir. İşte bunu yapan erdir, kadın ya da erkek değildir. Bu durumu şu beyit iyi açıklamaktadır: “*Şu erliğin içi, sırrıdır; öbürü deriden ibaret. O, adamı cennete götürür, bu cehenneme!*”¹²²

İnsanlık şuuruna ulaşmak, gerçek anlamda insan olmak er kişilerin harcıdır. Ancak bu erlik cinsiyetle değil, şahsiyetle elde edilir. Mevlâna'nın bu konudaki görüşü: “Er vardır, hatun kişidir; hatun vardır, er kişidir” şeklindedir.

2.3.3. Hz. Meryem

Kur' an' da Hz. Meryem ile ilgili birçok ayet vardır bunlarda biri de Hz. Meryem'in Hz. İsa'yı doğurduğu anı anlatan şu ayettir: “*Doğum sancısı onu bir hurma ağacına dayanmaya sevk etti. Dedi ki: Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim. Aşağısından biri ona şöyle seslendi: Tasalanma! Rabbin senin alt yanında bir su arku vücuda getirmiştir. Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze olgun hurma dökülsün. Ye, iç, gözün aydın olsun' Eğer insanların birini görürsen de ki: Ben çok merhametli olan Allah'a oruç adadım, artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.*”¹²³ Mevlâna, bu ayette ki Meryem' in hayatın sıkıntılılarına dayanan güçlü kişiliğini dikkati nazara sunar. Çünkü o hem kavmi tarafından babasız bir çocuk dünyaya getirme suçlamasıyla karşı karşıya kalmış hem de çocuk doğurmak gibi zor bir işi kimsenin yardımı olmadan yapmak zorunda kalmıştır. Yani o hem fiziksel sıkıntının en büyükleri hem de psikolojik- manevi sıkıntının en büyüklerinden geçmek zorunda kalmıştır. Hz. Meryem'in başına gelenlerin bir insan tarafından, hele hele bir kadın tarafından

---

¹²² Mesnevî, C. V, 4025– 4029

¹²³ Meryem, 19/23-26.

kaldırılabilmesi mümkün gözükmemektedir. Ancak o sadece Allah'a güvenerek sabretmiş ve bu ağır sıkıntıları göğüsleyebilmiştir.

Mevlâna, Meryem hikâyesinde şunları da göstermeye çalışır; sıkıntılar insana daima yol gösterir ve aşılmayacak hiçbir dert yoktur, yeter ki Allah istesin. Dünyadaki işler zahmetsiz olamaz. Hem manevi olarak mutlu edecek bir şeylere sahip olabilmek hem de maddi olarak mutluluk getirecek şeylere sahip olmak – çocuk sahibi olmak- gibi bir zahmet ve bir külfet bulundurur. Hz. Meryem Allah'a güvenerek yalnız başına تنها yerlerde doğum sancısına katlanınca Allah onu kuru bir ağaca sevk etti ve kuru ağaç meyve verdi. Bizde Meryem gibiyiz; her birimizin İsa'sı vardır. Bizde eğer o derde sabır olursa İsa'mız doğar; eğer dert olmazsa, İsa da o geldiği gizli yoldan tekrar kendi aslına döner.¹²⁴

Mevlâna yaşlanmış bir kadının kendini güzelleştirmek istemesini eleştirerek der ki: *“Meryem'in sızlanmasıyla kurumuş hurma dalı yeşerir, hurma verir.” “A koca karı kaza ve kaderle niceye bir savaşıp duracaksın, geçmişi bırak da eldekini ara” “Mademki yüzünün güzelleşmesine imkân yok; ister allık sür, ister kara mürekkep!”*¹²⁵ Mevlâna bu ifadeleriyle Meryem gibi Allah'a yönelmenin, Allah'a tevekkülün ancak insanı sıkıntıdan kurtarabileceğini öğütler.

Meryem, Mesnevîde sadece çile çeken dertli kadınları sembolize etmemektedir. Aynı zamanda Mevlâna, Meryem' i tüm anaların sembolü olarak ta tasvir etmektedir. Meryem'in gebeliğini ve Hz. İsa'nın mucize doğumunu tüm varlıklarla kıyaslayan Mevlâna bütün varlığın gerçek varlık sebebi olan Allah'ı şöyle işaret ediyor: *“Sarhoşluk ve oynaşma olmadan gebe kalınmaz. Bahar olmayınca bahçelerde bir şey doğar mı? “Gebelerle kucaklarındaki çocuklar, baharın o kadınların aşkına delalet eder.” “Her ağaç, çocuklarını emzirmededir. Hepsi Meryem gibi gizli bir padişahın gebe kalmıştır.”*¹²⁶ O Allah tarafından nasıl bir mucize olarak İsa'yı doğurmuşsa aslında tüm canlı varlıklar da kendi yavrularını, yine Meryem' e gebelik veren varlıktan gebelik alarak, doğurmaktadır.¹²⁷

Meryem, diğer tasavvufî ve edebi eserlerde olduğu gibi Mesnevîde de; güzelliğin, iffetin, vefanın ve aşkın sembolü olarak tasvir edilmiştir. *“Meryem gibi hani, derdi vardı*

---

¹²⁴ Bkz : Bu yorum için :Yasar, Hüseyin, İslam Tasavvufunda Bir Kadın Olarak Meryem. Journal of Religious Culture / Journal für Religionskultur Nr. 47 (2001)

¹²⁵ Mesnevî, C. VI, 1290- 1293

¹²⁶ Mesnevî, C. VI, 1305-1308

¹²⁷ Yasar, Hüseyin, agm.

da tohumu yoktu. Bu dert yüzünden sanat sahibi Tanrı, o kuru hurma ağacını yeşertti. Çünkü o ulu, o temiz kadın vefakârdı. Tanrı bu yüzden o istemeden onun yüzlerce muradını ona verdi.”¹²⁸ beyitleri Hz. Meryem’ in iffetini, vefasını, dayanma gücünü, yiğitliğini mümin erkek ve kadınlara örnek göstermektedir.

2.3.4. İsimli Örnek Şahsiyetler

Mesnevîde kadınların örnek davranışları bazen de isimli kahramanlar şeklinde geçen kadınlar üzerinden anlatılır. Bazı hikâyelerde bu isimli kadın kahramanlar bilge olan kişilere bile ilham olacak öğütler verirler. Bu tür hikâyelerde hiç beklenmedik bir şekilde hikmetli sözler ve tavırlar sıradan bir ev hanımına, yaşlı bir koca karıya, bir köleye ya da hizmetçiye ait olur. Hikâyenin verdiği mesajların eğitsel olması ve kahramanlarının kadınlar olması bakımından ilgi çeken bu tür hikâyelerin sayısı onlardır. Ancak burada sadece birini inceleyeceğiz.

Kadınların iman yönünden güçlü bir konumda olabileceğine örnek olarak verebileceğimiz Malik b. Enes’in hizmetçisi hikâyesi bunlardan biridir. Kadınların iman ve manevi güç bakımından erkeklerden hiçte aşağı olmadığını göstermek isteyen bu hikâye Mesnevîde şu şekilde geçer: “*Enes hazretleri yemekten sonra peşkirinin sararmış, solmuş, kirlenmiş olduğunu görür. Hizmetçi kıza; ‘Şu kirli ve bulaşık peşkiri bir an için olsun tandıra atıver.’ der. Anlayışlı kız, hemen peşkiri ateşle dolu tandıra attı. Misafirlerinin hepsi bu işe şaşıldılar. Peşkirden dumanlar çıkacağını, yanıp kül olacağını bekliyorlardı. Bir müddet sonra hizmetçi kız kirlerden temizlenmiş, beyazlaşmış peşkiri tandırdan çıkardı. Orada bulunanlar; ‘Ey Aziz Sahabe!’ dediler, ‘Bu peşkiri nasıl oldu da ateş yakmadı, üstelik bir de onu temizledi?’ Enes dedi ki; ‘Hz. Mustafa (s.a) bu peşkire çok defa alnını ağzını sildi de ondan.’... Sonra misafirler o hizmetçi kıza; ‘Biz bütün bu şaşırtıcı halleri gördük, sen de bu işin içindesin, sen de bize bu halini söylemez misin?’ dediler. ‘O peşkiri efendinin emri ile hemen götürüp ateşe attın, haydi diyelim ki efendin sırları biliyordu, ya sen? Ey hanım kız böyle bir peşkiri ‘Bu nasıl olur?’ demeden hemen götürüp ateşe attın?’ Hizmetçi kız dedi ki kerem sahibi kişilere güvenirim, Allah’ın has kullarından çok şey ümit ederim. Peşkir de ne oluyor? Bana böyle atıl ateşe diyeydi, hiç düşünmeden kendimi atardım. Ona olan güvenim öyle kuvvetlidir ki isterse hemen*

¹²⁸ Mesnevî, C.V, 1190- 1191

kendimi ateşe atarım. Çünkü benim Allah'ın has kullarına çok, pek çok itimadım vardır.”¹²⁹

3. MEVLANA'NIN KADINLARLA İLGİLİ TASVİRİ ANLATIMLARINA YÖNELİK GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Mesnevi’de kadın tasvirlerini incelerken daha çok kadınla erkeğin bir bütünü tamamlayıcısı olarak tasvir edildiğini görüyoruz. Diğer bir deyişle kadın tasvirlerini çoğunlukla erkek tasvirleriyle birlikte buluyoruz. Bu tasvirlerde de daha öncede belirttiğimiz gibi kadını bazen üstün bir konumda bazen de aşağı bir konumda görmekteyiz. Kadın ve erkeği insan merkezli olarak değerlendiren Mevlana, insanın fitratında var olan eğitim alma ve eğitim verme yönlerine dikkat çekmektedir.

Kadın erkek bütünlüğü bağlamında ilk olarak Mevlâna'nın, nefsi ve dünyayı kadına benzettiğini, akıllı ve gökyüzünü de erkeğe benzettiğini görmekteyiz. Buna bakarak doğrudan onun kadına olumsuz bir yaklaşımda olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü beyitlerde böyle olmadığını bizzat kendisi söylemektedir. Bir insanın insan olabilmesi için nefis ve akıl birlikte olmak zorundadır, yoksa insan varlığı olmaz. Ayrıca nefis geniş bir kavramdır, en kötü anlamı bile dizginlenebilen ve eğitilebilen bir varlıktır. Eğer nefis ve onun akılla dizginlenebilecek arzuları olmasaydı aklın ne varlığı ne ehemmiyeti kalırdı. Bahsi geçen bazı beyitler şu şekildedir.

*“Karıkoca hikâyesi, bir masaldan ibarettir. Fakat onu nefsinle aklının misali bil. Bu kadınla erkek, nefisle akıldır. İyi kişiye de mutlaka lâzımdır, kötü kişiye de. Bu ikisi, şu toprak yurttan esir ve mahpusturlar. Gece gündüz savaşta macera içindedir. Kadın durmadan evin ihtiyaçlarını ister, evin şerefini, yani eve lâzım olan ekmeği, yüceliği, hürmeti diler durur. Nefis, kadın gibi her işe bir çare bulmak üzere gâh toprağa döşenir, tevazu gösterir; gâh ululuk diler, yücelir. Aklinsa, bu düşüncelerden zaten haberi yoktur. Fikrinde Allah gamından başka bir şey yoktur. Hikâyenin içyüzü, bu tane ve tuzaktır, nefisle akıl arasındaki maceradır, fakat sen dış yüzünün tamamını dinle.”*¹³⁰

Bu beyitlerde insan bedeni toprak yurda benzetiliyor, nefis ve akıl ise bu gece gündüz savaşmakta, üstünlüğü elde etmek için gayret etmektedir. Kadın-nefis bazen galip bazen mağluptur. Kadın (nefis) tevazu benzetmesi onun analık yönü ile evini çekip

¹²⁹ Mesnevî, C. I, 3110–3125.

¹³⁰ Mesnevî, C. I, 2617–2623

çevirmesi ve eksiklerini fark edip gidermek istemesi anlatılır. Erkeği akıl ile tasvir etmesini ise, erkeğin evin reisi olması gibi akıl da beden reisi olması ile ve erkeğin aile sorumluluğunu –geçim, güvenlik v.b- temsil etmesi gibi aklın dini ve hukuki sorumluluğu temsil etmesi bağlamında düşünebiliriz.

Kadın ve erkeği nefis ve beden olarak tasvir edişini bazı yerlerde daha fazla hususileştirerek, anneyi nefis ve babayı akıl olarak tasvir eder:

*“ Kendine gel, bu anadan, onun merhametinden kaç. Babanın sillesi, onun helvasından yeğdir. Ana nefistir. Baba da cömert akıl. Akla uyan önce daralır ama sonunda yüzlerce genişliğe uğrar. ”*¹³¹

Bu beyitlerde de her isteğine kavuşmayı isteyen nefis, “kör şefkat” derecesinde aşırı merhamet sahibi olan anneye benzetilirken, babanın otoritesi ile görünüşte nefse hoş görünmese de sonuçta hayra ulaştıran aklın otoriter denetimi arasında bağlantı kurulmuştur.¹³²

Kadın ve erkeğin birbirine ihtiyacını ve birbirini tamamlaması ile ilgili bir diğer benzetme de yeryüzü/dünya ve gökyüzüne dairdir:

*“Gökyüzü aklen erkektir, yer kadın. Onun verdiğini bu, besler, yetiştirir. ”*¹³³

*Kadına nail olmak için kazancının etrafında dönüp dolaşan erkek gibi felek de zamanda dönüp dolaşmaktadır. Bu yeryüzü, hanımlıklar etmekte, doğurduğu çocukları emzirip yetiştirmektedir. Şu halde yerle göğün de akli var; böylece bil. Çünkü akıllıların işlerini işliyorlar. Bu iki güzel, birbirlerinden süt emmeseler, birbirlerini sevip kaçmasalar nasıl olur da birbirlerinin muradına dolanırlardı? Yer olmasa güller, erguvanlar nasıl biter, gökyüzünün suyu, harareti olmasa yerden ne hâsıl olur? Dışının erkeğe meyli, ikisinin de işi tamamlansın diyedir. Bu birlikte âlem bekâ bulsun diye Allah erkekle kadına da birbirlerine karşı bir meyil verdi. Her cüz'e de, diğer bir cüz'e meyil verdi. İkisinin birleşmesinden bir şey doğar, bir şey vücut bulur. ”*¹³⁴

Yukarıdaki beyitlerde, kadın-yeryüzü ve erkek-gökyüzü benzetmelerinin; kadının annelik, erkeğin de babalık görevlerinden kaynaklanır. Aile saadeti, kadının ve erkeğin

¹³¹ Mesnevî, C. VI, 1436 -1437

¹³² Yeniterzi, Emine, Mevlâna'nın Kadın-Erkek Değerlendirmesi ve İnsana Bakışı, İstem, Yıl:5, Sayı:10, 2007, s. 35

¹³³ Mesnevî, C. III, 4404

¹³⁴ Mesnevî, C. III, 4409–4416

ailedeki sorumluluğu ortaklaşa paylaştıkları, birbirlerine ihtiyaç duydukları ve sevgi yoluyla birliği sağladıkları zaman elde edecekleri kazançtır.¹³⁵

Mevlâna kadını, erkeği sürekli olarak çeken, onu yörüngesinde tutan bir cazibenin merkezi olarak, adeta bir mıknatıs gibi tasvir eder. Kadına karşı erkekte engelleyemeyeceği bir kavuşma arzusu vardır. Bu arzu sadece cinsel dürtülerin harekete geçmesi ile açıklanamaz. Bu çekime sebep olan şeylerden en önemlileri erkeğin kadının merhametine, sevecenliğine, naifliğine, sıcaklığına ihtiyaç duymasıdır. Kadın ve erkek, dünya yaşamında huzur ve sükûnet bulsunlar diye bir biri için yaratılmıştır. İşte aralarındaki bu çekim ve şiddetli kavuşma arzusu bu durumdan doğar. *“Allah dünyada hayat devam etsin, insan nesli kıyamete kadar sürsün, var olsun diye erkekle kadını birbirine sevdirmiştir.”*¹³⁶

Yukarıda açıklanan kadın ve erkeğin arasındaki bu çekim ve iştihak neslin devamını sağlayan temel dürtüdür. Başka bir deyişle neslin devamını sağlama sadece cinsel dürtülerle ortaya çıkmış değildir. İnsan ruhunun sevgi, merhamet, şefkat, huzur gibi ihtiyaç ve arzuları nefsin devamını sağlamada baş ögedir. Bunu şu beyitler daha canlı açıklamaktadır : *“İki canın yani erkekle dişinin birleşmesi neticesinde onlara gayb âleminden can gelir, aralarına katılır. Rahimden yol kesicilik olmazsa doğma yoluyla ortaya çıkar. İki kişi nerede sevgi veya kinle bir araya gelse kesin olarak bir üçüncü doğar.”*¹³⁷

Bu örneklerden anlaşılan odur ki; gerek yaşadığı dönem itibariyle, gerekse Mevlâna'nın toplumsal hayat anlayışında kadın ve erkek bir bütünün iki eşit parçası görünümündedir. Hayat kadın ve erkekle devam etmektedir. Bu iki cins, birbirinden ayrılmayan ve birbirine ihtiyaç duyan iki eşit parçadır.

Mesnevideki kadın tasvirlerini tahlil ederken dikkatimizi çeken önemli başka bir husus da Mevlâna'nın kadının annelik vasfına sık sık vurgu yapmasıdır. Yapılan özenli, iyi işleri annenin çocuğun üzerine titremesine benzetir.¹³⁸ Annenin evladı üzerine merhametinin ilahi kaynaklı olduğunu söyleyerek bu vasfından ötürü anneyi dolayısıyla kadını yüceltir.¹³⁹

Erkek kadının merhamete ve sevgiye dayanan kadınlık vasfıyla sükûn bulduğu gibi, yavrusu da yine merhamet ve sevgiye dayanan annelik vasfıyla sükûn bulur. Annesi

---

¹³⁵ Yeniterzi, agm, s.36

¹³⁶ Mesnevî, C. I, 2425.

¹³⁷ Mesnevî, C.V, 3890.

¹³⁸ Mesnevî, C. II, 362- 394.

¹³⁹ Mesnevî, C. II, 325

yavrusunu duygusal olarak göğsündeki sevgi ve şefkati ile besler, fiziksel olarak ta göğsündeki süt ile besler. “*Cenâb-ı Hakk, anayı yarattı, memesinde sütünü de seni besleyecek tertipte halk etti. -Yaratıcı- çocuklara süt verdi, besledi; her kadının göğsünü pınar yaptı.*”¹⁴⁰ beyiti ile bu duruma işaret eden Mevlâna annenin sunduğu fiziksel gıdanın da önemine dikkat çekmiştir.

Mesnevideki kadın tasvirlerinde; devamlı *sızlanan, halinden şikâyetçi olan kadın* tasviri sık sık karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun erkeler açısından dikkat edilmesi gereken bir durum olduğunu belirten Mevlâna ayrıca bu tür durumlarda kadınlara uyarıcı öğütler vermeyi de erkeklere ima yoluyla tavsiye eder. Yoksul biri ile karısının hikâyesi bu tarz hikayelerdendir: “*Kadının biri kocasına dedi ki: "Ey adamlığı bir adımda aşan! Bana hiç bakmıyorsun, neden? Ne vakte dek bu horlukta kalacağım?" Kocasını dedi ki: "Boğazına bakıyorum; çıplağım ama elim ayağım var, çalışıp çabalıyorum. Güzelim, ere kadının boğazına ve elbisesine bakmak farzdır. Ben ikisine de bakıyorum. Bu hususlarda eksiğin, dediğin yok." Kadın, gömleğinin yerini gösterdi. Pek kaba ve kirliydi. Dedi ki: "Kabalığından bedenimi yiyor. Kimse kimseye bu çeşit elbise verir mi?" Kocasını: "Ey kadın" dedi, "sana bir sorum var. Ben yoksul bir adamım, elimden ancak bu geliyor. Doğru, bu çok kaba, çok çirkin, fakat ey düşünceli kadın, bir düşün! Bu mu daha kötü, yoksa boşanmak mı? Bu mu sana daha kötü geliyor, yoksa ayrılık mı?"* ¹⁴¹

Yukarıdaki hikâyede dikkatimizi çeken bir diğer hususta Mevlâna'nın boşanmayı hoş karşılamamasıdır. Kadınla erkek arasındaki bağın maddi görüntüsünden çok daha derin anlamlar taşıdığına inanan Mevlâna bu bağın hemen koparılabilecek bir bağ olmadığına, bu bağın kopmasındansa dünyanın eziyetlerine katlanmanın daha evla olduğuna inanmaktadır.

4. MESNEVİ'DEKİ KADIN TASVİRLERİNİN EĞİTİM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Geniş manada İslam'ın eğitimden anladığı ve hedeflediği şey; Allah'ın gönderdiği *ed-din*'in gayesini gerçekleştirmek yani muhatabını iki dünya saadetine ulaştırmaktır. Bu hedef tasavvuf düşüncesinde *insan-ı kâmil* olma hedefi olarak tanımlanır. Mevlâna hem bir

---

¹⁴⁰ Mesnevî, C. V, 1630

¹⁴¹ Mesnevî, C. VI, 1760–1768

İslam âlimi ve mütefekkeri hem de bir mutasavvıf olarak eğitimin imkânına¹⁴² inanan ve eserlerini bu amaçla üreten evrensel bir düşündürdür.

Mevlâna din bilimleri üzerine bizzat yürüttüğü eğitimcilik görevinin yanı sıra manevi eğitimcilik görevini de sürdürmüştür. Mevlâna'nın eğitimciliği üç şekilde gerçekleşmiştir.

1. Medreselerde bir müderris olarak öğrencilere ders vermek (örgün din eğitimi)
2. Eğitim ve zikir halkaları kurarak müritlerini manevi açıdan geliştirmek (mürşitlik)
3. Cami kürsüsünden halka vaaz etmek (yaygın din eğitimi)¹⁴³

Mesnevi' de öğretim için “*talim*”, eğitim ve terbiye için “*edeb*” kavramını kullanan Mevlâna edebi, gönül ehli için *iç gözlem*, beden ehli için *dış gözlem* olarak görür.¹⁴⁴ Eserlerinde yaratılıştan gelen özelliklerin, insanın özünü değiştirmeyeceği görüşü hâkimse de insanın nefsinin arındırmasından sık sık bahsetmesi, onun eğitimin imkânına inandığını gösterir. Bu çelişkili durumu açıklamak için şu beyit önem arz etmektedir: “*Hiç bir ayna tekrar demir olmadı, hiç bir ekmek varıp harmanda buğday olmadı. Hiç bir üzüm artık koruk olmadı; hiç bir olmuş meyve, yeniden turfanda hale gelmedi. Piş, ol da bozulmadan kurtul*”.¹⁴⁵ Bu beyitlerde ilk bakışta varlığın özünün hiçbir surette değişmeyeceği görüşü işleniyor görünse de “*piş*” fiili eğitimden başka bir şey değildir.

Mesnevi' de eğitimsel metotların ve mesajların modern psikoloji ve pedagoji bilimlerinde bugün de kabul edilen çeşitli doğrularla uyumlu olması, Mevlâna'nın insan doğasını ne kadar iyi kavradığını ve eserinin niçin evrensellik özelliği kazandığının sebebini göstermektedir.¹⁴⁶ İnsan doğasını iyi tanıyan biri elbette kadın gerçeğini görmemezlikten gelemezdi. Nitekim onun hikâyelerindeki kadın tasvirlerinde bunu sıklıkla görmekteyiz. Bilhassa kadının ruhundaki kötü özellikleri fark etmesi, nefis terbiyesi ile bu özellikleri ortadan kaldırmaya

¹⁴² Mevlana'nın “İnsanın eğitilebilir varlık olduğu kabulü ile insanın zihni ve ahlaki durumunu sürekli iyileştirme gayretine” dayanan bu görüşü için bk: Usta, Mustafa, *Divan-ı Kebirde Mevlana'nın Eğitim Görüşü*, İstanbul 1995, s.29

¹⁴³ Özdemir, Şuayb, *Mevlana'nın Eğitimci Kişiliği*, Uluslar Arası Mevlana ve Mevlevilik Sempozyumu, Bildiriler II, Şanlıurfa, 2007, s. 102

¹⁴⁴ Usta, Mustafa, *Mesnevi'de Mevlana'nın Eğitim Anlayışı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 1-2

¹⁴⁵ Mesnevi, C.II, 1315-1320

¹⁴⁶ Doğan, Süleyman, *Mesnevîde Pedagojik Yaklaşımlar*, <http://www.yarbis.yildiz.edu.tr/sudogan>

çalışması, hakikatin ve güzelliğin peşinde koşarken erkeklerden geri kalmaması, eğitilerek ruhunu arındıran bir kadının erkeklerin gıpta edeceği seviyelere gelebileceği Mesnevi’ de çokça işlenmiştir. Hikâyelerde isimleri bazen açıkça zikredilen bazen de isimsiz olarak geçen ideal kadın tiplerine yer verilmesi kadınlara eğitsel bir hedef gösterme açısından önem arz etmektedir. Modelden öğrenmenin gerçekleşmesine imkân sağlayan bu hikâyeler bazı kadın şahsiyetleri idealize ederek okuyucu kadınların kendine güven kazanmasını, yüksek hedeflere yönelmesini sağlayabilir.

Mesnevî’; kâmil insan olmanın tarifini verirken, insanları cinsiyete göre değerlendirmeyen, kadın veya erkek ayrımı yapmaz. Kadın veya erkeğin kâmil insan olması için eğitilmeleri, bir eğitimcinin tezgâhında dokunmaları şarttır.¹⁴⁷ Eğitimci (mürşid) yağmurun toprağı yeşertmesi gibi kadını ve erkeği canlandırır,¹⁴⁸ merhemini yarayı azaltması gibi onları iyileştirir, güzelleştirir.¹⁴⁹ Mürşid yani öğretmen, eğitim sisteminin merkezindedir. Öğretmenin eteğine yapışmadan kadın ve erkek için kurtuluş olmayacağını söyler. Öğrencilerin eğitim öğretim hakkı mevzusunda nasıl ki cinsiyet ayrımı yapılmamışsa öğretmenlerin kadın olması konusunda da bir sakınca görmez. Mesnevi’ nin birçok hikâyesinde sıradan-sade bir kadından “*hikmet*” veya “*feyz*” alınacak bir öğretmen olarak bahsedilmektedir.¹⁵⁰

Mevlâna’nın eğitim anlayışında nasihatın büyük bir yeri vardır. Bugünkü terminolojide düz anlatım olarak geçen yöntemin o günkü dünyada karşılığı nasihat ya da sohbet gibi kavramlardı. Duyma ile eğitimin yapıldığını: “*kulağın duyusu huyları değiştirir*”¹⁵¹ beyti ile dile getirir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Mevlâna nasihat meclisinde kadınları erkelerden ayrı tutmamıştı. Haftanın bir gününü kadınlara özel olarak ayırmıştı. Toplumun her kesimindeki kadın onunla görüşme imkânına sahipti. Eğitimin-öğretimin yapıldığı meclislerde kadınlara daima yer vardı. Kadınlar eğitimin faaliyeti içerisinde yer almak için çaba gösterirler ve onların bu çabası Mevlâna tarafından desteklenirdi. Mevlâna’yı dinlemek için gayret gösteren kadın tasviri Mesnevîde ki hikâyelerde sık sık karşımıza çıkmaktadır.

---

¹⁴⁷ Mesnevî, C. II, 2525.

¹⁴⁸ Mesnevî, C. IV, 2043

¹⁴⁹ Mesnevî, C. I, 3225

¹⁵⁰ Mesnevî, C. VI, 1758–1768

¹⁵¹ Mesnevî, C. II, 861

“Söz dinleyene söylenir. Zira terzi elbiseyi adamın boyuna göre biçer.”¹⁵² “Hüner bilmez bir cahile bir şey öğretmek istiyorsan, kendi dilini terk edip onun diliyle konuşman gerekir. Ancak bu suretle senden bilgi ve fen öğrenebilir”¹⁵³ beyitleriyle eğitimde muhatabının seviyesini göz ardı etmemeyi, dilin müşterisinin kulak ve dinlemek olduğunu öğütleyen Mevlâna aynı ilkeyi eşler arasındaki ilişkilerde de hatırlatmaktadır. Erkeklerin isteklerini kadınlara zorlamadan anlatmasını, bir kadının davranış değişikliğinin baskı ile oluşamayacağını dile getirir.

Mesnevi’deki kadın tasvirlerinde karşılaştığımız bir durum da aile içi problemlerini kocası ile güzel bir biçimde tatlı dille konuşarak çözen kadınlara karşı, eşini azarlamayı ve hoş olmayan iletişimi seçen kadın tiplemesidir. Mevlâna bu tür hikâyelerinde aslında başka bir konu üzerine yoğunlaşmış görünse de örtük biçimde kadınla erkeğin iletişimindeki naifliğin zarafetin başarısını, kabalığın hüsrânını göstermektedir. Daha önce anlattığımız Arabî’nin karısı hikâyesi bu duruma örnek olacak bir hikâyedir. Aile içi geçiminin sorunsuz olması için erkeğin de eşine karşı olumlu bir dil kullanması gerektiğini söyleyen Mevlâna, kadını baskılayıcı bir iletişim aracı seçmenin doğru olmayacağını söyler.¹⁵⁴

Eğitim anlayışı existansializme (varoluşçuluğa) dayanan ve eğitimi herkes için bir ihtiyaç gören Mevlâna, herkes için değişmeyen bir eğitimin verilmesinden yanadır.¹⁵⁵ Çünkü kadın ve erkek, çocuk ve yetişkin aynı hakikatin peşindedir. Geldiği âleme arınmış bir ruh ile dönmek temel gaye olduğu için alınan eğitim de değişmemelidir. Verilen eğitimin hedefi ve özü değişmez, ancak hedeflere ulaşma açısından başarısı değişebilir. Bu başarının değişkenliğinde de etkili olan şeylerden biri öğrencinin istekliliğidir. İsteksiz öğrenci onun tabiri ile çorak tarladır, ekin bitmez.¹⁵⁶

Eğitimin-öğretimin başarıya ulaşmasında öğretmen öğrenci ilişkisi büyük rol oynar. Öğretmenin öğrencisini güvende hissedeceği samimi bir iletişimin olduğu ortam yaratması eğitim-öğretim sürecinin olmazsa olmaz öğesidir. Böyle bir ortamı oluşturabilmek için de öğretmenin öğrencisine karşı bütün ön yargılardan uzak olması gerekmektedir. Öğrencinin hangi toplumsal sınıftan geldiğinin, hangi ekonomik şartlara sahip olduğunun öğretmeni nazarında bir ehemmiyetinin olmaması lazımdır. Daha önce bahsi geçen kötü kadınlarla Mevlâna’nın ilişkisi bu duruma örnektir. O, kadınların toplum içerisindeki durumuyla

---

¹⁵² Mesnevi, C. VI, 1241

¹⁵³ Mesnevi, C. II, 3317- 3318.

¹⁵⁴ Mesnevi. C. I, 2435

¹⁵⁵ Usta, Mustafa, age. , s.8-9

¹⁵⁶ Mesnevi, C. III, 2560-2569

ilgilenmemiş, onlarla iletişime geçmiş ve onları gittikleri kötü yoldan çevirebilmiştir. Bu hikâyenin diğer önemli bir noktası da Mevlâna'ın herkesin eğitilebileceği imkânına inanmasını göstermesidir. Ahlaki bataкта oldukları için onlardan ümit kesmemiş ve başarıya ulaşmıştır.

Mevlana'nın Düşünce Dünyasında Kadın

Kadın ile erkek arasında bir eksiklik mevcut değildir. Hepimiz insan olmak hususunda birbirimize müsaviyiz. Fakat yaratılış bakımından birbirimize eş değiliz. Fizyoloji ve psikoloji cihetinden kadının tabiatı ayırdır. Kadın, aynen erkek gibi değildir. Fakat bu demek değildir ki kadın, erkekten üstündür. Yahut erkek kadından değerlidir. Hz. Mevlânâ bu birlikteliği ve ihtiyacı Mesnevî'de şöyle anlatıyor:

*Su ile ateşin hallerini bilirsin. Gerçi su, ateş gibi heybetli bir varlığı söndürebilme kudretindedir. Ancak aynı su bir kap içinde bulunursa ateş onu kaynatır, bir damlası kalmayınca kadar buhar haline getirip havaya karıştırır. Kısaca kaplar dolusu suyu ortalıktan yok eder.*¹⁵⁷

Mevlâna Mesnevî'sinde: *"Gönül sahibi kimselerin, kadına karşı koyamayacağını ve ona mağlub olacağını söylemektedir"*¹⁵⁸

*"Kadın dedin mi çaresiz ona bir erkek gerek. Hâkim dedin mi, çaresiz ona bir mahkûm gerek"*¹⁵⁹

Ancak yine de Mesnevî'sinde erkeğin kadından üstün gibi görüldüğünü, gerçekte kadının erkeklere galip geldiğini müşahhas örneklerle ortaya sermektedir... Mevlânâ, kadını, Allah'ın yaratıcı kudretinin dünyadaki en mükemmel temsilcisi; Yüce Yaratan'ın en büyük tecellilerinden birisi olarak tanımlamıştır... Kadına verdiği değeri, *"Kadın Hak nurudur, sevgili değil... Sanki yaratıcıdır, yaratılmış değil"*¹⁶⁰ vecizesiyle anlamak mümkündür...

¹⁵⁷ Can Şefik, Hz. Mevlânâ Hayatı Şahsiyeti Fikirleri, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1997, s. 188.

¹⁵⁸ Mesnevi C.1,B.2433)

¹⁵⁹ Fîhi-Mâ-fih. 37.bölüm

¹⁶⁰ Mesnevi C.1, B.2437

Mevlâna ekolünde asırlar boyunca, büyük düşünürler, musikişinaslar, şairler, emsalsiz san'atkarlar yetişmiştir. O'nun kültüründen, ilminden ve irfanından, istifade edip yetişen, erkeklerin yanında kadınların da aynı derece varlığına şahit olmaktadır. Hz. Mevlânâ'nın, Fihî mâ fih adlı eserinde,¹⁶¹ mayasında fenalık bulunan kadının, bu fenalığı mutlaka tatbik imkanı bulacağını belirtmektedir. Gizli her şeyin, insanın tecessüsünü uyandıracığından, şehir sokakları ekmekle dolu olsa, köpekler dahi yemekten kaçınırsalar, sarılarak gizlenmiş bir ekmeğin herkesin ilgisini çekeceği misalini vererek şöyle buyurur: *"Kadın nedir, dünya ne? İster söyle, ister söyleme; o neyse gene O'dur; yaptığını bırakmayacaktır o. Hatta söyledikçe daha da beter olur... Şöyle ki, halk, koltuğuna yenine sakladığın, vermemeye, göstermemeyi savaştığın o ekmeğe öylesine düşerler ki, bu düşkünlük haddi sınırı aşar-gider. çünkü "insan men edildiği şeye düşer", kadına "Gizlen" diye emrettikçe onda, kendini gösterme isteği çoğalır-durur, halkta da, o kadın ne kadar gizlenirse, onu görmek isteği o kadar artar. Şu halde sen oturmuşsun, iki tarafın da isteğini kızırtıyorsun. Sonra da bunu doğru düzen bir şey sanıyorsun; oysa ki bu iş bozgunculuğun ta kendisidir. Kadının mayasında kötü bir işte bulunmamak varsa, "yapma" desen de, demesen de, iyi huyuna, temiz yaratılışına uyacak, ona göre hareket edecektir o. Yok tersine, mayası pisse, gene kendi yolunu tutacaktır o. Gerçekten de yapma etme, görünme demek, isteği arttırır ancak, başka şeye yaramaz."*

Aşk ve ruh inceliği, insanlara mahsus sıfatlardır. Sertlik ve şehvet ise hayvanların sıfatıdır.

Bu hakikate vardıktan sonradır ki 'kadın erkeğin yarısıdır', diyen Hazret-i Muhammed'in hadisi daha açık anlaşılır. En kuvvetli erkeklerin dahi kadınlar karşısında za'fa düşmelerindeki sır meydana çıkar.

O kadar ki kadına mağlup olmanın erkekte bir seviye ve irfan meselesi olduğu anlaşılır. Bir erkeğin kadına zebûn olması onun kemâlinin ve irfanının ölçüsü olur.

İslâm dininin kadınlara verdiği ehemmiyet Kur'ân-ı Kerîm'in şahadetiyle sabittir. Kur'ân-ı Kerîm'de Müslümanlara hitaplar hemen her fırsatta mü'minûn-mü'minât, sâlihun-sâlihât gibi erkeklere ve kadınlara aynı değeri veren söyleyişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm, inanmış kadınları, inanmış erkeklerden ayrı düşünmemiş ve ayrı yâd etmemiştir.

---

¹⁶¹ Fihî-Mâ-fih. 20.bölüm

Allah'ın kadına verdiği değer; kadının, kendi yaratıcı kudretinden vasıflar taşıması, hayatın devamlılığında büyük vazife görmesi gibi, ilâhî mukadderatın aziz bir rüknü olmasındandır.

İşaret olduğu gibi, "Kadına muhabbet, onların vücutları aynasında Cenâb-ı Hakk'ı müşahâde edebilmektendir."

İbn-i Fârız da "her güzelin güzelliği, Allah güzelliğinden aksetmiş bir parçadır," der. Demek ki erkeğin kadına sevgisi bir bakıma onun vasıtasıyla ilâhî güzelliğin vuslatını dilemek mânâsındadır. Bunun için de kadının erkeğe galebesi tabîidir.¹⁶²

Kur'an-ı Kerim'de kadının gerek yaratılış, gerekse hak ve sorumluluklar yönünden erkekle müsâvi konumda olduğu görülür. Kadın, Allah'ın kulu olması bakımından erkekle eşit seviyededir. Dinî hak ve sorumlulukları da aynı düzeydedir. Hz. Peygamber'in kadınlara yönelik söz ve uygulamaları da benzer çerçevededir.¹⁶³

Tasavvuf çevrelerinde ise kadının yeri, başka alanlarda olduğundan daha ileri seviyededir. İlk önemli kadın eren Rabia-i Adeviyye'nin ismi bir sembol haline geldi. O, bu alanda tek örnek değildir.¹⁶⁴

"Bana dünyadan üç şey sevdirdi: Güzel koku, kadınlar ve gözümün nûru olan namaz."¹⁶⁵ Hadisi, tasavvuf muhîtinde daha çok tanındı, revaç buldu ve zengin yorumlarla iz bıraktı.¹⁶⁶

Bilindiği gibi tasavvuf düşüncesine göre, her şey Cenab-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarının tecellisidir. Bu durumda erkeklik-dişilik gibi bir ayırım izafi kalır. İnsan olarak her iki cins en azından müsavi olmak gerekir.

Kadının da erkeğin de kemâle ermesi asıl hedeftir. Bir kıyaslama olacaksa bunun ölçüsü "kemal"dir. Kâmil bir kadın nâkıs bir erkekten elbette üstündür. Kural herkes için geçerlidir; ilâhî beyan şöyledir: "Allah katında en değerliniz, en müttaki olanınızdır" Hucurat, 49/13

¹⁶² Rifâi Kenan , Şerhi Mesnevi, İstanbul Kubbealtı Neşriyatı, 2000, s. 349-350

¹⁶³ M. Akif Aydın, "Kadın", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c.24, s. 86-87.

¹⁶⁴ A. Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, çev. Ender Gürol, s. 363, Adam yayıncılık, İstanbul, 1982.

¹⁶⁵ *Nesâî, İşretü'n -Nisâ, I.*

¹⁶⁶ İbn Arabî, *Fusûsu'l-Hikem*, çev. Nuri Gencosman, s.313, (Muhammed fassı), İstanbul, 1952.

Kadın ve erkekle ilgili bir diğerk benzetme de yeryüzü/dünya ve gökyüzüne dairdir:

Gökyüzü aklen erkektir, yer kadın. Onun verdiğini bu, besler, yetiştirir.

Kadına nail olmak için kazancının etrafında dönüp dolaşan erkek gibi felek de zamanede dönüp dolaşmaktadır.

Bu yeryüzü, hanımlıklar etmekte, doğurduğu çocukları emzirip yetiştirmektedir.

Şu halde yerle göğün de akli var; böylece bil. Çünkü akıllıların işlerini işliyorlar.

Bu iki güzel, birbirlerinden süt emmeseler, birbirlerini sevip koçmasalar nasıl olur da birbirlerinin muradına dolanırlardı?

Yer olmasa güller, erguvanlar nasıl biter, gökyüzünün suyu, harareti olmasa yerden ne hâsil olur?

Dişinin erkeğe meyli, ikisinin de işi tamamlansın diyedir.

Bu birlikte âlem bekâ bulsun diye Allah erkekle kadına da birbirlerine karşı bir meyil verdi.

Her cüz'e de, diğerk bir cüz'e meyil verdi. İkisinin birleşmesinden bir şey doğar, bir şey vücut bulur.”

Bu örneklerde de, kadın-yeryüzü ve erkek-gökyüzü benzetmelerinin; kadının annelik, erkeğin de babalık görevlerine dayandığı belirtilmektedir. Ancak üzerinde durulan diğerk hususlar da kadın ve erkeğin ailedeki sorumluluğu ortaklaşa paylaştıkları, birbirlerine ihtiyaç duydukları ve sevgi yoluyla birliği sağladıkları zaman elde edecekleri kazançtır.

Neticede kadın-nefis ve erkek-akıl benzetmelerinin; kadınların nefse ait kötü sıfatları taşıması veya erkeklerin akla ilişkin üstünlüklere sahip olmasıyla ilgisi yoktur.

Bu benzetmelerde iki cinsten birini alçaltma, diğerkini yüceltme amacı da güdülmemiştir. Ayrıca Mevlâna'nın, Mesnevî'de birkaç kez; *Kadınlarla istişarede bulunun,*

ama ne derlerse aksini yapın şeklinde bir hadise yer verirken de; hadiste belirtilen kadın ile nefsi anlamamız konusundaki ikazı bu mahiyettedir.¹⁶⁷

Kur'ân-ı Kerîm, mesut bir toplumu kadınıyla erkeğiyle ele alırken konuyu şöyle resmeder: “Müslüman erkekler, Müslüman kadınlar; mü'min erkekler, mü'min kadınlar; taate devam eden erkekler, taate devam eden kadınlar; doğru (sözlü) erkekler, doğru (sözlü) kadınlar; sabreden erkekler, sabreden kadınlar; mütevazı erkekler, mütevazı kadınlar; sadaka veren erkekler, sadaka veren kadınlar; oruç tutan erkekler, oruç tutan kadınlar; ırzlarını koruyan erkekler, (ırzlarını) koruyan kadınlar; Allah'ı çok zikreden erkekler, zikreden kadınlar var ya, işte Allah, bunlar için hem bir mağfiret hem de büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”¹⁶⁸

Peygamber Efendimizden aldığı ışıkla kadındaki mânevi sırrı ve hakikati görerek hiç çekinmeden en açık ve net bir şekilde kadını yüceltip değer veren Hz. Mevlânâ, ömrü boyunca tek eşli olarak yaşamış, O devirlerde cariye kullanmak gelenek olmasına rağmen hiç özel cariyesi olmamıştır. Her zaman kadını cemiyetin çok önemli bir unsuru olarak kabul eden, gerek aristokrat ailelerden gerekse halk içinden bir çok kadın müritleri olan Hz. Mevlânâ'nın, kadınların sema meclislerine gidip onlarla birlikte sema ettiğini ve kadınlar tarafından üzerine güller serildiğini, Mevlevilik üzerine yazılmış en önemli kaynaklardan biri olan Eflâkî'nin *Menakıbü'l-Arifin* isimli eserinde görmekteyiz.

Eflakî, Peygamber Efendimizin kadınları da irşad ettiğini, fakat bunun ancak Peygamber'e mahsus özel bir davranış olarak kabul edildiği için, Hz. Mevlânâ'ya kadar hiçbir asırda, hiçbir velinin, kadınlarla bu derece ilgilenip onlara yakınlık göstermediğini yazmıştır. Peygamber Efendimizden sonra ilk defa kadınlara bu denli saygı duyup onlara ilgi gösteren bunu da hiç çekinmeden ortaya koyan Hz. Mevlânâ; elbette yürüdüğü ilahî aşk yolunda da onlarla birlikte yürümüş, erkeklerle birlikte kadınlara da mânevi sorumluluklar vermekten çekinmemiştir.

Mevlevî tarihini nakleden güvenilir kaynaklarda, Sultan Veled'in kızı Şeref Hatun'un birçok müridlere malik olduğu da kaydedilmektedir. Ayrıca Tasavvufî kaynaklarda Konyalı Ârife-i Hoşlikâ Hatun, Tokat'da Mevlevî halifesidir. Birçok erkek de onun mürididir. Mevlâna'nın daha o devirlerde bile kadın erkek ayrımı yapmadan yürümüş

¹⁶⁷ Yeniterzi, Emine, *Mevlâna'nın Kadın-Erkek Değerlendirmesi ve İnsana Bakışı, Semazen net, Semazen akademik, 01 Temmuz 2009*

¹⁶⁸ *Ahzab Sûresi, 33/35*

olduğu ilahi aşk yolunu, kendinden sonra torunları da takip etmiştir. Ulu Arif Çelebi'nin de tıpkı dedesi Mevlâna gibi kadınlarla görüşüp konuştuğu onların sema meclislerine gittiği Mevlevî kaynaklarında kayıtlıdır.¹⁶⁹

Mevlevilikte kadının yeri ve önemini ortaya koyarken, konuyu belirtilen dayanaklar üzerine oturtmak gerekir. Diğer taraftan, hangi zaman, yer ve felsefede olursa olsun, kadının erkekten farklı görüldüğü gerçeğinin de gözardı edilmemesi gerekmektedir. Bunda kadının fiziksel özelliklerinin, doğurganlığının, duygusallığının, yaşamı ve olayları ele alış biçiminin ve ona biçilen toplumsal rolün önemli etkileri bulunmaktadır.

Gelişmiş olarak kabul edilen batılı toplumlardaki ünlü filozof ve edebiyatçıların söylemlerinde dahi bu farkı hissetmek mümkündür. Ortaçağ'ın ünlü batılı düşünürlerinden Malebranche, Hakikatin Araştırılması adlı eserinde “zevke ait her şey kadınlara kalmış bir iştir. Ancak, genel olarak araştırılıp bulunması biraz güç hakikatleri kavramak, kadınların elinden gelmez. Soyut olan her şey onlar için anlaşılmaz bir şeydir” diyerek, kadınların kavrama yeteneğinin eksikliği iddiasında bulunmuştur. Montaigne ise, ”Bir kadın için en faydalı ve en onurlu bilim ve meşguliyet ev işleri bilimidir” diyerek kadının rolünün ev içine ilişkin olduğunu vurgulamıştır. François Mauriac, kadınla ilgili olarak “bir çok kadın için kemale giden en kısa yol şefkattir” diyerek onların olgunluklarının temelinde şefkatli olma niteliklerinin bulunduğunu belirtmiştir.¹⁷⁰

Mevlânâ'nın yegâne hedefi Hakk'a vuslattır. Bu anlamda onun muhatabı insandır. Onun tasavvuf düşüncesinde insan, gaye varlıktır. O, insanın cinsiyetinden çok, kimliği üzerine vurgu yapmaktadır. Ona göre, kadın ve erkek bir bütünün iki ayrı parçasıdır. Dolayısıyla Mevlânâ, erkek veya kadına, önce insan olarak değer vermiştir. Bedevî ve karısının anlatıldığı hikâyede erkek aklın, kadın da nefsin sembolü olarak sunulmaktadır. Nefis gibi kadın da, şeref, ekmek, sofraya ve makam ister. Renge ve kokuya meyli vardır. Nefsin hâlini, kadının her ihtiyaca çare bulmak için bazen tevazu gösterip yüzünü toprağa sürmesine, bazen de büyüklük taslamasına benzetmiştir. Kadın, dünya hayatının geçici süslerinden, insana süslü ve çekici kılınan tutkularındandır. Ancak asıl elde edilecek güzellik, Allah katındadır. Bu yaklaşımlar kadını küçük düşürmek için değil, kadının tabiat

¹⁶⁹ Arturan H.Nur, *Mevlevî Erkâmı İçerisinde Kadın'ın Yeri Semazen net, Semazen akademik, 01 Temmuz 2009*

¹⁷⁰ Saracel, Nüket, *Mevlevî geleneğinde kadın'ın yeri ve önemi,, Yakındoğu Üniversitesi, Rumi alimleri sempozyumu, 07 Aralık 2004*

ve temayülünü belirten ifadelerdir. Zira Mevlâna'ya göre kadın, erkekten daha duygulu yaratılmasaydı, kalbi sevgi ve şefkatle dolu olmasaydı, dünyada insanlar çoğalmayacaktı.¹⁷¹ Mevlâna Fîhi Mâfih adlı eserinde şöyle demektedir: Gece gündüz kavga edip bir kadının huyunu güzelleştirmek ye düzeltmek istiyorsun. Onun pisliğini kendinle temizliyorsun. Kendini onunla temizlemen, onu kendinle temizlemenden daha iyidir. Sen onun vasıtasıyla iyileş, güzelleş, ona doğru git. İmkânsız olsa bile, onun dediği şeyi kabul et. Kıskançlık her ne kadar erkeklerin vasıflarından ise de bu huyu bırak, O (başka) erkeklerin sıfatlarını sana söylese de kıskanma; çünkü sendeki iyi vasıflarla, sonra kötü vasıflar meydana gelir.¹⁷² “Mâneviyat âlemlerinde mesafe kat etmiş erkeğin kadına sevgisi, bir bakıma onun vasıtasıyla ilahî güzelliğin vuslatını dilemek manâsı taşır.”¹⁷³

Kadını Hakk'ın nûru olarak gören ve yaratıcı vasfına vurgu yapan Mevlânâ kadın-erkek denklığıne, her bakımdan bunların birbirini tamamlayıcı olduklarına, dolayısıyla tek kalınca ikisinin de eksik ve yarım olacağına işaret eder. Şu benzetme ne hoştur: “Âlemde her cüz' muhakkak kendi çiftini ister. Kehrûba nasıl saman çöpünü çekerse her cüz' muhakkak kendi çiftini çeker”

Gökyüzü yere “Merhaba” der, “demirle mıknaş nasılsa ben de seninle öyleyim”

Gökyüzü aklen erkektir, yer kadın. Onun verdiği bu besler yetiştirir.

Yerin harareti kalmadı mı gök hararet yollar, rutubeti bitti mi rutubet verir.

Bu yeryüzü, hanımlıklar etmekte, doğurduğu çocukları emzirip yetiştirmektedir.

Şu halde yerle göğün de akli var, böyle bil. Çünkü akıllıların işlerini işliyorlar.

Yer olmasa güller, erguvanlar nasıl biter, gökyüzünün suyu, harareti olmasa yerden ne hâsıl olur?

Dışının erkeğe meyli ikisinin de işi tamamlansın diyedir.

Bu âlem baka bulsun diye Tanrı erkekle kadına da birbirlerine karşı meyil verdi.

¹⁷¹ Özköse, Kadir, *Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî' nin düşüncesinde kadın*

¹⁷² Sarı, İbrahim, *Mevlana Celaleddini Rumi, Net Medya yayıncılık, 2016*

¹⁷³ Rifai Kenan , Şerhli Mesnevi, İstanbul Kubbealtı Neşriyatı, 2000, s. 350

Gece de böylece gündüzle sarmaş dolaş olmuştur. Geceyle gündüz suretâ birbirine aykırıdır, ama hakikatte birdir.¹⁷⁴

A'râbî hikâyesine, Mevlânâ kendisi yorum getirir: “Bu karı kocadan maksat nefis ve akıldır. İyiyi de kötüyü de ayırt etmek için bunların ikisi de çok lazımdır.”Bu ikisi (akıl ve nefis) şu toprak evde (yani bedende) gece gündüz cenk ve cidal dedir.”¹⁷⁵

İnsan psikolojisini iyi bilen Mevlânâ, kadın ruhunun inceliklerine dikkati çeker. Aşırı baskıların ters tepeceğini hatırlatır. Fîhi Mâfih'te kadının zorla örtülmesi konusunda hoş bir örnek vardır:

“Kadın nedir?.. Sen nasıl bakarsan bak, ne söylersen söyle, o neyse odur. Kendi bildiğinden şaşmaz; belki çok söylemekle daha beter olur.”

“Kadına karşı: “Kendini sakla, örtün!” diye ne kadar aşırı gidersen, onda kendini gösterme arzusu o nispette fazlalaşır. Halkta da, gizlendiğinden dolayı, o kadını görme eğilimi o kadar ziyadeleşir. Şu halde sen oturmuş, iki tarafın da görmek ve görülmek arzusunu ve isteğini artırıyorsun.

“Meselâ bir ekmek alsan, koltuğunun altına koyup, onu herkesten saklayarak desen ki: “Bunu hiç kimseye vermeyeceğim, hattâ hiç kimseye göstermeyeceğim bile!..” Her yerde ekmek bolluğuna rağmen, sakladığın o ekmeği görebilmek için insanlar senin peşini bırakmazlar ve: “Biz o sakladığını mutlaka görmek isteriz!” diye, tuttururlar. Çünkü “İnsanlar yasaklandıkları şeye karşı aşırı istekli olurlar.”

Ayrıca eğer o kadının özünde kötü iş yapmama eğilimi varsa, sen mâni olsan da olmasan da; o, güzel yaratılışına, temiz ve iyi huyuna uyacaktır. Müsterih ol ve gönlünü bulandırma. Eğer durum bunun aksine ise, o yine kendi bildiği yolda, yaratılışına uygun şekilde hareket edecektir. Ona engel olmaya çalışmak, isteğinin şiddetini artırmaktan başka bir şeye yaramaz.”¹⁷⁶

Ey canı biz ve ben kaydından kurtulan! Ey erkekte, kadında söze ve vasfa sığmaz ruh!

¹⁷⁴ Mesnevi, III, 4402-4418.

¹⁷⁵ Mesnevi, I, 2616-18; K. Rifai şerhi, b. 2656-58.

¹⁷⁶ Mevlana, Fîhi Mâfih, çev. Meliha Tarıkahya, s.114-118

*Erkek, kadın kaydı kalkıp bir olunca o bir, sensin. Birler de aradan kalkınca kalan yalnız sensin.*¹⁷⁷

Fakat canın müenneslikten pervası yok. Çünkü ruhun ne erkekle bir alakası var, ne kadınla!

Müzekkerden de yükselir, müennesten de. Bu, kurudan yaştan meydana gelen ruh (-i hayvanî) değildir ki.

Bu can, ekmekten kuvvetlenen yahut kâh şöyle, kâh böyle bir hale gelen can değildir.

Bu ruh hoşluk verir, hoştur, hoşluğun ta kendisidir. Ey maksadına erişmek için vesilelere başvuran! Hoş olmayan, insanı hoş bir hale getiremez.

*Sen şekerden tatlı bir hale gelsen bile o tat bazen senden gidiverir, bu mümkündür.*¹⁷⁸

Gökten, yerden nice sular çektin de vücudun böyle semirdi.

Fakat bu, iğretidir. Az az sıkıştırmak gerek. Çünkü elde edilenin bırakılması lâzım.

*Yalnız, Allah'ın “Âdem'e ruhumdan ruh üfürdüm” dediği varlık yok mu? O kalır işte. Sen de ruha bak, başkaları beyhudedir.*¹⁷⁹

*Kadınım, duygu akla esiridir, fakat bil ki akıl da ruhun esiridir.*¹⁸⁰

Bir kadının kötü işten yüzü sararınca, utanınca Allah, onu çarpıp Zühre yıldızı yaptı.

Bir kadını Zühre yapmak çarpma oldu da balçık haline geliş, çarpılma değil midir be inatçı?

Ruh, seni en yüksek göklere çıkarırken sen en aşağılıklara, su ve çamura doğru gittin.

Akılların bile imrendiği öyle bir varlığı, bu alçaklık yüzünden değiştin.

---

¹⁷⁷ *Mesnevi, I, 1785-17,*

¹⁷⁸ *Mesnevi, I, 1975-1979*

¹⁷⁹ *Mesnevi, VI, 3592-3594*

¹⁸⁰ *Mesnevi, III, 1826*

*Şimdi bak, bu senin kendini çarpman nasıl? O çarpılma yanında bu, gayet aşağı.*¹⁸¹

Can nedir? Hayırdan, şerden haberdar olan, lütuf ve ihsana sevinen, zarardan yerinip ağlayan şey.

*Mademki canın sırrı, mahiyeti; insana hayrı, şerri haber vermede... Şu halde hakikatten kimin daha ziyade haberi varsa o, daha canlıdır.*¹⁸²

*Allah, kimi gönül makamına vâsıl ederse o kişide ten cinsiyeti kalmaz.*¹⁸³

Mevlâna tasavvufî meseleleri, sufilerin öğretilerini anlatırken yer verdiği, bedevî bir hatunla fakir bir Arap"a dair gayet güzel, uzun bir hikayesinde kadının meziyetini ön plâna çıkarır. Ayrıca bu hikayede erkek ve kadının aile içindeki vazifelerini açık bir şekilde izah etmiştir. Hikayeye göre, Arap gayet fakirdir, işsizdir, yokluk ve zaruret içinde aylarca dolaşmaktadır. Çaresiz kalan hanımı başka bir yol bulur ve yumuşaklıkla meseleyi halletmek için şöyle söyler:

"Kadın tevazu gösterip dedi ki: "ben senin sadece karın değil, ayağının toprağiyim.

Her neyim varsa tende, canda hepsi senin; ferman da hüküm de hep senindir.

*Fakirlikten sabır ve kararım kalmadıysa, bu inleyiş senin içindir, kendim için sanma"*¹⁸⁴

Mevlâna"ya göre eğitim, insandaki iyi huyların ve istidatların ortaya çıkarılmasına, kötü huyların ve istidatların düzeltilmesi ve iyilerle değiştirilmesine yarar.¹⁸⁵

Bu bir anlamda meyvesini sevdiğimiz bir ağaca bakmamız, meyvesini istemediğimiz bir ağaca da aş yapmamız gibidir. Şu halde insan eğitimle iyi ve güzel alışkanlıklar ve davranışlar kazanabilir. Bunu yaparken Mevlâna'nın "maya" tabir ettiği mizaç oldukça önemlidir. Eğitimde zorlamanın aksi neticeler vereceğini ifade eden Mevlâna"ya göre zoraki eğitim insan tabiatına aykırıdır.

---

¹⁸¹ *Mesnevi, I, 1535-539*

¹⁸² *Mesnevi, VI, 148-149*

¹⁸³ *Mesnevi, III, 2562*

¹⁸⁴ *Mesnevî, Nahifî terc. I, 2494 vd. s. 601*

¹⁸⁵ *Yakıt, İsmail, Batı Düşüncesi ve Mevlâna, Ötüken neşriyat, 2013*

Hele kadın kuvvetli bir içgüdüye sahip olduğundan davranışlarını ayarlayabilir. Ona göre aklın kılavuz olması gerekir.¹⁸⁶

Kadının kendisinin ve çevresinin eğitimine sağladığı katkı yadsınamaz bir gerçektir. Bununla ilgili olarak şu örnek çok önemlidir.

Kıskançlık kadının doğasında vardır. Özellikle sevdiği adamı kıskanmak. İster iş olsun ister anne. Kadın kocasını nasıl kıskanıyorsa, annede oğlunu kıskanır. Paylaşmak istemez. Evliliklerde çoğu kez yaşanan gelin-kaynana ilişkisi ile ilgili, karısı ve annesi arasında kalan kocanın nasıl zorlandığını anlatan bir hikayeye örneklemiş ve;

“Birinci yol: Senin ailen benim ailemdir deyip hata ve kusurlarına bakmadan onları kabullenmek, sevgi ve saygı göstererek gönül kapılarından içeri girmeyi başarmaktır. Gönül kapısının kilidi iyilik anahtarı ile açılır. İyilik edenler nice düşmanlıkları dostluklara çevirip gönüllerde yer edinmeyi başarabilirler.

İkinci yol: Sürekli eşinizin ailesinin hatalarına ve hoşlanmadığınız yönlerine bakıp onlardan uzak durmak ve eşinizi de ailesinden koparmaya çalışmaktır. Bu kötü olan yoldur.”¹⁸⁷

Başka bir örnekte ise:

Evlendiğinde kayınvalidesinin evinde yaşamak zorunda kalan ve yıllarca görümceleri ve kayınvalidesinin eziyetlerine kocasının hatırı için katlanan bir kadının en büyük kırgınlığı kocasının annesinin sözlerine inanıp soğuk davranması ve onu yıllarca sevgisiz bırakması. Her şeyi herkesi affetti. Ama kocasının sevgisizliğini affetmek zor gelmişti. 15 yıl sonra gelen mutluluk. Kocasının hatasını anlaması idi. Geçte olsa hasret duyduğu sevgiye kavuşması olmuştur.¹⁸⁸

Ailesine çok bağlı ve düşkün bir kadın, ailesine olan düşkünlüğü yüzünden kocasını ne kadar kırdığının üzdüğünün farkına varmasını anlatan bir hikayedir. Ailesini o kadar seviyor ki onlara olan sevgisi kocasının kıskanmasına kendisini sevmediği düşüncesine sebep olmuştur.

---

¹⁸⁶ Yakıt, İsmail, *Batı düşüncesi ve Mevlana' da Kadın ,III. Uluslar arası Mevlana Kongresi, 5,6 Mayıs 2003, Konya*

¹⁸⁷ Maraşlı, Sema, “Tatliya Bağlayalım” S.29

¹⁸⁸ Maraşlı, Sema, “Tatliya Bağlayalım” S.49

“Hele evlendiğimiz ilk zamanlar ne çok kıskanmıştım. Sanki hiç oradan gelmek istemiyordun. Beni de hep oraya götürmek istiyor ama oraya gidince beni adeta unutuyordun. Varsa yoksa ailendi. Sen onlarla konuşurken sana bakıyordum. Benim yanımda hiç o kadar şen şakrak ve mutlu olmuyordun. Beklide benim suçumdu. Seni mutlu edemedim ama onları da kıskandım işte.”¹⁸⁹

İlk evlendiği yıllar ile devamında değişkenlik ihtiva eden şu örnek yine Kadın’ın zihinsel ve davranışsal eğitimine işaret etmektedir:

Aşık olarak evlendiği kocasını ufak tefek hatalar yanlış anlamalarla kırdığını, düşündükçe yaptığı yanlışların daha iyi farkına varan bir kadın.

“Aşkın büyü bittiğine göre başka bir büyüye ihtiyacı vardı. Kendine MUHABBET BÜYÜSÜ hazırlayabilirdi. Ufak tefek arızaları dert ederek dağlar gibi büyütme huyunu gönül tenceresine koyup, müsamaha yağıyla eritir, üzerine bolca akıl, sevgi ve saygı ekler, bir tutam da güzel söz ilave edersem bundan tesirli büyümü olur?”¹⁹⁰

Kadının hem akıllı hem de sevgisiyle eşini mutlu etmesine örnek olarak Hürrem Sultanı örnek veren yazarlar da vardır:

“Hürrem, giyimini kuşamını, saç modelini bile kocasının ruh haline göre ayarlayan bir kadınmış. Kanuni neşeliyken daha fazla süslenip cıvıl cıvıl konuşur, Kanuni sıkıntılıyken daha sade giyinir, daha sakin davranır ve tane tane konuşurmuş. Hürrem hiçbir şeyi Kanuni’ye zorla yaptırmamış. Zorla yaptırması da mümkün olmazmış. Hürrem’in metodu, istekleri hususunda acele etmemek, zamana yayarak yavaş yavaş eşine telkin etmek olmuş. Sevgileri soğumasın diye Kanuni’ye sürekli aşk mektubu gönderirmiş. Kanuni de Hürrem’e aşk şiirleri de yazarmış.”

Kadın ve erkeğin birbirini anlaması ile ilgili olarak;

“Kadınlar dünyasının değer birimi duygu iken erkekler dünyasının değer birimi güçtür.”³⁴ diyen Yazar Sema Maraşlı bir noktaya dikkat çekiyor.

¹⁸⁹ Maraşlı, Sema, “Tatlıya Bağlayalım” S.63

¹⁹⁰ Maraşlı, Sema, “Tatlıya Bağlayalım” S.189; “Muhabbet olsun”S.23,41

“Yaradan erkeklere açık güçler, kadınlara da gizli güçler vermiş. Erkekler hükümetse, kadınlar gizli devlet. Yöneten erkekler, yönlendiren kadınlardır.”¹⁹¹

Yine Yazar Maraşlı, aşağıdaki örneklemede ise Kadın eğitiminde alınan mesafenin erkekler tarafından görülemediğini ve erkeğin inkişafına kadın katkısını vurgulamaktadır.

“Erkekler dünyasında yüzyıllardan beri devam edip gelen bir kadınları hor görme hatası var. Büyük görünen işleri kendileri yaptıkları için, küçük görünen işleri yapan kadınları da küçük görüyorlar. Aslında o küçük gibi görünen işler yapılmasa büyük işler hiç yapılamaz.”

“Şu hayat kuşunun kanatları erkekse, boynu kadındır. Kanatları olmayan kuş uçamaz, ama boynu kırılan kuş da yaşayamaz.”

“Kadınlar duygularına karşılık, erkeklerin duygularını görmek istediler. Erkekler tarafından anlaşılacak ve sevilme istediler. Erkeklerden bekledikleri davranışları göremeyince de mutsuz olmaya başladılar.”¹⁹²

Buradan da anlaşılıyor ki kadın ve erkek olarak insanların duygu dünyalarının anlaşılması ve duygu eğitiminin çok yönlü önemi üzerinde durulması gerekmektedir.

Sema Maraşlı gibi yazarların üzerinde durduğu en önemli husus, kadın-erkek ilişkisinin merhamet, sevgi ve saygı boyutunda yürütülmesidir. Hiçbir zaman karşılıklı olarak tartışma boyutuna getirilmeden eşler arasında mutabakatın sağlanması salık verilmektedir. Dinimiz Müdârâ’yı öğütlemektedir. Karşılıklı konuşularak çözülemeyecek hiçbir problem yoktur. Eşler arasında farklı düşünceler tabii ki olacaktır. Ama kendi görüşünü belirleyip eşinin görüşüne de saygı duyması eşlerden birinde bir eksikliğe sebep olmayacağı gibi saygı unsurunu ve beraber yaşama kültürünü ortaya çıkaracaktır.

Eşler arasında çok önemli bir hususta “Vefâ” unsurudur. Eğer yapılan iyilikler, birbirine karşı duyulan saygı ve sevgi unutulmaz ve artarak devam ederse eşlerin hata ve kusur aramaları da en asgari seviyeye inecektir.

---

¹⁹¹ Maraşlı, Sema, “Muhabbet olsun” S.101

¹⁹² Maraşlı, Sema, “Muhabbet olsun” S.131

Daima gülü sevmek, dikenini ile beraber halleşebilmektir gaye, balı görüp Arı'ya teşekkür etmek, Güzeli görüp kendi hatasını o güzel ile örtebilmek, işte esas meziyet budur.

SONUÇ

Kadının toplumdaki ve dindeki yeri, kadın hakları ve kadınlara verilen değer gibi konular toplumun diğer kesimlerinde olduğu gibi İlahiyat çevrelerinin de akademik gündemini meşgul etmeye devam etmektedir. Kadınlara ilgili modern dünyanın takip ettiği gelişim İslami geleneğin de yeniden sorgulanmasına yol açmıştır. Ancak bu sorgulama zihinleri netliğe ulaştıramadığı gibi daha bulanık hale getirmiştir. Meselenin bu çetrefilli durumu İslam'da kadının yeri ile ilgili yapılan araştırmaların daha derin ve daha titiz yapılması gerektiğini göstermektedir. Üstünkörü incelemeler ve sığ bakışlar araştırmacıları karmaşık ve açıklanamaz durumlara düşürebilmektedir.

İslam'ın ana kaynaklarını iyi bilmeyen kişiler ya İslam ülkelerindeki yalan yanlış uygulamalardan ya da kaynakların üstünkörü yanlış yorumlarından hareketle İslam'ın kadına yeterince değer vermediğini iddia etmiştir. İlk bakışta bu yargı doğru görünebilmektedir. Zira hem Kur'an'da hem de hadislerde kadınlara ilgili açıklamaya muhtaç lafızlar olumlu ve olumsuz gibi algılanan ifadeler vardır. Bu tezat gibi görünen durumu açıklamak için çeşitli yazarlar farklı argümanlar geliştirmiştir. Ancak bizce İslam'ın kaynaklarında kadınlara ilgili olumsuz ifadeler içeren lafızlar, bütün olarak kadınlara genellemek için değildir, sadece olumsuz niteliklere sahip kadınlar içindir. Yani bu tür ifadelerde “ *kadınlık ya da kadınlar* ” kavramı yoktur, tek tek, fert fert kadın vardır. Erkeğin kadına üstünlüğü de hiçbir zaman ontolojik bir üstünlük olarak görülmemiş, Allah'ın hayata ve doğaya koyduğu bir gerçekliğin ürünü olarak, görev ve sorumluk anlamında bir üstünlük olmuştur.

Tasavvufta da kadın konusunda tam bir berraklık yoktur. Bir taraftan klasik Sufizmde kadın, genel olarak ‘nefis’ ve ‘dünya’ ile özdeşleştirilip kendisinden ‘kaçılması gereken’ bir ‘dünya süsü’ görüşü hâkim iken diğer tarafta ise Allah’ın sıfatlarının bazılarının en iyi tecelligâhı olan, erkelere şeyhlik yapan, erkeklerden daha hızlı ve kolay ermiş olabilen, Arabi gibi şeyhlere mürşit olan kadın tasvirleri vardır. Demek ki burada da genel olarak kadınlardan değil de kendisinde kötülüğün veya iyiliğin hâkimi olan iki farklı grup olarak kadınlardan bahsedilmektedir.

Kadına yaklaşımla ilgili yukarıdaki paradoksların aynısı Mevlâna’nın, eserlerinde de vardır. Bir taraftan şeytanın en büyük silahı olan kadın motifini görürken, diğer taraftan erkek varlığının diğer yarısı olan erkek ruhunun sığınması gereken bir liman olan kadın motifi görülmektedir. Onun görüşleri derinlemesine incelendiğinde kadınlarla ilgili olumsuz ifadeler içeren görüşlerindeki kadın tasvirinin nefesine ve şeytana boyun eğmiş, insanları kötülöklere çağırın kadınlar olduğunu görmekteyiz.

Mevlâna’nın Mesnevi’ sinde kadınlarla ilgili şu görüşlere sahip olduğunu tespit ettik: O, kadın ve erkeği bir bütünün iki ayrı ama ayrılmaz parçası olarak görür. Kadın erkeğin ayrılmaz parçası, bütünleyicisidir. Bu bütünleyiciliği, gece gündüz, yaz kış, yeryüzü gökyüzü metaforu ile açıklar. Ona göre; kadınla erkeğin yapısı farklıdır, ancak birbirine ihtiyacı aynıdır. Erkeğin kadına mutlak olarak bir üstünlüğü söz konusu değildir. Kadının ruhi yapısındaki güzelliğe ve inceliğe sık sık dikkat çekerek bu durumdan dolayı kadına zorbalıkla bir davranış kazandırılmayacağını söyler. Kadınlara bir davranış kazandırabilmek ya da onlarda olan kötü bir davranış değiştirebilmek için kadın ruhunun derinliklerine inmeyi gerekli görür.

Kadını canlılığın kaynağı olan toprağa benzeten Mevlana eserlerindeki hitaplarda sık sık *merd-u zen* diyerek kadın ve erkeğe birlikte seslenir. Kadının annelik vasfına özel vurgu yapan Mevlana, çocuk eğitiminde annenin rolünü ön planda tuttuğu için alelacele evlilikleri hoş karşılamaz. Ona göre evlilik üzerinde iyi düşünülmeden icra edilmemelidir.

İnsanın özünün kolay kolay değişmeyeceğini kabul eden Mevlana, aynı zamanda her insanın özündeki iyiliği meydana çıkarabileceğine de inanır. Bundan dolayı da her insanın eğitilebileceğini bu eğitimin de herkeste özündeki iyiliği ve ilahiliği açığa çıkarmak üzerine olması gerektiğini söyler. Eğitim alma ve eğitim verme açısından kadın ve erkek ayrımı yapmaz. Onun meclislerinde her yaştan ve her kesimden kadınlara rastladığımız gibi, hikâyelerinde de irşat eden, hikmet dağıtan öğretmen rolünde kadınlar görmekteyiz.

Bu çalışmamızda rastladığımız bazı durumlardan dolayı sonraki araştırmacılar için şunları söylemek isteriz: İslam dini ve İslami bilimler merkezinde kadınlar ile ilgili araştırmalar derinlemesine incelenmesi gereken hassas konuların başında gelmektedir. Nitekim Mevlana'nın kadınlarla ilgili görüşlerini araştırırken de rastladığımız paradoksal durumlar karşımıza çıkmaktadır. Ancak İslam kültüründe kadınlarla ve kadınların eğitimi ile ilgili görüşlerin olumsuz olmadığını daha iyi gösterebilmek için Mevlana gibi önemli şahsiyetlerin kadınlarla ilgili görüşlerinin detaylı araştırmalarla ortaya çıkartılması için daha çok araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu tür araştırmaların sayısının ve niteliğinin artırılması, genelde milli eğitimimizin özelde de din eğitimimizin faydasına sunulması elzem görünmektedir.

Aslolan kısa dünya hayatı içerisinde kendimizi devamlı eğitmek ve bu eğitim neticesinde doğruyu bulabilmektir. Önce kendimizi eğitmek ve İslâmî hayatın prensiplerini üzerimizde gerçekleştirmek dururken başkalarını eğitime yanlışına girmemeliyiz. Esas eğitim karşısındaki güzel ve ahlaki davranışları görüp kendini de ona göre değiştirebilmektir. Rabbimizin tüm insanlara nimetini her daim saçtığını müşâhede ederek devamlı hoş görmek ve kısa dünya hayatında devamlı imtihanda olduğumuz prensibinden hareketle, hep iyi görmek, iyi olmak, yaklaşmak, uzaklaşmamak prensibini benimsemek en büyük eğitimidir.

Hakikat alemi mutlaka bizleri bekliyor. Hakikat alemine yapacağımız yolculuktan önce Yunus Emre' nin söylediği gibi; “ Arar isen gönlünde ara, Mekke'de Medine'de Hind-ü Yemen'de değil. Eğer bir Mü'min gönlün kırar isen Hakk'a eylediğin secde değil.” prensibini hayat felsefesi haline getirmek kadın-erkek tüm Müminlerin görevi olmalıdır. Eğitim nefsi manâ ile donatabilmek, kuşatabilmektir. Nefsi Rabbimiz ile buluşturabilmek her türlü problemlerin yegâne çözümü olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Salih, ‘‘Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın’’, İslâmî Araştırmalar, C. 10, S. 4, 1997
- Ali, Kecia, Sexual Ethics And Islam , Oxford, 2006,
- Arat, Necla, Kadın Sorunu, 2.b. İstanbul, 1986
- Arsel, İlhan, Şeriat ve Kadın, İstanbul-1987.
- Attar, Feridüddin, Tezkiretü'l-Evliya, Tahran, 1346,
- Belgesay, Mustafa Reşit, Türk Kanunu Medenisi Şerhi, Aile Hukuku, İstanbul 1948
- Bilgin, Beyza, İslam’da ve Türkiye’de Kadınlar, (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/781/10018.pdf>)
- Can, Şefik , Hz. Mevlânâ Hayatı Şahsiyeti Fikirleri, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1997
- Cassâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, Ahkâmü’l-Kur’an, Beyrut 1985
- Çeçen, Anıl, İnsan Hakları, Ankara 1995
- Çelebi, Celâleddin Bâkır, Hz. Mevlânâ'nın Eserlerinde Kadın, www.akademik semazen.net. (erişim tarihi : 23.02.2017)
- Dinimiz İslam 10.04.2014
- Divan Edebiyatı Şiir Örnekleri: İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara, 1989, 334
- Dîvan-ı Kebir, çev. A. Gölpınarlı, kültür Bakanlığı Yay. 2. bs.
- Doğan, Süleyman, Mesnevîde Pedagojik Yaklaşımlar, <http://www.yarbis.yildiz.edu.tr/sudogan>
- Dönmezer, Sulhi, Toplumbilim, İstanbul 1994, s. 205-206.
- Fihî Mafih, 20. Bölüm; Çelebi, Celalettin B., Hz. Mevlana'nın Eserlerinde Kadın Konusuna Kısa Bir Bakış, II. Milletlerarası Mevlana Kongresi, Konya, 1990
- Gölpınarlı, Abdülbaki, Mevlâna Celâleddin, , İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1959
- Gölpınarlı, A., Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik , İnkılâp Yay. , İstanbul, 2009.
- Hıfzı Veldet, İmtizacsızlık Sebebiyle Boşanmada Kusur Mefhumu, İstanbul 1943
- İbrahim Hakkı, Erzurumi, Marifetname, Milli Gazete yayınları. İstanbul,1995
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn, Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, İstanbul, 1984

- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh, Ahkâmü'l-Kur'an, Beyrut ,1985
- Küçük, Hülya, Anne Nûr el-Ensâriyye"den Âlime-i Hicâz Fâhru'n-Nisâ"ya: Muhyiddîn İbn Arabî"nin Çevresindeki Hanımlar, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2), yıl: 10 S. 23, 2009.
- Küçük, H ,Mevlevi Hanım Halife ve Şeyhler, Tasavvuf, Ankara, 2007, C. 8, S.20
- Küçük, Sezai Mevleviliğin Son Yüz Yılı, vefa yay., İstanbul, 2003
- Menâkıb-ı Çihâr Yâr-i Güzîn (Dört Halîfenin Üstünlükleri), Hakikat Kitâbevi Yayınları No:12
- Mesnevî, Mevlana, çev: Veled İzbudak, MEBGSB Yayınları, İstanbul, 1988
- Mumcu, Ahmet, İnsan Hakları Kamu Özgürlükleri, Ankara 1992
- Okumuşlar, Muhiddin, Hadislerin Anlaşılmasında Eğitsel Yorumun Önemi, Hadis Tetkikleri Dergisi, C.V, S.2, 2007,
- Oruç Mehmet, Huzurun Kaynağı Aile, Arı Sanat Yayınevi İstanbul 2010
- Önder, Mustafa, İslam'ın İlk Yıllarında Kadın Eğitimi, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Bahar 2013, Cilt:13, Yıl:13, Sayı:1
- Özdemir, Şuayb, Mevlana'nın Eğitimci Kişiliği, Uluslararası Mevlana ve Mevlevilik Sempozyumu, Bildiriler II, Şanlıurfa, 2007
- Özköse, Kadir, Mevlana Celaleddin Rumi'nin Düşüncesinde Kadın, CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, XI/1, 2007
- Rifai, Kenan , Şerhli Mesnevi, İstanbul Kubbealtı Neşriyatı, 2000,
- Saracel, Nüket , Mevlevi geleneğinde kadın'ın yeri ve önemi,, Yakındoğu Üniversitesi, Rumi alimleri sempozyumu, 07 Aralık 2004
- Sarı,İbrahim, Mutlu bir yuva için, Nokta kitap, Net medya yayıncılık, 2016
- Semazen net, Semazen akademik, 01 Temmuz 2009
- Sergen, Semih, İslam'da ve Hz. Mevlana' da Kadına Saygı, I. Milli Mevlana Kongresi, Konya, 1985
- Sultan Veled, Maarif, (çev: Meliha Ülker Anbarcıoğlu) Ankara, 1974
- Şefkatli Tuksal, Hidayet, Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İz Düşümleri, Kitabiyat, Ankara, 2001
- Top, Hüseyin, Mevlevi Adap ve Erkanı, Ötüken yayınları, İstanbul, 2009
- Tülek, Vehbi, Türkiye Gazetesi, 06.12.2014
- Uludağ, Süleyman, Tasavvufta Kadın, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet, Üsküdar Belediyesi yay.; İstanbul 2012,

- Usta, Mustafa, Divan-I Kebirde Mevlana'nın Eğitim Görüşü, İstanbul 1995, s.29
- Usta, Mustafa, Mesnevî'de Mevlana'nın Eğitim Anlayışı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, s. 1-2
- Yakit, İsmail, Batı Düşüncesi ve Mevlâna, Ötüken neşriyat, 2013
- Yasar, Hüseyin, İslam Tasavvufunda Bir Kadın Olarak Meryem. Journal of Religious Culture / Journal für Religionskultur Nr. 47 (2001)
- Yeniterzi, Emine, Mevlâna'nın Kadın-Erkek Değerlendirmesi ve İnsana Bakışı, İstem, Yıl:5, Sayı:10, Konya, 2007
- Yılmaz, Ömer, Hıristiyan Mistik ve İslam Tasavvuf Geleneğinde Kadın İmgesi ve Evlilik Konusuna Kısa Bir Bakış, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2012, 13(2)